

Kozma Judit

Láttelel a megváltásról

**Szekta-létről és vallási élményről
egy karizmatikus gyülekezet kapcsán**

TARTALOM

Előszó

Bevezetés

I.

A külvilágtól való függetlenség a kiszolgáltatottság helyett

II.

Megelégedettség a hiányérzet helyett

III.

Változás a defektállapot helyett

IV.

Rend a szerepdiffúzió helyett

V.

Életprogram a sodródás helyett

VI.

Kompetencia az inkompetencia helyett

VII.

Közösségiség az individualizmus helyett

Irodalom

Előszó

Ezt a könyvet 1987-ben fejeztem be a Gyorsuló idő sorozat szerkesztőjének segítségével. Mivel ez után a sorozat megszűnt, már nem jelent meg nyomtatásban. Most ismét lehetőség nyílt megjelentetni annak az egyháznak, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösségnek a jóvoltából, amelynek aktív és elkötelezett tagja vagyok. Újra olvasva, és a nyomdakész kézirat alapján kipótolva a hiányokat, kijavítva a hibákat, melyek a korábbi hanyag gépelésből adódtak (az ABCD Kiadó megjelentette a könyvet elektronikus formában, így került fel a Magyar Elektronikus Könyvtár kötetei közé, sajnos sok hibával), elgondolkodtam azon, hogy aktuális-e még, nem vált-e menthetetlenül idejétmúlttá, hiszen azóta nagyon sok minden történt, és ma már én is nagyon másképp gondolkodom, mint harminc évvel ezelőtt, amikor írtam. Végül úgy döntöttem, hogy a téma ma is érdekes és aktuális, az elemzés pedig ma is vállalható. A könyv alapjául az a résztvevő megfigyelés módszerével végzett egyéves kutatás szolgált, amit az 1980-as évek elején a Hit Gyülekezetében végeztem. Az ott szerzett tapasztalataimat tettem szociálpszichológiai elemzés tárgyává. A kéziratban egyetlen mondatot változtattam meg, egy nehezen értelmezhető asszociációt.

Mélységes hálával és szeretettel emlékezem itt Popper Péterre. Az ő segítségével nélkül nem tudtam volna feldolgozni azt a hatalmas élményanyagot, amit a gyülekezeti élet számomra jelentett, és e nélkül a könyv sem született volna meg. Én tulajdonképpen hálával gondolok vissza a Hit Gyülekezetére is, mert a köztük szerzett tapasztalatok nélkül nem lennék ma elkötelezett hívő. De tény, hogy az a fajta lelkeség és csoportélet, amit ott tapasztaltam, nekem nem való. Ennek a „nem valónak” is dokumentuma ez a könyv.

Bevezetés

Ez a könyv egy vallási közösség életének leírását és e jelenség értelmezésének kísérletét tartalmazza. Mint ilyen, az esettanulmány műfajába tartozik, hiszen egy jelenség egy konkrét megnyilvánulásának elemzése. Az elemzés biztonságához hozzájárult, hogy bár a tanulmányban szereplő gyülekezetet ismerem a legjobban, mivel egy évig a tagja voltam, de azóta más vallási csoportokban is jártam, és sok hívővel beszélgettem. Következtetéseim azonban nyilvánvalóan csak bizonyos határok között érvényesek a vallási közösségekre általában, hiszen a tanulmányban szereplő gyülekezet a hívő életnek csak egy lehetőségét, a szekta-vallásosságot reprezentálja.

Választ kerestem arra a kérdésre, hogy miért szaporodnak hazánkban, az utóbbi időkben a vallási kiscsoportok, bázisközösségek, imacsoportok, melyeknek számát Tomka Miklós (Tomka 1986: 591) több százra becsli. A jelenségről a mindennapi élet tényei is tájékoztatják az odafigyelőt, hiszen nap, mint nap találkozhat az utcákon ezen csoportok tagjaival, akik felajánlják neki, hogy bevezetik őt a hit rejtelseibe. Az elmúlt időszak vallásszociológiai kutatásai (lásd: Tomka 1986: 591-594; Tomka 1985: 4-5) bizonyították, hogy ezek az új hívők túlnyomórészt városi, magasabb végzettségű fiatalok, megfordítván azt a trendet, mely szerint a templomok látogatóinak többsége évtizedeken keresztül a falusi, idősebb, alacsony iskolázottságú rétegből került ki.

Amikor a tanulmányban szereplő gyülekezetbe tartoztam, az gyorsan növekvő csoport volt: tagsága egy év alatt száz főről száznegyvenre szaporodott. Információim szerint a taglétszám azóta is nagymértékben növekedett. A hívek többsége (93 %-a) akkoriban 18-35 év közötti volt. Több mint felük egyetemet, főiskolát végzett vagy felsőoktatási intézményben tanult, harmaduk érettségi bizonyítvánnyal rendelkezett, a fennmaradó hányad nagyrészt szakmunkásokból állt, és akadt a tagok között néhány középiskolai tanuló. Csak az idősebbek között voltak néhányan, akik csupán elemi vagy általános iskolát végeztek. Kb. 55 % volt a nők aránya. A gyülekezetbe kerülők nagy többsége egyedülálló volt, mindössze három olyan párról tudok, akik házasként ismerkedtek meg a csoporttal. A közösség tagjainak negyedrésze vidékről került fel a fővárosba vagy környékére, több esetben a gyülekezet más tagjainak aktív segítségével. A hívek kb. 80%-a állította magáról, hogy vallásos környezetből került ki. Részletesebb kérdésre ezek többségéről kiderült, hogy a nagy egyházakból „kifelé tartó” családokról volt szó, akiknek mindennapi életében már nemigen játszott szerepet a hit, az istentiszteletek látogatását elhanyagolták, a szentségekkel már csak ritkán és formálisan éltek, a gyülekezeti életben sem vettek részt. Figyelembe véve a hazánkban az elmúlt évtizedekben zajló szekularizációs folyamatot, természetesebb lett volna, ha gyermekeik is tovább folytatják a vallástól való elfordulásnak a szülők által megkezdett útját. Kérdés tehát, hogy miért fordultak vissza, de az is, hogy miért így, a vallásosságnak a csoport által képviselt formáját választva tették ezt.

Ahogy a szekularizáció jelensége is mély társadalmi gyökerekkel rendelkezik, megakadásának magyarázatát is a mindennapi élet jelenségvilágában kell keresnünk. A gyülekezethez tartozók nagy hányadának vallásos előzményei véleményem szerint azt magyarázzák, hogy a mindannyiunkat sújtó társadalmi problémákra miért pont ezt a megoldási formát választották, és miért nem a hétköznapiakban oly gyakran látható „magán szekták” valamelyikét, mint például a munkába temetkezést, az anyagi javak hajszolását, az emberi kapcsolatokat pótló ivászatokat, a narkomániát, a „családi tűzfészket”, a gyerekekért hozott „áldozatot”, az egy szakmát űzők beltenyészeti szektáit, és így tovább. Úgy látom, hogy mindezek a formák ugyanarra szolgálnak, mint a vallási gyülekezetek, hogy segítségükkel a mindennapi élet szereplői elmenekülhessenek ugyanazon társadalmi értelemben patogén jelenségek elől,

melyektől mindannyian szenvedünk. A társadalmi hiányjelenségekre gondolok itt: az értékek és normák eróziójára, a bővülő elvárások forradalmára, a személyiségintegráció nehézségeire, az emberi kapcsolatok törekenységére és hiányára, a sodródásra, az idő elértéktelenedésére, a világ dolgaiban eligazító ideológiák hiányára. Mikor a mentális problémákkal és életvezetési nehézségekkel küzdő emberek tömegeivel találkozó szakember ezeket felsorolja, tudja, hogy a fenti jelenségek mind a közösségek hiányának egyes aspektusait, a társadalom dezintegrációjának tüneteit jelentik. Ez a probléma hozza létre a társadalmi beilleszkedési zavar bővített újratermelését. A nagy egyházakban működő bázisközösségek, szaporodó egyházon kívüli kiscsoportok erre a bajra kínálnak megoldást, és ennek az ajánlatnak köszönhetik sikereiket.

Mindezek miatt a tanulmányban szereplő gyülekezet életét öngyógyítási kísérletnek tartom, szociálpszichológiai értelemben. Erre a megszorításra itt azért van szükség, mert a hívek esetében nem pszichiátriai értelemben beteg emberekről van szó. Láttam ilyeneket is a gyülekezetben, de rajtuk nem tudtak segíteni. Ez a felvetés nem erőltetett, mivel ők is gyógyító közösségnek tekintik magukat. Bizonyágtételeikben mindannyian arról beszéltek, hogy milyen problémákkal küzdöttek megtérésük előtt, és hogy „Isten megváltotta” őket ezektől. A betegséget igen konkrétan körülírták. Beszámolóikban céltalan sodródásról, társtalanságról, megoldatlan élethelyzetekről, neurotikus tünetekről, narkomániáról és alkoholizmusról beszéltek, és maguk voltak a „reklámtáblái” az általuk kínált „gyógyulásnak”: a velem szemben ülő fiatal emberekről lelki béke, megelégedettség és öröm sugárzott. Tulajdonképpen egy olyan életet ajánlottak, melyben egészségesen, jól lehet élni.

A fenti feltételezés alapján kerestem azokat az érintkezési pontokat, melyek a csoportot a mindennapi élet világához kötik. Vizsgáltam, hogy annak hatásrendszeréből mit szándékozik tagjainak életéből kiszűrni. Ezeken a pontokon érhetők tetten az öngyógyítási törekvések. Egy marginális jelenségnek (hiszen nem nagy tömegeket érint a vallásosság újjáéledése) amúgy is csak annyiban van érdekessége, amennyiben leképezi a mindennapi élet problémavilágát. Cseppet sem biztos, hogy a marginális jelenségek lényegtelen okokra vezethetők vissza, sőt, sokszor a „margón” jobban látszanak a központi problémák. Válsághelyzetekben a mindennapi élet szereplői igen sokféle módon keresik a megoldást. A vallásosság újjáélesztése csak egy e kísérletek közül. Egy hívő közösség élete ilyen szempontból azért is könnyebben vizsgálható, mert saját ideológiával rendelkezik, ki is mondja valamilyen formában, hogy miről van szó. Más, gyökereikben és hatásmechanizmusaikban nagyon hasonló formák nem rendelkeznek ilyen előnnyel. Így talán ezek megértéséhez is szolgáltathat néhány adalékot ennek a „szókimondó” formának a vizsgálata.

A tanulmány fejezetcímei a mindennapi élet problémavilágával való érintkezési pontokat kívánják megmutatni. A címek ötletét Eriksonnak „Az emberi fejlődés nyolc szakasza” című tanulmányából (1980: 161-163) vettem.

Vitatkoznék e könyv lapjain mindazokkal a hiedelmekkel, előítéletekkel, elítélő vagy pártoló elfogultságokkal, melyek a közvéleményben élnek a vallás újjáéledésének jelenségével kapcsolatban. Nem érthetek egyet sem azokkal, akik a hívő embereket „nem normálisnak” minősítik, vagy úgy vélik, „ezek olyan szerencsétlenek, akiknek valamiféle mankóra van szükségük”, de azt sem hiszem, hogy a vallásosság felélesztése társadalmi gondjaink rendezésének legjobb eszköze. A vallás ellentmondásos jelenség. Ennek tudata és tapasztalása irányított e munka megírása közben.

Végiggondolva a gyülekezet életének történéseit, kísérletüket menekülési formának látom: olyan tüneti kezelésnek, mely csupán elfedi a bajt, méghozzá az illúzióképzés eszköztárának segítségével. Zárt, szektaszerű csoportokban általában megfigyelhető ez a jelenség. Az általam vizsgált vallási közösségre ez fokozottan érvényes, hiszen egy olyan irányzathoz csatlakoztak, mely a vallásos élményt helyezi a hitélet középpontjába. Az érzelmi szenzációk

pedig képesek elfedni a realitást, fájdalomcsillapítóként megkímélni az egyént a valósággal való szembesüléstől.

Amikor megismerkedtem velük, a gyülekezet három éves múlta tekintett vissza. Elmondásuk szerint egy hét fős imacsoport jelentette a közösség magvát, mely a katolikus egyházból vált ki a kereszténység új útjait keresve. Az úgynevezett karizmatikus mozgalom egyik észak-amerikai ágához csatlakoztak, ennek képviselői ismertették meg a mozgalom elveit és hitéleti sajátosságait a gyülekezet mai vezetőjével. Máig is szoros kapcsolatot tartanak fenn a külföldi hittársakkal, az Egyesült Államokból jött vendégek gyakran látogatják meg őket.

A karizmatikus megújulás (a charisma természetfeletti adományt, képességet jelentő szóból) mozgalma társadalmi háttérüket és lelkiségi formáikat tekintve nagymértékben eltérő irányzatok halmazát jelenti. A téma meglehetősen bonyolultsága miatt olvasmányaim alapján (lásd például: Boros 1978; Edwards 1977; Fars 1979; Klempa 1979; Szigeti 1984; Walker 1985; Wallis 1984) itt csak arra vállalkozom, hogy felvázoljam a mozgalom kialakulásának történetét, és megpróbáljam elkülöníteni azon belül a társadalmi háttérük szempontjából legeltérőbb ágazatokat.

A karizmatikus mozgalom közvetlen szellemi elődje a pünkösdiszizmus, mely az Amerikai Egyesült Államokból indult hódító útjára a XX. század elején. Hitéletének több jellegzetességét a múlt századi megszentelődési mozgalmakból, a fundamentalizmus irányzatából és az afroamerikai vallásosság formáiból merítette. A XIX. századi ébredési mozgalmak is hangsúlyozták a szentlélek-keresztség, az úgynevezett második áldás szükségességét az első áldás, az újjászületés (vízkeresztség) után. A fundamentalizmus bibliamagyarázati elve szerint a kereszténységben vissza kell állítani az apostolok-korabeli állapotokat. A rajongó, spontán afroamerikai vallásosság hatásaként jellemzi a pünkösdista gyülekezetek istentiszteleteit az extatikus túlfűtöttség, zenéjükre is nagy hatással volt a spirituálék dallamvilága. A mozgalom a második világháborúig az egész világon elterjedt. A két világháború között Magyarországon is megjelent, az amerikai magyarok alapították hazánkban az első pünkösdista gyülekezeteket.

Az 1960-as években a pünkösdiszizmus mozgalma a történelmi egyházakba is behatolt, és világszerte sok újabb, e szellemi irányzatban gyökerező független gyülekezet jött létre. Ettől az időszaktól számítjuk a mozgalom második hullámát, ezt nevezik karizmatikus megújulásnak. A teológusok ezt a mozgalmat a kereszténységnek a római katolikus és protestáns egyházak melletti harmadik, leggyorsabban terjedő ágának tartják. A tagjainak számára vonatkozó becslések 15 és 35 millió között ingadoznak. Pontos statisztikai adatokat közölni róluk lehetetlen, mivel a mozgalomhoz tartozó csoportok egy része a történelmi egyházakon belül jött létre, és máig sem vált el szervezetileg azoktól. A helyzet áttekintését nehezíti továbbá az egymással csak laza összeköttetésben lévő irányzatok nagy száma, és az, hogy sok olyan csoport is van, mely egyetlen missziói szervezettel sincs kapcsolatban.

Abban a teológusok egyetértenek, hogy a karizmatikus megújulás leggyorsabban Afrika és Latin-Amerika országaiban terjed. Társadalmi háttérük különbözősége miatt így mindenképpen meg kell különböztetnünk a nyugati világban és a harmadik világban létrejött karizmatikus közösségeket. Ugyanis ez utóbbiakban e népek felszabadulási törekvései találtak ideológiai és közösségi formát. A mozgalom terjedését ezekben az országokban elősegítette, hogy ez a vallási forma nem rendelkezik dogmatikai kötöttségekkel, sokféle kultúraelemet képes magába olvasztani, így be tudja fogadni e népek hagyományait is.

A nyugati változattal – melynek honosítása a tanulmányban szereplő gyülekezet hitélete – érdemes itt részletesebben foglalkoznom. E változaton belül meg kell különböztetnem a nagy egyházak keretein belül létrejött karizmatikus közösségeket az egyházon kívüliektől, melyek inkább szektaszerűek. De nézzük előbb a társadalmi háttérét, melyben e vallási csoportok

létrejötték. Az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején a nyugati világban az ifjúság körében tapasztalható megélnékvül érdeklődés a vallásosság innovatív formái iránt az ellenkultúra mozgalmának részeként jelent meg (lásd: Bíró 1987). A fogyasztói társadalommal szembeni elégedetlenség, a tömegléttel való szembehelyezkedés, a racionalitás elutasítása, az érzelmi kiüresedés és fenyegetettség érzete motiválta az uralkodó kultúra elvetését és vele szemben alternatív életstílusok keresését. A vallásokkal való kísérletezés nemcsak a nagy egyházakon belüli közösségekhez vagy szélsőségesen konzervatív protestáns csoportokhoz (mint amilyenek a pünkösdisták szekták) való csatlakozást jelenthették, hanem ezek riválisaként egészen új kultuszok, közösségek is megjelentek a nyugati világ hit-piacán. Ilyenek voltak a keleti misztika irányzatai (mint például a zen-buddhizmus, a Transzcendentális Meditáció csoportjai, a Hare Krisna, az Isteni Fény Misszió); a keresztény tradícióban gyökerező, de saját prófétákkal rendelkező csoportok (Isten gyermekei és a hírhedt Népek Temploma); vannak hívei a sátánizmusnak, az okkult jelenségeknek, a boszorkányságnak, és így tovább. De erre az időre tehető a szintén az evilág meghaladásának igényéből kinőtt kábítószer-járvány elindulása is. Az 1968-as diákmozgalmak kudarcát követően a nyugati ifjúság kiábrándult a politikai mozgalmakból. Ez is nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a fogyasztói társadalommal való elégedetlenség „vallási köntöst” öltön és a kultuszokkal, szektákkal való kísérletezés bekerüljön azon módszerek arzenáljába, melyekkel a nyugati ifjúság „alulról”, a tudat megváltoztatásával próbálta meg átalakítani társadalmi viszonyait.

A „tudat átalakítása” az új-pünkösdisták gyülekezeteiben a következőket jelenti: A vallásos élet középpontjában az extatikus élmény áll, melyet a Szentlélek jelenlétével magyaráznak. Így kerülnek az istentiszteletekbe – a mennyekkel való közvetlen kontaktus jeleként – a látomások, az eufóriás öröm megnyilvánulásai, a „nyelveken szólás” pünkösdi csodája (melyet az Apostolok cselekedeteinek 2. része ír le), az ördögűzés, prófétálás, spirituális gyógyítás. Kialakult egyfajta sajátos karizmatikus stílus, melyet a boldogságtól ragyogó arc, az optimizmus, a csodavárás jellemez. Az üzenetben lényegesen nagyobb szerep jut a pozitívumoknak, a mennyország ígéretének, mint az etikai követeléseknek. (Ez egyébként nem jelenti a mozgalom követőinek erkölcstelenségét, hiszen az életvitel elveiben éppúgy nagyfokú konzervativizmus jellemzi őket, mint politikai állásfoglalásukban.)

Az élmény elérésére való törekvés miatt az Isten és ember kapcsolatáról való gondolkodás nem a teológia által kitaposott ösvényeket követi. A racionális okfejtést felváltotta a képeken, szimbólumokon, asszociációkon, példabeszédeken alapuló gondolkodás. A vallásos élmény tárlásában nagy szerep jut a televíziós showműsornak és a jól szervezett tömegkampányoknak. A mozgalom terjedését segítette híres emberek (mint például Bob Dylan) megtérése. Azok a karizmatikus közösségek, melyek az 1960-as évektől kezdődően a történelmi egyházakon belül jöttek létre, úgy alakultak ki, hogy e felekezetek fiatal hívei kapcsolatba kerültek a pünkösdistákkal, megkapták a szentlélek-keresztséget (ez a „nyelveken szólás adománya”), és ezzel együtt olyan hitéleti formákat is átvettek, melyek addig csak a pünkösdisták gyülekezeteit jellemezték. Bár sok ilyen közösség eljutott az egyházi hierarchiával való meghasonlásig és szakításig, mégis többségük inkább a maradás mellett döntött, és egyházuk megújításának szükségességét kezdte hirdetni. A karizmatikus mozgalom felekezetek fölöttisége egyben ökumenikus irányultságot is jelent. Tagjai a mozgalomra úgy tekintenek, hogy az Isten egyházának, a denominációk feletti spirituális egységét testesíti meg.

A történelmi egyházak természetesen rögtön felfedezték a szentlélek-mozgalom jól kitapintható intézményellenességét. A megújítási törekvések ugyanis fellépést jelentettek a fogyasztói társadalom által kialakított egyházforma: az egyéni kezdeményezést lehetetlenné tevő bürokratizmus, a túlracionalizált gondolkodás és a szentségkiosztó szerepre való koncentrálás ellen, melyek a hívőt szentségfogyasztóvá degradálták. A mozgalom kibontakozása azonban egybeesett ezen egyházak válságával. Az új vallási mozgalmat kísérő szektaalakulási

hullám fiatal híveiktől fosztotta meg őket, azoktól, akiken ezen egyházak jövője nyugodott. A főleg a katolikus egyházat sújtó krónikus paphiány, a hívek számának rohamos csökkenése, az egyházak társadalmi és kulturális szerepének hanyatlása a belső reformot sürgetőket erősítette. Mindezek miatt a történelmi egyházak vállalkoztak arra, hogy megpróbálják szalonképesse téve integrálni a kereteiken belül létrejövő karizmatikus közösségeket. Ezt megkönnyítette, hogy olyan csoportok is megjelentek ezen egyházakban, melyek a karizmatikus túlzásoktól idegenkedtek. A mozgalomhoz tartozó közösségek elfogadásának legfőbb feltétele az volt, hogy vessék alá magukat az egyházi hierarchiának, és fogadják el annak tanítóhivatalát a „lelkek megítélésének” legfőbb fórumaként. Ugyanis azon nem lehetett vitatkozni, hogy a Szentlélek az egyházat konstituáló, irányító és abban megnyilvánuló isteni princípium, azon viszont igen, hogy a karizmatikusokból szóló (erősen kritizáló hajlamú) lélek a Szentlélek-e. Mivel már az ősegyházban is probléma volt a Szentlélek „kiszámíthatatlansága”, nem volt nehéz megtalálni a Bibliában azokat a részeket, melyek alátámasztották az egyházi hierarchia azon igényét, miszerint saját érdekei szerint kívánja meghatározni, mi szól Istentől és mi nem. (Például Pál 1. levele a korinthusiakhoz 13-14. rész, János apostol 1. levelének 3,22 – 4,6 része). Ezeken túl elismerték, hogy lehetséges a Szentlélek extatikus megtapasztalása, hiszen erre bibliai példák is vannak, de elutasították, hogy kizárólag e „jelek” (például a nyelveken szólás, prófétálás) bizonyítják Isten Szellemének jelenlétét. Ezzel visszautasították a mozgalomhoz tartozóknak azt a gyakran megnyilvánuló igényét, hogy csak őket tekintsék igazi hívőknek, a közösségeken kívülieket pedig ne. Ugyanakkor (ez főleg a katolikus egyházra jellemző, de a protestáns teológusoktól sem idegen) karizmatikusnak minősítettek minden egyházi közösséget, akár a pünkösdisták hagyományban gyökerezett, akár nem. (Lásd: Balogh 1987; Bartha 1980; Boros 1987; Congar 1982; Dullas 1987; Falbusch 1980; Klostermann 1986; Lukács J. 1980; Lukács L. 1987; Nyíri 1980; Rahner 1981; Vető 1987; Walker 1985)

Ha mindezek után röviden áttekintjük a hazai szociológia eredményeire (Lukács J. 1987; Murányi 1877; Tomka 1983; 1985; 1986) támaszkodva a magyarországi vallási helyzetet, a következő kép bontakozik ki. 1945 után az egyház és állam szétválasztásának, az egyházak társadalmi és kulturális szerepének radikális csökkentésének (egyházi birtokok kisajátítása, egyházi iskolák, szerzetesrendek, vallásos intézmények és szervezetek megszüntetése) és a társadalom átalakulásának következményeként a vallásosság hagyományos modellje gyors bomlásnak indult. A magukat hívőnek mondó emberek száma jelentősen csökkent. A vallás a társadalom peremére szorult, az idős, falusi, alacsony iskolai végzettségű népesség jelentette társadalmi bázisának túlnyomó hányadát. A meglévő vallásosság sem jelentett egyháziasságot: a magukat hívőnek mondóknak mindössze ötöde vallotta magáról, hogy maradéktalanul elfogadja valamely egyház tanítását, a többiek csak a „maguk módján” hittek, a felmérések szerint igen eltérő és szinkretikus tartalmakban. A hitelvekről való tudás is igen alacsony szintű volt, még a magukat vallásosnak mondók között is. Ezzel a vallásosság belső egysége megszűnt, és többé már nem jelentette a hívők közös orientációs alapját. Ezzel lényegében a vallás integratív, közösségképző funkciója is eltűnt. Mindezzel együtt járt az egyházi szervezet bomlása, mely leginkább a papság krízisében, az utánpótlás krónikus elégtelenségében, a papi pálya presztizsének nagyfokú csökkenésében mutatkozott meg.

Ilyen előzmények után a vallástól való elfordulás folyamata a nyolcvanas évek elején megállt, majd a magukat hívőnek mondók száma bizonyos növekedést mutatott. Ugyanakkor az egyházakon kívül és belül új közösségek jelentek meg, melyekben nagy szerep jutott a városi, magasabb végzettségű fiataloknak. A közösségkeresők nemcsak a nagy egyházak templomait tették népesebbé, hanem a szabadegyházi gyülekezeteket és a Buddhista Misszió összejöveleteit is. Ugyanakkor a vallásos tanítások iránti érdeklődés megélénkült a magukat nem hívőknek mondók körében.

Míg a valláshoz fordulás tipikusan értelmiségi jelenség, a nyugati ellenkultúra mozgalmától átvett más formák, melyek szintén megjelentek hazánkban, nem ebből a társadalmi rétegből hódítják híveiket. Ilyen például a punk és a skin-head mozgalom, mely elsősorban a munkás fiatalokat vonzza. A kábítószeres élvezetének terjedése viszont nem rétegspecifikus probléma.

A karizmatikus mozgalom képviselőinek megjelenését hazai egyházainkban e felekezetek vezetői nem kis idegenkedéssel fogadták. A katolikus klérus jó része annak ellenére sem állt melléjük, hogy őket a pápa az egyház reménységeinek nevezte (Balogh 1987). A református püspöki kar még náluk is tartózkodóbb volt (Bartha 1980), mivel az 1980-as években új irányvonalat dolgoztak ki, a szolgáló egyház koncepcióját, egyéb reformoknak, de főleg az extázis-vallásosságnak nem látták szükségességét. Más teológusok (Szigeti 1984) attól féltek, hogy ennek a vallási formának a rohamos terjedése előidézheti az ökumenikus közösség válságát. Valamennyi egyház hittudósai – válaszul a mozgalom terjedésének kihívására – elkezdtek a kisközösségek egyházi formáinak kifejlesztését, és szembeállították saját szentlélek-teológiájukat a mozgalom elképzeléseivel.

A tanulmányban szereplő gyülekezet példája ebben a kontextusban értelmezhető. Tagjainak összetétele mutatja, hogy esetükben pontosan azokról a túlnyomórészt városi, fiatal értelmiségiekről volt szó, akikről a felmérések, mint új hívőkről beszéltek. Lelkiségi formáik sajátosságai azt is bizonyítják, hogy ezen új hívők nem a vallásosság régi mintáit tették magukévá, hanem új vallási modellt kívántak megvalósítani. A gyülekezet kialakulása is bizonyos szempontból tipikusnak mondható: létrejöttük egy olyan kiscsoportról volt szó, mely az egyházi hierarchiával meghasonlott, és az elszakadás mellett döntött; fejlődése során pedig a nagy egyházakból kiváló csoportok és egyének gyűjtőhelyévé vált, így fejlődött önálló közösséggé. És természetesen tipikusak, a társadalmi helyzetre jellemzőek azok az emberi törekvések is, melyek esetükben az idegen földről átvett vallási formákat tartalommal töltötték meg. Az utóbbiakról szól ez a könyv.

Ide kívánczik néhány módszertani megjegyzés. A résztvevő megfigyelés módszerének hátrányául szokták felróni, hogy ez esetben a megfigyelő is befolyásolhatja a jelenség alakulását. Nekem erre nem sok lehetőségem volt, hiszen a csoport már megjelenésem előtt kialakult. Mindvégig a csoport periferiáján helyezkedtem el, magatartásomat a passzív követés jellemezte: tettem, amit a többiek, inkább hallgattam és kérdeztem, hagytam magamra hatni a jelenségeket. Ezt annál is könnyebb volt tennem, hiszen minden új kereszténytől ezt is várták el. Hogy a jelenséget csak saját személyiségemen keresztül tudtam megérteni, az viszont természetes. A vizsgálat eszköze ilyen esetben semmiképpen sem lehet semleges a vizsgálat tárgyához. Ez már csak azért is így volt, mivel a csoport esetében a vallások köntösében fejlődött, az emberről szóló hatalmas tudás elsajátításáról volt szó. Számomra is ezt jelentette. Ennek élményszerűségét meg sem próbáltam elrejtteni, mert ez a másik elem, mely vonzóvá teszi a vallási gyülekezeteket.

Megfigyeléseimről, a csoporttörténekekről, beszélgetéseimről naplót vezettem, a tanításokat elhangzásukkor jegyzetelhettem, és többet ezek közül magnókazettán is megkaptam. Ezek a vizsgálat forrásai. A tanulmányban kétféle idézet található: szó szerinti és kivonatos. Az utóbbiakat saját jegyzeteimből idéztem. Nem idézhettem többször szó szerint a rendelkezésemre álló teljes anyagokból, mert ez hallatlanul megnövelte volna a tanulmány terjedelmét. Ezek az előbeszéd sajátosságaival bírtak: terjengősek, sok bennük az ismétlés, hiszen a prédikátor a bevésésre törekedett, figyelembe vette a közönség fáradását, és nem utolsósorban szórakoztatott. A tanító szóhasználatát, stílárís sajátosságait nem változtattam meg, és a főbb gondolatokat szó szerint igyekeztem leírni. A jegyzeteimből idézett szövegeket, kivonatokat megjelöltem a *(kiv.)* jelzéssel, ha előbeszéd leírásáról volt szó, azt is zárójelben jeleztem *(előbeszéd)*, ahogy szintén leírtam a közönség, a gyülekezet reakcióit. Ha a gyülekezet

valamelyik tagját idéztem, a szöveg után nemét és korát is odaírtam. A csoport a Károli-féle Bibliafordítást használja, az utalások tehát arra vonatkoznak.

A tanulmány lapjain a gyülekezet tagjait saját elnevezéseikkel jelölöm: magukat keresztényeknek, testvéreknek, hívőknek nevezték; a pásztor és tanító egy személy, a gyülekezet vezetője; a presbiterek a pásztor mellé rendelt tanácsadó testület tagjai; az evangélistáknak az új tagok beépítéséért felelős hívek; az apostolokat a gyülekezet vezetése küldte ki egy-egy sikeres vidéki térítőút után a vidéki imacsoportok vezetésére; a diakónusok az ellátási feladatokkal, szervezési teendőkkel megbízott hívek; a még beavatatlan új hívőt vágyakozónak nevezik.

I. A külvilágtól való függetlenség a kiszolgáltatottság helyett

A gyülekezetbe belépő új tag számára parancs, de egyben lehetőség is a „világ” elhagyása. Hitük szerint ugyanis a „világ” azonos a „Sátán országával”: a bűnök és büntetés, az evilági kárhozat, a halál helye. A magyarázat szerint az első emberpár bűne miatt az ember elvesztette kapcsolatát a jóval, azaz Istennel. Ezt a kapcsolatot csak „Krisztus testében”, a gyülekezetben tudja helyreállítani; csak így tudja elérni, hogy jó legyen ő maga és a sorsa. Mert „Isten nélkül az ember semmi”, illetve eleve a „Sátán szolgája”, aki majd a misztikus végítélet következtében is osztozik „evilág fejedelmének” sorsában, és a gyehegnára kerül, de a kárhozatot részben már földi életében megkapja. Jézus keresztye a tan szerint ettől váltja meg a hívőt a bűnök bocsánatával, teszi az igazság és jóság birtokosává, „Isten gyermekévé”, aki majd a túlvilágon is üdvözülni fog, de már földi élete során megkapja a mennyországot, bár még „tükör által homályosan”. Mert a csoport világa előképe annak, amit a hívő majd a földi vándorút végén „színről színre” fog látni: Isten országának. De a megváltás első előfeltétele, hogy teljesen hagyja el a „Sátán országát”.

A következő néhány példa, melyeket a gyülekezetben elhangzott tanításokból válogattam, azt mutatja, hogy miképp válik hitelessé a csoporton kívüli világnak ez a szemlélete. Hinni ugyanis csak úgy általában nem lehet. Hinni abban lehet, ami hiteles, tehát a tapasztalatokkal megegyezik.

„A megtérés előtt sok szomorúság volt az ember életében. A boldogság nem volt állandó dolog. Hogy tudjam, hogy értékes vagyok, hogy elengedhetem magam, nem kell bizonyítanom, hogy miért vagyok. A modern ember életérzése az állandó gyötrellem. Hiába, hogy például az élsportolók erős emberek, de belül kicsik, elesettek. Olyanok voltunk a megtérés előtt, mint a halottak a koporsóban. És vittek minket. Ott voltak a családtagok mögöttünk és siránkoztak, hogy milyen rossz, lázadó gyerek vagyok, és én is csak siránkozni tudtam. Így van. Koporsóban voltunk. Azt lehet megszeli, cicomázni, de akkor is halott van benne. Mert az a döntő, hogy mi van bévül: egy hulla. De jött Jézus és leállította a koporsót, hogy feltámadj egy új életre.” (kiv.)

„Mit látott Salamon? Ami a nap alatt történik, az mind nyomorgatás! Egyik ember a másikat fosztja meg a békességétől, vádolja, átkozza, satöbbi. Mindezek oka az elnyomás. Akit elnyomnak, az szenved. Aki a bűnnek szolgál, annak az élete vigasztalan. Nincs vigasztalód, aki a te érdekedet szólna és képviselné. Addig az egész életed könnyhullatás és szenvedés, mert nincs, aki szeretetet adjon. Legfeljebb követelnek, de nem tudsz eleget tenni, mert soha senki nem szeretett. Az Úr mindig melletted van és szeret. Mindig van egy utolsó szó, amely megvigasztal. Látni, hogy a pogány férfi erőszakos a feleségéhez, és nincs más megoldás, csak a válás. A lényeg, hogy mindenki erőszakot szenved el. Ha otthon nem, akkor a munkahelyén, ha ott nem, akkor a buszon vagy a közérben. Salamon erre azt mondta, hogy aki ezt látja, irigyli a holtakat és a meg nem születetteket. Minden ember ki van szolgáltatva a többiek agresszivitásának és ők a te agresszivitásodnak. De csak akkor, ha nincs urad, aki megváltott, megszabadított a saját agresszivitásodtól és téged a másokétól. Aki nem ismeri Jézust, az alá van vetve a fájdalomnak, szenvedésnek, erőszaknak. És minden alkotását azért csinálja az ilyen ember, hogy fölé emelkedjen a többieknek. Lát egy autót? »Én még jobbat veszek!« A versengés hiábavalóság és a lélek fájdalma. Mert nem tudsz örülni és megelégedni. Állandó elégedetlenség ennek a következménye. Akármilyen gazdag és sikeres vagy, akkor is nyomorult vagy. Sőt, amikor a legsikeresebb vagy, akkor vagy a legnyomorultabb, mert akkor látod meg, hogy ez mennyire semmi. Ezért lesz sok ember öngyilkos.” (kiv.)

„Ádám bűne miatt az ember a halál hatalma alá került. A mai emberben megromlott az erkölcsi érzék. Nem látja át ezt a dolgot. Humanizálni akarja a halált, elfogadni. De ez nem jó. Sok bölcs ember meghasonlott halála előtt, mert ez egy nagy kegyetlenség, értelmetlenség. Ez a lehető legrosszabb dolog a világon! Ezt nem lehet megszokni! Ez nem normális dolog. Eredendően sem halálra szánt lény az ember. Nem Isten, hanem a Sátán szánta arra. Higgy Istenben és nem fogsz meghalni! Rossz a halál: fájdalom, űr, hiány. Pótolhatatlan egy ember. Mi ezt nem látjuk minden egyes ember esetében, de Isten látja. Ezért értékes az ember.” (kiv.)

Annak az életérzésnek a jellemzőit, melyet az idézett szövegek mutatnak, három szóban foglalhatjuk össze: hiány, kifosztottság, fenyegetettség. A gyülekezet hite szerint a mindennapi problémák mind Istennek a világ bűnei felett kimondott ítéletét fejezik ki, mint ahogy ez mutatkozik meg a történelem azon jelenségeiben is, amelyek bekerülnek a tanításba: az atomháború veszélye és a gazdasági válság. Láttuk, hogy a csoporton kívül elért sikerek is értéket váltanak, és átkerülnek az „átkozott” értéktartományába. A „világ” tehát ezekkel a tapasztalatokkal lesz azonos, a hívő a „világgal” szemben a negatívumokra állítódik be, így lesz az a Sátán, „a lopó” territórium. A világnak ettől az aspektusától menekül a hívő, és ezzel szemben jelenik meg a csoport, mely a világnak másik, világos aspektusát testesíti meg.

Hogy az idézetekben felvetett problémák reális emberi-társadalmi helyzeteket írnak le, az nem szorul bizonyításra. Viszont, hogy a csoport tagjai számára miért elfogadható a világnak ez a végletesen negatív szemlélete, az igen. Erre vonatkozóan saját életükről adott beszámolóik, a bizonyágtételek adnak eligazítást.

Mint már láttuk, a gyülekezet tagjainak túlnyomó többsége fiatal felnőtt, húsz és harmincöt év közötti. Megtérésük előtti életüket is ennek a korosztálynak a tipikus problémái uralják: a családról való leválás és az önálló élet kezdésének gondjai. Családi háttérükről viszonylag keveset beszéltek. Ahol erről szó esett, ott vagy erősen korlátozó, autokrata, esetleg bigott vallásos vagy erősen teljesítmény-centrikus családokról volt szó; más esetekben nagyon jó családokról, melyek azonban szinte búra alatt tartották gyermekeiket. Az utóbbi esetben egyébként rendszerint a gyerekek után a szülők is beléptek a gyülekezetbe. A hitetlen családokban nevelkedettek beszámolóiban gyakori volt a család szétesése.

Ami szinte minden bizonyágtételben előkerült, az a leválási kísérlet: a fiatal tagok mindegyike megpróbált „olyan lenni, mint a többiek”. Ez nem minden esetben volt önkéntes, a hívek körülbelül negyed részénél arról volt szó, hogy tanulás vagy munkavégzés céljából elkerültek a fővárosba vagy más nagyvárosba. Ez az időszak kudarcokkal volt terhes: csalódásokról, társtalanságról, kisebbség és valamiféle belső üresség érzéséről számoltak be a csoport tagjai. Mint a bizonyágtételekből vett, itt következő idézetek bizonyítják, sokféle megoldási móddal kísérleteztek:

„Az egyetemen megismerkedtem egy fiúval. Nagyon szerettem, de ő eldobott engem, pedig én csak szeretni akartam. Utána inni kezdtem és mindenkivel lefeküdtem. Undorodtam magamtól. A bűnök a testemen is kiütköztek: kihullottak a fogaim, fekélyes lett a testem, állandóan fájt a gyomrom. Elküldtek a pszichológushoz is, de az sem tudott segíteni” (30 éves nő).

„Jártam teológiára. Ott nagyon tudták a hébert és a görögöt, de abban nem volt élet, nem élt bennük Jézus. Az csak egy holt tan volt. Jártam más gyülekezetekben is, de ott a lányok csak férjhez menni akartak szolid, polgári fiúkhoz és a fiúk is csak ismerkedni akartak. Én megtérésem előtt nagyon félszeg voltam, nem tudtam beszélni, megszólítani egy lányt” (24 éves férfi).

„Nekem a világban nem voltak barátaim, csak ismerőseim, de az aztán rengeteg. Nagy kisesély voltam, még pol-beatet is énekeltem. De senki sem szeretett. Mióta megtértem, kétszáz testvért adott nekem az Úr” (21 éves nő).

„Nagyon szorgalmas voltam, mindig jó tanuló, mert otthon mindig azt mondták, hogy az ember másképp nem érhet el semmit. Elvégeztem az egyetemet, de rettenetes erőfeszítésembe került. Mindenki okosnak tartott, de én tudtam, hogy nem vagyok az, és mindig féltem, hogy lelepleződöm. Nagyon lassan olvasok, még soha nem voltam képes elolvasni egy regényt” (34 éves nő).

„Két házasságom volt, mindkettő válással végződött. Mikor szegény lányok fészket akartak rakni, én mindig felrúgtam. Mindenféle eszmékben hittem. A többiek lassan visszatértek az életbe, és egyszer csak azon vettem észre magam, hogy én vagyok az utolsó mohikán. Szellemi jogát is üztem, nagy szellemi erőket kaptam általa, de ezekkel sem értem semmit, mert amikor az egyik dolgon erőt vettem, a másik került a hatalmába. Még Nyugaton is kint voltam, hogy lássam a gurut. Láttam is, de nem éreztem semmit, pedig a többiek elmondták, hogy mit kellene éreznem. Most már tudom, az volt a baj, hogy önmagamra kellett volna megváltanom, de ez nem sikerülhetett” (30 éves férfi).

A kísérletek tehát közösségteremtési próbálkozások: a gyülekezet tagjai megtérésük előtt társakat kerestek a szerelemben, házasságban, tudásban, eszmékben, vallási és más szervezetekben. Ez nem csoda, hiszen a fiatalok legalapvetőbb feladata az integráció: mind külsőleg, a társadalomba való beilleszkedés, mind belsőleg, a saját személyiség integritásának elérése. E kettő egymástól elválaszthatatlan, együtt alakulnak. Ennek alapfeltétele, hogy olyan közösséget találjon az egyén, mely ebben segíti. Ez a keresés minősül át azután utólag istenkereséssé, amikor a hívő végül társakra talál a gyülekezetben.

A bizonyosságtételekben gyakran került elő a büntudat érzése.

„Állandóan rettegettem, mert az anyám riogatott, hogy elkárhozom. Nagyon kívántam a bűnt, de nem mertem elkövetni. Állandóan szomorú voltam, depressziós, mert nem voltam olyan, mint a többiek. Félnék, álmodozó kislány voltam, nem voltak barátaim. Kisebrendűségi érzésem volt, ugyanakkor különbnék is éreztem magam a többieknél, mert én büntelen voltam. Ez irigység és versengés volt” (28 éves nő).

„Folyton mindenért vezekelnem kellett, de mindig újra bűnt követtem el. Ebből a körhíntából nem volt kiszállás” (30 éves nő).

„Hiába próbáltam büntelenül, az Úr törvénye szerint élni, ezt önmagamtól nem tudtam elérni” (30 éves nő).

„Folyton gyóntam, mindig ugyanaz a hat-hét bűn. Nem tudtam, hogyan szabadulhatnék meg tőlük” (24 éves férfi).

Mint az idézetekből is látszik, a büntudat érzése elsősorban a vallásos környezetből kikerülteket gyötri. De ezek közül is azoknak az életében játszik ez az érzés központi szerepet, akik mélyen és elkötelezetten hívő családokból kerültek ki. A csoport tagjainak mintegy ötöde vallotta magáról, hogy az a kör, melyben nevelkedett, igen intenzív hitéletet élő katolikus, református vagy kisegyházi közösséghez tartozó (nem egyszer lelkész-) család volt. A híveknek ez a része élte át a legmélyebben azt a helyzetet, hogy vallásosnak lenni a rohamosan terjedő vallástalanság közepette évtizedeken keresztül a gettóba kényszerülést jelentette. A gettó-lét központi eleme pedig a félelem: mind a külső veszélytől, hátrányos megkülönböztetéstől, türelmetlenségtől, nem egyszer gúnyolódástól; mind pedig a belülről jövő fenyegetéstől, hiszen mi mással is lehetne a kifelé kacsintgatót visszatartani a gettó elhagyásától, mint

az elkárhozás, az örök tűz állandó emlegetésével. Mégis, e hívek jó része megkísérelte a kilépést. Voltak, akik a legradikálisabb módszert választották és megszöktek a családi házból, mások munkát keresni vagy tanulni mentek el más helységekre. De láthatóan hiányzott a szociális ügyesség, a mindennapok íratlan szabályainak ismerete, a helyzetekhez való kreatív alkalmazkodás képessége. Ugyanis a gettóban szokásos autoriter, fenyegető és túlvédő nevelés ilyen készségeket nem alakít ki. Az emberi kapcsolatok az egymásra utaltság miatt túl szorosak, az autonómia kialakulása így elképzelhetetlen. A megtalált ismeretségeket, barátságokat is üresnek, nem kielégítőnek érezték, hiszen azok nem voltak képesek pótolni az otthon tapasztalt biztonságot, támaszt, melyet a túl szoros kapcsolatok nyújtottak. Meglátásom szerint e hívek esetében a családról való leválás sajátos módon ment végbe. Egyszerre utasították és fogadták el az otthonról hozott modellt: megtagadták szüleik hitét, viszont a gyülekezetben pontosan azt a kapcsolati mintát valósították meg, amit otthonról már ismertek. Ezt a feltételezést támasztja alá az a tény is, hogy e hívek jó része egyszerűen a gyülekezetbe való belépéssel vált el családjától, meg sem próbált a külső társadalomban boldogulni.

A büntudat érzése azonban a hitetlen vagy csak nagyon felszínes vallásosságot mutató családból jötteknek sem volt idegen, mivel jórészüik súlyos krízist élt át megtérése előtt. A válsághelyzet pedig megtermi a kérdést: Hol rontottam el? A kudarcot rendszerint valamilyen hiba, rossz cselekedet következményeként élik meg a mindennapi élet szereplői. A racionalizálásra két lehetőség van: vagy magunkban keressük az okokat vagy másokban. Látható, hogy a csoport eszmerendszere mindkét módszerre lehetőséget ad. Az egyik esetben az emberi viselkedés lesz tilalmas, mely véleményük szerint a kudarchoz vezet, a másik esetben a világ lesz tilalmas, mely a rossz mintát szolgáltatja, vagy rossz hatással lehet a hívőre.

A megtérés szempontjából a legkedvezőbb helyzet a krízisállapot, ugyanis ilyenkor hajlandó az ember leginkább új középpontok köré szervezni az életét, ahogy William James jellemezte az igazi vallásos megtéréseket. Ez alkotta a megtérés hátterét azoknak a harminc év körüli vagy idősebb híveknek az esetében is, akiknek a gyülekezet segítsége kellett ahhoz, hogy megbirkózzanak az élet határhelyzeteivel: a súlyos betegség, a rosszul sikerült házasság felbontása és a megözyegyülés problémájával. Jó példa erre annak a harminc év körüli asszonynak az esete, aki alkoholista férje mellől menekült két gyermekével, a harmadik már megtérése után született. Úgy érezte megtérése előtt nem tudta megfelelően ellátni anyai kötelességeit, mert – ahogy mondta – „csövesként” élt, nem ismerte a felelősséget. Megtérése után vált el, és kezdett új életet a gyülekezet aktív anyagi és erkölcsi segítségével. Ezek az asszonyok és férfiak jártak az ideggyógyászati rendelőben, mint ahogy a fiatal tagok jó része is (a hívek mintegy negyedének volt ilyen előzménye). Míg az első esetben a halál lehetőségével való szembekerülés, a családi tüzfészek vagy az egyedül maradás okozta trauma jelentette az ideggyógyászati előzmény okát, a másik esetben a beilleszkedési kudarc, és a leválási kísérettel szembeni otthoni ellenállás, a „vádítások és kárhoztatások”, a család rémülete, hogy gyermekükkel valami nincs rendjén.

Természetesen a megtéréshez nem szükséges minden esetben a látványos kudarchelyzet. Sokszor elég a mindennapi problémák megléte is.

„Én úgy éreztem, valamiféle kegy részemről, hogy hozzámentem a férjemhez. Rengeteget veszekedtünk, mindig azon, hogy ki mennyit csinál. Aztán találkoztam egy volt évfolyamtársnőmmel. Kérdeztem, hogy hogy van, és ő azt mondta, hogy jól és boldog. Miközben én tele voltam problémával. Meghívtam magunkhoz és ő bizonyosságot tett nekünk, és a szavaiban élet volt” (34 éves nő).

Vonzók azok a javak, melyeket a gyülekezet kínál és a személyek, akik azokat kínálják. Így azután az esetek egy részében semmiféle látható probléma nem kellett a megtéréshez. Ahogy az egyik testvérnő mondta bizonyágtételében:

„Nekem semmi bajom sem volt, csak egyszerűen eljött értem az Úr.” (26 éves nő)

A tanításokban a mindennapi élet reális gondjairól van szó, ezek igazságát a tapasztalat megerősíti, és a világnak a csoport által képviselt szemlélete máris hitelessé vált a bekerülők számára. A problémákat a mindennapi élet szereplői amúgy sem mindig tudatosítják. Itt a „mások is így csinálják” és a „mindenki így tartja jónak” irányít. Hogy még sincs minden rendben, azt legfeljebb valami tompa rosszérzés jelzi, melyet könnyen el lehet nyomni minél több (akár látszat-) tevékenységgel. Hogy mégiscsak jó volna változtatni, arra legfeljebb az világít rá, ha jön valaki, aki láthatóan jobb lelkiállapotnak örvend, és magyarázatot, valamint megoldást kínál a rossz közérzetre.

Ha viszont a magyarázat elfogadtatott és a hívő már úgy látja a világot, mint amely azonos a bűnnel és büntetéssel, azaz a kárhozattal, akkor el lehet kezdeni építeni a falat, mely elválaszt ettől. A fal építőkövei pedig azok a normák, melyekkel a csoport tagjainak a világhoz való viszonyát szabályozza. A csoport tagjai (mint mindenki más) a következő csatornákon érintkezik a világgal: munkahelyi, ismeretségi, családi kapcsolataikon és a tömegkommunikációs eszközökön keresztül.

A munkahely kiválasztásában a híveknek több szempontot kell figyelembe venniük, mivel

„...a munkahely sok probléma forrása. Időnk jelentős részét ott töltjük és nem mindegy, hogy mit csinál ott az ember, miképp kell az Úrral járnai a pogányok között bölcsességgel.”

Az első kérdés a tanítás szerint: „Hol akar látni tégedet az Úr?” Itt természetesen a gyülekezetéről, illetve annak vezetéséről van szó. A kereszténynek minden fontos kérdésben ki kell kérnie előljárói véleményét. A másik szempont a fizetés. A munka tartalma nem lényeges, ugyanis

„...a munkának nincs valami nemes célja. Az a célja, hogy legyen mit egyél. Nem az a lényeg, hogy hol és mit dolgozol, csak az a lényeges, hogy dolgozz.”

A tanítás szerint munka a keresztények számára nem lehet fontos, mint ahogy Istenen, azaz a gyülekezeten, valamint a családjukon kívül semmi sem lehet számukra fontos. A keresztény lényege nem a munka, hanem a gyülekezeti tevékenység, a szolgálat. Másrészt a világi munkahelyen való tevékenység leértékelésére azért is szükség volt, mivel a csoport normái tiltották azokat, melyeknek során sűrűn kell emberekkel érintkeznie a hívőnek. Így főleg az értelmiségi nők felé volt nagy a nyomás, hogy másik, fizikai foglalkozást vállaljanak, hiszen a gyülekezethez tartozó értelmiségi nők jó része pedagógus volt. Az emberekkel való munkakapcsolatban elkerülhetetlen az ateista gondolkozással való találkozás. Ezt a csoport tagjai úgy fogalmazták, hogy nagyon megterhelte őket értelmiségi foglalkozásuk, nem tudták magukat „teljesen átadni Jézus Krisztusnak”, nem tudták akadálytalanul hirdetni Isten igéjét. Ez utóbbira példa annak az óvónőnek az esete, aki saját bevallása szerint azért hagyta ott a foglalkozását, és ment el takarítónőnek, mert hiába hirdette a gyerekeknek az igét, ha otthon a szülők mást mondtak. Az emberek befolyásolását, ha az nem az evangélium elfogadtatását tűzi ki célul, bűnnek tartották. Továbbá

„...nagy a kísértés, hogy az ember azt csinálja, amit eddig csinált. Mert, ha mást csinál (ti. hirdeti az evangéliumot – K.J.), akkor a munkatársak véleménye változik meg róla. Nem lehet két urat szolgálni. Az ember nem élhet felemás igában. Vagy Isten szolgája vagy a Sátán szolgája” (24 éves nő).

„Igeibbnek” is tartották, ha a nők fizikai munkát végeznek. Bár az értelmiségi férfiak többségét nem próbálták olyan intenzitással rábeszélni foglalkozása megváltoztatására, mégis egy idő után azok nagy része is fizikai munkát vállalt. Ennek egyik oka a fenti idézetben

látható. A gyülekezet normái szerint a keresztény számára a legfontosabb Isten szolgálata, egész életének a gyülekezet köré kell szerveződnie, és emiatt vagy a munkatársak véleménye változik meg róla, vagy annyira leköti a gyülekezetért végzett tevékenysége, hogy azt csak főfoglalkozásként lehet űzni, a világi munkahely csak sokadlagos lehet. A közösségbe megfelelően adaptálódott hívő továbbá azért is választott szótlanabb foglalkozást, mert egy idő után kommunikációs nehézségei támadtak a környezetével. A csoport ugyanis sajátos jelentésuniverzummal rendelkezik, és ennek elsajátítása után a hívő már csak társaival érti meg magát. Ezért marad végeredményben a világiakkal való egyetlen kapcsolata a térítés.

A keresztények viszont, ha a tanítás alapján járnak el, kitűnő munkaerők.

„Nem jó, ha egy keresztény bemegy a munkahelyre és egyből elkezd agitálni. Az első bizonyosság a munka minősége és a viszony a főnökkel. Mindent Isten dicsőségére kell csinálni, nem a szemnek, hanem Jézus tetszésére. Nem az az elsődleges, hogy a munkavezetőnek tetssszél, mert akkor hízelegni fogsz, és a munkatársaid megharagszanak, mert pedálozol. Te Istennek dolgozol, a lelkiismereted erre ösztönöz. Ha Isten embere vagy, a munkád is Isten dicsőségét szolgálja. És ennek az lesz a következménye, hogy elnyered a munkavezetőd tetszését. Látni fogja, hogy te más vagy. Más a viselkedésed, mások a kapcsolataid, stb. Így sok munkaadó fog rájönni, hogy temiattad megy jól az üzlet. Meg lehet változtatni ezzel a vállalat anyagi helyzetét! Nem úgy kell viselkedni, mint a világiak, hogy nyöszörögnek, hogy így a gazdasági válság, úgy a gazdasági válság. Hanem te híressé teszed Jézust a világban. Mert Jézus neve olyan a világban, amilyen a mi bizonyosságunk Jézusról.”

A kereszténynek „hűnek kell lennie az anyagi javakhoz”, nem szabad lopnia vagy pazarolnia. Úgy kell élnie a világban is, mint aki „Isten országában” van, nem vegyülhet mások közé:

„Nem lehet a munkahelyen úgy viselkedni, mintha te egy érzéki ember lennél. Úgy kell viselkedned, mint egy szellemi embernek, az Úr gyermekének, aki feddhetetlen, tiszta, hibátlan.”

A hívő nem alkalmazkodhat a világi közösséghez, mert a világ a „kísértés” forrása: ez az a hely, ahol más életmódmintákat vehet át, ahol gondolkodása leginkább ütközik a világiak gondolkodásmódjával, ahol tehát a legtöbb olyan helyzet teremthető, melyben nehéz a normák betartása.

„Az áldást sokan megkívánják. Sokszor még az embert is. Előfordul, hogy szexuálisan zaklatják az embert a munkahelyén. A munkahely a paráznság melegágya. Sok ember azért hagyja ott a családját, mert a munkahelyén érzi jól magát, ahol van kicsapongás. Sokan gyes-re sem mennek el ezért. Parázna, vicces, felszínes a légkör. Amikor ilyen zaklatás ér, te kimondod, hogy te ki vagy, megvallod Jézust: van nekem uram, nincs hiányom, nem szűkölködöm, mert megismertem Isten dicsőségét. Mi nem koldulunk, nem érjük be olcsó tisztátalan bókokkal és flörtökkel, mert tudjuk az igazságot! (az igazság kifejezés itt arra vonatkozik, hogy a hívő tudja, a világiak örömeikért a gyehennán fognak bűnhődni, míg ő, ha betartja Isten törvényét, a mennyországi boldogságban részesül – K.J.)” (kiv.).

Ha tehát a gyülekezet tagját rá akarják venni a normák megsértésére, azaz „kísérti a Sátán”, ki kell mondania, hogy fal van közte és a világiak között. Más szóval, bizonyosságot kell tennie arról, hogy ki ő. Egyrészt hite megerősítése végett, másrészt, hogy mindenki tudomásul vegye: ő nem az, akinek gondolják, ő más, különb, mint a többiek. Kell, hogy a keresztény különbnek érezze magát minden nem keresztény földi halandónál, mert ez az érzés az a kötőanyag, amely összetartja a falat, amit maga és a világ közé emel. A felsőbbrendűség

tudata nélkül ugyanis nem lehet leküzdeni a legnagyobb akadályt, mellyel mindenkinek szembe kell néznie, aki a mindennapi megszokottól eltérő módon viselkedik – a félelmet.

„A bizonyágtételnek három akadályja van. Az első a félelem az emberektől. De az emberek az Úr előtt csak porszemek; a félelem bűn, engedetlenség, mert gyakran mondja az Úr, hogy ne félj! A második a büszkeség, hogy ki fognak nevetni. De nemcsak a dicsőséget kell vállalni! A kereszt szidalom is. Ha szidnak, rám száll Isten dicsősége! A harmadik a szégyen. Jézust nem kell szégyellni! Nagyon befolyásos, hatalmas urunk van. Nem egy olyan kis katolikus Jézuskánk van, hanem egy hatalmas Jézus: királyok királya, munkavezetők munkavezetője, brigádvezetők brigádvezetője, az első és az utolsó. Övé az első szó és az utolsó” (kiv.).

„Nem kell félni! Mi történhet? Megölnek? Nem tudnak, mert a Jézustól kapott életet nem lehet megsemmisíteni. Semmi sem árthat nekünk. Ezt csak a materialista diktátorok hiszik. A bizonyágtétel legfőbb akadályja a félelem, hogy mit mond. A legfontosabb, hogy Isten szolgálja megtérjen az emberek véleményétől. A kereszténynek az emberek véleménye egy lyukas kétfillérest sem ér. Nem szabad, hogy befolyásoljon minket a közvélemény, a közhangulat, mert ha az befolyásol, lesz, hogy ki sem mersz lépni a házadból. Hogy a hit és az evangélium hatékony legyen, annak két előfeltétele van: a teljes hit az igazságában és a teljes süketség a reakciókra. Ha a reakciókra figyelsz, nem is vagy igazi keresztény, nem értetted meg a lényegét! Ilyen együgyűen! Te csak mondd az igazságot! Ha jön a kórus, akkor is. Azok elmennek, majd jön másik, de attól is megszabadulsz. A félelem bűn. Neked ártani nem tudnak, mert nagyobb, aki benned van.” (kiv.)

A bizonyágtétel itt a missziós szolgálatot, a térítést jelenti, de ez az instrukció minden más olyan helyzetre is vonatkozik, mikor nemet kell mondani a hit nevében a mások elvárásaira. Ez mindenképpen nagy lelkierőt követel. Viszont ez az edzőterepe a hívőnek, itt mutathatja meg, hogy méltó az üdvösségre, képes minden körülmények között megőrizni integritását, és a normáknak megfelelően viselkedni. A hívők néha döbbenetes erkölcsi teljesítménye ebből fakad.

El kell szakadni a világi ismerősektől, régi barátoktól is, mert

„... jó erkölcsöt megront a rossz társaság. A gyöngyöket ne vessétek disznók elé! Csak olyan emberekkel barátkozzatok, akik Isten hatalma alatt vannak! Mert, aki nem így tesz, olyan lesz, mint a Beliál fiai, és a legnagyobb ítélet lesz rajta” (kiv.).

A szülőkkel már nehezebb a helyzet, mert a Bibliában benne van, hogy „tiszteld apádat és anyádat...” A prédikátor szerint azonban

„...ez elsősorban az egyházi előjárókra vonatkozik, mert »aki az Isten akaratát cselekszi, az az én fitestvérem és nőtestvérem és az én anyám«. Természetes szinten az élet minket túllép, csak egy részt, morzsát kapunk. Tisztelni kell az életet, nem élhetünk úgy, mint a szülő, aki azt akarja, hogy körülötte forogjon a gyerek. Nézzétek a madarakat! Megtanítják a gyerekeiket mindenre, és azután elbocsátják, nem akarják rabságban tartani. Ha a szülő állandóan adósává akarja tenni a gyereket, az uralkodni akar rajta. A tisztelet örve alatt az uralmát akarja megerősíteni. Tekintély kell, mert különben nincs rend. De a tekintélyt nem lehet negatív befolyásolásra fölhasználni (negatív befolyásoláson itt a gyülekezettől való eltérést érti a pásztor – K.J.). Ahol nagyobb elszakadás van (ti. a szülőt nem lehet megtérésre vagy legalább a helyzethez való semleges viszonyra bírni – K.J.), az ne legyen egy durva elszakadás. Menj, beszélj velük, tudd értékelni az ő munkájukat! De most már egy nagyobb atyára bíztam magam, tőle várom az ellátást, nevelést, státuszt, stb. De nagyon szeretlek

titeket, nagyon hálás vagyok nektek. Így nem lesz olyan negatív előttük az Úr. Ha mégis uralkodni akar, akkor nincs értelme a vitának. Én nem így tettem fel a kérdést, hogy vagy-vagy. Akkor Istent választom. Én nem erőszakoskodom, hogy fogadd el az én nézetemet, te se erőszakoskodj!” (kiv.)

Az idézet arra is rávilágít, hogy a fal védelmet is jelent, itt a szülők túlzott elvárásai ellen, annak meghatározásával, hogy mit kell vállalni, mert kötelesség, és mit nem, mert túlzott igény. Figyeljük meg, milyen ügyesen kondicionálja a pásztor a híveket a megfelelő magatartásra, szinte eljátssza a jelenetet. Persze a gyülekezetbe belépő új tagnak el kellett szakadnia minden más vallásos vagy politikai szervezettől, eszmétől is. A nem keresztény vallásokat, materialista tanításokat sátáni hazugságoknak minősítik. A más keresztény felekezeteket, melyekből a csoport tagjainak jó része jött, már nem volt ilyen könnyű elintézni, már csak azért sem, mivel hitelveik kevésbé térnek el a csoport eszméitől. A tőlük való elszakadás követelése két gondolati alappilléren nyugszik: az első a „vallásnak” az „igaz keresztény hittől” való megkülönböztetése; a második a „teljes evangélium elfogadásának” elve. Az „igaz keresztény hittel” szembeállított „vallás” ellen felhozott legfőbb vádat láttuk már a bizonyágtételekből vett idézetek között:

„Jártam teológiára. Ott nagyon tudták a hébert és görögöt, de abban nem volt élet, nem élt bennük Jézus. Az csak egy holt tan volt.” (24 éves férfi)

„Holt”, „üres”, „száraz”, „gyenge”, „képmutató” a kulcsfogalmak, melyeket a csoport eszméi a „vallás” fogalmához kapcsolnak. Ez a kép arra utalt, hogy a tradicionális vallásosság már nem képes az élet középpontja, rendezőelve lenni. Nem lehet élni, csak szokásként gyakorolni. A vallás ideológia, és így nyilvánvalóan csak akkor felel meg a vele szemben támasztott elvárásoknak, ha képes értelmezni azt a helyzetet, melyben a mindennapi élet egyéne él, és meg tudja fogalmazni, hogy mit kell tennie. Ha viszont a tartalom elveszett, akkor a kiürült formák, intézmények fenntartására törekvőket már csak az önös érdek vezérli:

(A pásztor Zakariás könyvének 10:1 versszakát magyarázza. A karizmatikus mozgalom tanítása szerint ez az ige a jelen helyzetről szól, a szövegben szereplő „kései eső”, melyet Isten az ő népének ígér, a Szentlélek második eljövételét jelenti; ennek az ígéretnek a beteljesedése a mozgalom.) „Kérjete esőt az Úrtól a késői eső idején! Az Úr villámlást szerez, és záporosót ad nékik, és kinek-kinek füvet a mezőn.» A villám a világosság, világosságot fog az Úr szerezni nekünk. Záporosót fog adni neked, hogy el fogsz ázni, de jól. Ne félj! Ne tartsál esernyőt! Tedd le az esernyőket: a tradíciókat, a szokásokat. Amikor jön a Szentlélek, és te ragaszkodsz a szokásokhoz, tradíciókhoz, akkor tartod az esernyőt a Szentlélek ellen. A ceremónia az ilyen esernyő. A legerőteljesebben ragaszkodnak a vallásos emberek a ceremóniákhoz. Szegény Istvánt ezért ölték meg. Azt mondták: »Meg akarja változtatni a ceremóniákat! Ki látott ilyet? Tölts be Szentlélek! Jövell Szentlélek! Ja, nem erre gondoltunk! Ja, nem erre gondoltam!« Ő úgy gondolta, hogy a szék is megmaradjon, meg eső is legyen. De az Úr úgy adja az esőt, hogy kiforgatja ezeket a székeket alóluk. A farizeusoknak is mi volt a problémájuk? Beültek Mózes székébe. És az Úr azért jött, hogy ezeket kihúzza alóluk (derültség). De nekik fontosabb volt a szék, amit maguk csináltak maguknak, mint a Szentlélek és Isten akarta.” (élőbeszéd)

Az ilyen egyház hazugságokat terjeszt:

„A tisztító tűz nem bibliai dolog. Sehol sincs a Bibliában, hogy van egy köztes rész, és a földiek közbenjárhatnának értük. Ez ellenkezne Isten akaratával: amit testben követtünk el, azért felelnünk kell, és ami miatt üdvözülünk, az a hit! A megváltásba vetett hitet ásták alá a katolikusok ezzel az állásponttal. Aki Jézus vérében hisz, annak el vannak törölve a bűnei, aki meg nem hisz, az elkárhozik. Ne mondassatok halotti

misét, az csak egy jó üzlet. A katolikus egyház egyre spiritisztább: a halálnak nagyobb kultusza van, mint az életnek. Én gyerekkoromban úgy hittem, hogy a keresztyénység csak egy halotti ceremónia. Utáltam az egészet, szöktem a hitoktatásról, mert úgy láttam őket, mint az élet ellenségeit. Én pedig élni akartam! Tilalomfákkal akarták telerakni az életemet!” (kiv.)

A hamis egyház félelemmel manipulálja a híveit:

„Vannak olyan démonok, amelyek vallásos félelmet hordoznak. Például a katolikusoknál: ha nem jár misére, elkárhozik; ha kilép az egyházból, elkárhozik. Ez egy vallásos félelem, ami miatt nem mer az ember a Szentlélekre hallgatni, mert akkor mi lesz. Ha meglátja az oltári szentséget, már leesik, nem szabad fölnéznie, pedig ezek bálványok.” (kiv.)

A „vallásosság” szeretetlen:

„Sokszor látható vallásos embereknél, hogy belemenekülnek a vallásos cselekedetekbe, bezárkóznak a vallásos cselekedetekbe, és elzárkóznak az emberektől, embergyűlölővé válnak. A legtöbb magányos ember a gyülekezetekben található. Ha elfelejtkezünk a személyes kapcsolatokról, akkor üres vallásosság lesz csak.” (kiv.)

És így tovább.

Az elemzőnek nehéz dolga van, amikor megpróbálja kihámozni a képek és asszociációk áradásából a lényegét. A gyülekezet eszmerendszere nem filozófia, elemzések nincsenek benne. Nem is céljuk, hogy például azt a kérdést, hogy mivel nem voltak a hívek megelégedve előző felekezeti tagságuk folyamán, racionális okfejtéssel megválaszolják. A tanítás célja elsősorban az érzelmi indoklás, a hangulatkeltés. Ugyanis a más felekezetekkel való szembefordulást az ott tapasztalt problémákon kívül két dolog befolyásolta. Egyrészt azon hívek büntudata, akik más vallásos csoportot hagytak el, vagy a családi elvárásokra mondtak nemet a gyülekezetbe való belépéssel. Az árulásra egyetlen belsőleg elfogadható indok van, ha lényegesen jobbat választottak, sőt, ha rosszat hagytak el jóért. Ebből a büntudatból származik minden neofita túlbuzgóság. Másrészt a csoportnak el kell különítenie magát minden más eszmei irányzattól és közösségtől, mert különben veszélybe kerül az egyedül üdvözítő igazság birtoklásában vetett hit, és előáll az örök ellenfél, a kétely. Így azután a gyakorlatban meglehetősen nehéz a karizmatikus mozgalom ökumenikus irányultságát fenntartani. Annál is inkább, mivel a mozgalom képviselői állandó viták kereszttüzében állnak. Itt kerül elő a „teljes evangélium elfogadásának” elve, ugyanis az érveket a felek a Bibliából veszik, azok is, akik a karizmatikus mozgalom által kialakított vallásformát kívülről támadják, de azok is, akik a mozgalmon belüli különféle irányzatok képviselőiként bírálják egymást. Így még a mozgalmon belül sem általánosan elfogadott például a spirituális gyógyítás gyakorlata, vagy a démonűzés, amelyeket oly fontosnak tart a tanulmányban szereplő gyülekezet. Az ezek körül folyó vitában használják a gyülekezet tagjai legfőbb érvként azt, hogy ők a teljes evangéliumot fogadják el, míg a többiek csak részeket. Az egymás elleni támadások (melyek, mint a fenti idézetekből látható, odáig is elmennek, hogy egymást démonoktól megszállottnak minősítik) nyilvánvalóan nem az ökumenét, hanem az elkülönülést, elzárkózást szolgálják.

A gyülekezet tagjának nemcsak egész életmódját, kapcsolatait kell megváltoztatnia, hanem ezzel együtt egész gondolkodásmódját is:

„Sokszor van, hogy a hívő fejében nem tud hívővé válni, materialista marad. Nagy hatással van ránk a rádió, a televízió, az újság. Aztán gondolod, hogy heti négy óra istentisztelettel elég ellenmérget kapsz?! Az csak úgy megy, hogy a szívedben megveded ezeket, mert a Sátán ontja a hazugságokat. Ki kell ebből lépni! Fel kell fegyverkezni igazsággal, fegyelmezett életet kell élni!” (kiv.)

„Sátáni befolyást” terjesztenek a gyülekezet elvei szerint a művészeti alkotások, a társadalomtudomány általában és a természettudomány nagy része, mert megkérdőjelezzik a keresztény hitét. Kivételt csak a technika jelent, melyet a csoport ideológiai szempontból semlegesnek vél.

A kör ezzel bezárult. Nincsenek könyvek, nincs televízió, rádió vagy újság a hívek lakásaiban, és nem járnak sehová a gyülekezeti összejöveteleken kívül szabadidejükben. Ezzel létrejött az információs vákuum, melybe legfeljebb véletlenül kerülnek be a mindennapi élet jelenségei és ismerettöredékei, melyeket azonban a tanítás befűz az eszmerendbe, és így még inkább megerősíti monopolhelyzetét a világ magyarázatában.

Amire viszont szintén rávilágítanak az idézett szövegek: ami ily módon bekerül az Istenfogalom tartalmába, az az erkölcs. A viselkedés normatív szabályozása a csoportbeli kölcsönös előnyök rendszerének egyik legfontosabb eleme, hiszen megadja a viselkedés biztonságát, az önérték meghatározásának támpontjait, és megszabadít az értelmetlen büntudattól. A hívő pontosan tudja, hogy mire mondhat igent, illetve mire kell nemet mondania, és viselkedésbeli biztonságát a közösség támogatja. Hogy ennek így kell lennie, és ne legyenek kétségei, azt viszont az információs vákuum biztosítja. Ugyanis, mivel a mindennapi életben többféle egymásnak ellentmondó értékrend él egymás mellett (ezt érzékeljük az értékek eróziójaként), ha a hívő nem határozza meg, hogy számára kik jelentik a mérvadó értékközvetítőt, akkor a külvilág bármikor számon kérheti tőle döntését egy más értékrend alapján, és ezzel viselkedésbeli biztonsága megszűnne. Kis közösségek képesek keresztbeszelni a törvényszerűségek hálóját, de csak akkor, ha kellőképpen zártak, és így sikerrel szűrik meg a hatásokat, melyek tagjaikat a mindennapi élet felől érik. Ha a mindennapi élet hatásrendszere behatolna a gyülekezet falai közé, éppúgy felbomlasztaná ezt a közösséget, mint ahogy más közösségek működését is lehetetlenné teszi, hiszen a közösség egyik alappillére, a közös értékorientációt kérdőjelezné meg.

A bezárkózás azonban nem lehet teljes, hiszen közösség csak feladaton alapulhat. A gyülekezet esetében ez a térítés. A csoport képtelen volna életprogramot adni tagjainak, ha nem jutna újabb feladatokhoz. A térítő szolgálat sikeressége ugyanakkor bizonyítéka annak, hogy Isten velük van és nem más gyülekezetekkel. Hiszen az egyház Isten harcát vívja a Sátánnal az emberekért. Így fel kell lépni a túlzott bezárkózás ellen.

(Lukács 10:25-37., az irgalmas samaritánus története alapján) „Nincs olyan, hogy nincs közöd a hitetlenekhez! Nem lehet közömbösség! Nem lehet elnézni, hogy Isten teremtményei hogyan süllyednek el a bűnökben, gyilkosságokban! Sőt, néha még káröröm is van bennük: hogy miért nem tértek meg? Nem szabad elfelejteni, hogy a rablók, a démonok minket is kifosztottak a régi életünkben. Mi is félholt állapotban voltunk! Jön két ember: egy pap és egy lévita, mindketten Isten szolgálói, és meglátják. »Huh, de pechje van!« mondják. De menniük kell és otthagyják. Úgy néznek rá, mint akadályra! Miatta nem tudnák Isten parancsolatait teljesíteni. Ezek az emberek a formákra, rítusokra olyan nagy hangsúlyt tettek, hogy mellette már az emberekkel nem is törődtek. Nem látták, hogy a hit az emberekért van. Jézus azért jött, hogy megszabadítsa az embereket, és nem azért, hogy kárhoztassa őket. Közvetlenül ott van a nyomorult mellette, de akadályozónak nézi, és kikerüli! Az elidegenedés minket is kísért, testvérek. Amikor eltévesztjük az evangélium célját, hogy rajtunk keresztül mentse meg Isten az embereket. Nem lehetünk érzéketlenek, hogy mi történik körülöttünk! Mert eléd is rak Isten egy ilyen nyomorultat és akkor el kell döntened, hogy mit fogsz csinálni. A könyörületeség egy képesség, hogy bele tudd magad érezni más állapotába, át tudd érezni a helyzetét. Kell egy ilyen képesség! Nem az az érdekes, hogy miért került oda. Ez nem érdekli Istent. A bűn miatt van minden baj. Az elzárkózás, a

szektásság, amikor nem érzel az emberekkel együvé tartozást. Istennel, testvérekkel, de minden emberrel együvé tartozást kell érezned! Nem nézhetjük az embereket felülről, magaslatról, mert akkor nem tudjuk őket elérni. Jézus is lejött és szolgáló formát öltött, pedig isten! Így tudsz te is barátokat szerezni, hogy a bajbajutott embereket észreveszed, és szolgálni akarsz nekik. Azért vagy te magányos, mert soha senkivel semmi jót nem tettél! Nem azt kell várni, hogy majd jön valaki, és beléd veti a bizalmát és hitét! Milyen alapon? Csak segítséggel lehet megnyerni mások szeretetét. Ha észreveszed a nyomorultakat, akiket kifosztottak, és viszed nekik az evangéliumot és Isten ajándékát, akkor azok bekerülnek a vendégfogadó házba, és hálások lesznek neked. A szeretet tett és cselekvés! Ez szerzi meg a másik ember szeretetét. Ezáltal lesz jó emberi kapcsolat! Segíteni viszont csak az tud, aki nincs tele önmagával. Mert az csak a kis csoporttal foglalkozik. Az ilyen ember aztán bezárul, és csak botránkozik a bűnös emberen. Pedig nem ez a dolgod, hanem hogy segíts! Van felé egy adósságod, hogy szeresd. Sokszor persze könnyebb lehordani és megbotránkozni. De nem ez Isten akarata! Kötszer, olaj, bor volt a szamaritánusnál. Mint szakember ment ki! Hogy valaki kimenjen a világba, és szolgáljon a világ számára, kell, hogy legyen valamije: az olaj a Szentlélek, a bor az öröm. A reménytelen, kétségbeesett ember életében nagyon fontos, hogy valaki örömet vigyen. Fontos, hogy legyen vendégfogadó ház. Az egyház legyen vendégfogadó, ahová behozzák a sebesülteket és felgyógyítják, és aztán ő megy ki az útfélre. Sokszor még szoros melléállás, a gondok: lakásgondok, állásgondok, anyagi gondok levétele is kell, mert sokszor ennyire megrontotta az embert a bűn, hogy ennyire gondoskodni kell róla, mert képtelen magáról gondoskodni. És fontos, hogy ne sajnáljuk az időt, a képességeket, a pénzt, mert azt az Úr százszorosán meg fogja adni. Jézus annyira irgalmas, nem azért jött, hogy rémítgessen bennünket: »Nem azért jöttem, hogy kárhoztassam a világot, hanem, hogy megtartsam.« Emlékezzetek arra a történetre, amikor János és Jakab szállást keresett Jézusnak, és nem kaptak. Erre János és Jakab kérte Jézust, hogy hozzon tüzet rájuk az égből, mint Illés. (A gyülekezetből erre többen áment mondanak, ami láthatóan feldühíti a pásztort, emelt hangon válaszol nekik.) Nem mindig ez Isten akarata! Jézus irgalmas! Az atya szeretetét nyilvánította ki, és nem úgy, hogy ha elsőre nem megy, akkor jöjjön az ítélet! Vagy ige, vagy ítélet! Isten hosszútűró! Nem pusztította el a szamáriaiakat sem, mert volt velük terve. Sokan megtértek.” (kiv.)

A szöveg mutatja, hogy miképp épül be a bizonyásgtétel, a hívő egyetlen elfogadott kapcsolata a világiakkal, a falba, melyet maga köré emel. A „betegeket” keresi és nyilvánvalóan azok is hallgatják meg, akik valamiért szintén ki akarnak lépni a világból. Ez viszont megerősíti őt abbéli meggyőződésében, hogy a világ valóban azonos a „betegséggel”. A másik pontja ennek, hogy miképp viszonyul hozzájuk: „orvosként”, „szakemberként”, tehát autoritásként. Ő közvetíti a kinyilatkoztatást, melyet a másiknak el kell fogadnia, hogy „meggyógyuljon”. Neki kell hatnia és nem rá kell, hogy hassanak!

A másik probléma, melyre szintén rávilágít a szöveg, hogy itt hasad meg a hívő tudata. Ugyanis ellentmondó parancsokat kellene egyszerre végrehajtania. Először is, a világot utálni kell, mert az a bűnnel azonos. Ha nem utálja eléggé, akkor viszont Istennel fog összeveszni, mert nem fogja megérteni a kiválasztást, és nem fogja elfogadni Isten ítéletének szörnyű megnyilvánulásait, például az atomháborút. Esetleg emberi találmányt lát benne, és ennek óhatatlanul az lesz a következménye, hogy túl akar menni a közösség határain, és más megoldási formákat fog keresni, nemcsak azt, amit a közösség ajánl, ugyanis az imát. Ha viszont a közösség keretein kívül keresi a megoldást, akkor ez a törekvése be fogja engedni a falak közé a mindennapi élet hatásrendszerét, mely veszélyezteti a közösség fennmaradását, továbbá megkérdőjelezi az alapdogmákat. A jézusi üzenetből többféle cselekvés következhet.

A Biblia sem ellentmondásmentes olvasmány. Ha viszont a hívő megszanja az örök tűzre ítéltet, mivel az ember időnként felszólítás nélkül is szolidaritást érez embertársai iránt, de az is előfordulhat, hogy rácsodálkozik a világra, és meglátja, hogy abban is van valami jó, netán egy meg nem tért barát, akkor a következő választ kapja:

„A kiválasztást csak azok tudják megérteni, akik elszakadtak a humanizmustól. A kiválasztás a könyörülő Istené! Azt mondja az ige: »Nem azoké, akik futnak és nem azoké, akik akarják, hanem egyedül a könyörülő Istené.« Sírunk a sírókkal, de csak a részvét és nem a kilátástalanság miatt. Az az egészséges részvét, ha érzel egy felelősséget az emberek iránt, elmész és hirdeted Jézust!» (kiv.)

De ettől az alapprobléma marad: nem tér meg mindenki.

Másodszor. A hívőnek Isten ítéletében a jogosság teljesültét kell látnia. Ez nem oly nehéz, hiszen a térítő szolgálat során nap, mint nap kudarcok sorozata éri: beleütközik az előítéletek falaiba, a szidalmakba, lekicsinylésbe. Az ebből fakadó agresszív indulatait pedig azzal vezeti le, hogy elképzeli Isten szörnyű ítéletét, mely majd megtorolja a rajta esett sérelmet. Ezért mondtak többen áment János és Jakab kérésére, hogy jöjjön tűz az égből. A végítélet azonban őt is fenyegeti, ha nem tartja be Isten parancsolatait. De ha azok ellentmondanak egymásnak, akkor melyiket?

A hívő egyébként a mindennapi életben legáltalánosabb módszert fogja választani, hogy kimeneküljön az ellentmondások hálójából: teljesen ráhagyatkozik az autoritás parancsaira, és mindig az utolsó parancsot fogja végrehajtani. Tehát a szerint fogja utálni vagy szeretni a világot, hogy vezetője mit mond neki éppen. Az elkárkozás félelmét nem lehet vállalni. Így teljesen kiszolgáltatódik az autoritásnak, viselkedésének magyarázata pedig a „nem én tettem” lesz. Ez annál is inkább lehetséges, mivel ő Isten szolgálója, tehát rajta keresztül Isten cselekszik a tan szerint.

Ez azért is érdekes, hiszen láttuk, hogy a csoport tulajdonképpen a Riesmann (1973) által leírt „belülről irányított” ember magatartását várja el tagjaitól, tehát hogy minden körülmények között képesek legyenek belső irányítójuk erkölcsi parancsainak megfelelően cselekedni, ami egyébként sikeres is a külvilággal szemben, ezért képesek a hívők hihetetlen erkölcsi teljesítményekre. Ugyanakkor viszont teljesen kiszolgáltatódnak az autoritásnak, mely a számukra mérvadó kinyilatkoztatást közvetíti, és ebben egyáltalában nem térnek el a mindennapi életben általános „kívülről irányított” típustól, amely mindig az adott helyzetnek, az éppen adott mások elvárásainak megfelelően cselekszik. A különbség csak annyi, hogy itt meg van határozva, hogy kik a mérvadó mások. Ad abszurdum a hívő mindenhová vezethető lesz. Hogy melyik oldalon fog állni, azt az dönti el, hogy hol áll az a tekintély, mely számára a mérvadó kinyilatkoztatást közvetíti. A Biblia üzenete egyszerre teszi lehetővé a minden Isten teremtménye iránti szolidaritást és a fanatikus erőszakot. És mivel az ember nemigen tűri az ellentmondásokat és a döntés kínjait, inkább bemenekül az autoritás védőszárnyai alá.

II. Megelégedettség a hiányérzet helyett

Ha a világ a hívő számára azonos a megfosztottsággal, akkor Isten országának a bőség, az áldás helyének kell lennie. Ebben a fejezetben azt elemzem, hogy miképp éri el a gyülekezet, hogy tagja egyetlen szükségletében se érezze magát depriváltnak, vagy legalábbis ne látsszon rajta, hogy valamiben hiányt szenved. A szükségletek szabályozásának két oldala van: egyrészt az értékítélet, hogy milyen célokat lehet egyáltalán kitűzni; másrészt a mérték meghatározása, a válasz a „mennyi az elég?” kérdésre.

Miért imádkozhat a hívő, mit kérhet istenétől? Csak olyan dolgokat, ami „Istennek tetszik”. Nem tűzhet ki maga elé olyan célokat, melyeket tiltanak a csoport normái. Hogy melyek a tilalmas dolgok, azt jórészt láttuk az előző fejezetben: nem akarhat a hívő világi sikereket, hiszen azok „Isten előtt semmik”; nem kívánhat olyan tárgyakat vagy tevékenységeket, amelyek elfordítanak a figyelmét Istentől, azaz a gyülekezettől; nem akarhat világi társat. Ezek kivételével viszont kívánhat bármit, anyagi javakat is, nem szükséges az aszkézis, mivel „Isten ígérte, hogy meggazdagítja az egyházat”. Kívánhat személyiségértékeket, de nyilván csak azokat, melyeket a csoport előnyben részesíti: hogy „minél inkább vegye át a Szentlélek az irányítást felette” – ez a normák betartásában való sikerességet jelenti; kérheti, hogy Isten szelleme világítsa meg, miért nem sikeres egyes tevékenységeiben vagy mit kell tennie bizonyos helyzetekben; kérhet társat, szolgálatot Krisztus testében, és így tovább. Kérnie viszont csak akkor szabad, „ha már van hite”, hogy meg is kapja, amit akar. Így a realitás is korlátozza a kívánságok körét.

Hogy a keresztyén „a hálaadásban bővelkedő legyen”, abban nagy szerepe van annak, hogy a gyülekezet segítségére minden szükségletének kielégítésében számíthat. Ha anyagi javakban szenved hiányt, adakozással segítik. Ha ifjú házaspár, és az otthonteremtés gondjával néz szembe, a vezetés kijelöli azokat, akik ebben munkával fogják segíteni, de kap anyagi támogatást is. A szülő anyák ágyánál az első időben naponta váltják egymást a gyülekezet nőtagjai. Az egyedülállók figyelmét felhívja egymásra a pásztor, ha a „Szentlélek azt a látást adta neki”, hogy jó társai lennének egymásnak. Ha valakinek nincs lakása, a testvérek befogadják, ha nincs megfelelő munkahelye, segítenek neki keresni. Rendszeresen megajándékozzák egymást használati tárgyakkal, kisebb összegekkel, édességgel, csak hogy örüljön a másik. Miután a legfontosabb feladatuk egymás szolgálata, a szükséglet szenvedőről semmilyen körülmények között sem felejtkeznek el. Így a csoport tagja biztonságban érezheti magát, hiszen a közösség megtartó erejére minden helyzetben számíthat. Ez esetben a gyülekezet játssza Isten szerepét. Ezért szükséges a világi célok leértékelése. Másképp ugyanis a kölcsönös előnyök rendszerének ezt az elemét nem lehetne fenntartani, mert a híveknek nem lenne rá sem idejük, sem nélkülözhetőnek minősülő anyagi javaik.

Persze a biztonság érzetének ára van: a szükségletek korlátozása. A szükséglet kielégítés mértékének meghatározásában a „közép tiszteletének” normája látja el a szabályozó tényező szerepét. A keresztyén életmód tárgyi oldalát tekintve a következőképpen: A csoport tagja társaival él. Ha egyedülálló, testvéreivel lakik albérletben, ha lakása van, befogad magához másokat. Így soha nem érezheti magát egyedül, viszont megszűnik a magánélete. Állandó ellenőrzés alatt van, ki van téve annak, hogy beleszólnak a dolgaiba, életvitelébe. Ha megházasodik, házastársával költözik külön lakásba vagy szintén albérletbe. Környezetének alakításában elsősorban a célszerűség játszik szerepet, az esztétikai szempont kevésbé. Annál is inkább így van, mivel a fiatal házaspároknak is több gyermeke van, születéskorlátozás – legalábbis fogamzásgátlóval – nincs. A gyermek „áldás”, egy család annál „áldottabbnak” minősül, minél több gyermek van benne. A gyerekek születésével az asszonyok otthon maradnak, így a család ellátásáért elsősorban a férfiak válnak felelőssé. Mindezek nyil-

vánvalóan korlátozzák az anyagi lehetőségeket. A szűkösség másik oka, hogy a hívek nagy része kevésbé megerőltető fizikai munkát vállal, és ezek nem a legjobban fizető foglalkozások. Rendszerint takarítani mennek el. Igaz viszont, hogy kulturális kiadásai nincsenek. A lakások egyetlen díszé általában egy bibliai helyszínek ábrázoló térkép. Nyaralni is viszonylag ritkán mennek, így ez sem terheli a számlát. A férfiak öltözete konvencionális, leginkább a szokásos „értelmiségi népviseletet” követik: nadrág, pulóver, kihajtott gallérú ing, ritkán öltöny. A nők is csak annyiban követik a divatot, amennyiben kiválogatják abból a legkevésbé feltűnő, zárt, de „nőies” ruhadarabokat. Hivalkodni, eltérni nem szabad.

A szükségletek tehát nem bővülnek korlátlanul. Ezt erősíti az is, hogy a csoport vezetője képviseli a legkövetkezetesebben a „közép tiszteletét” az anyagi javak területén. Ő, a többieknek is példát mutatva, a bibliai „mezők liliomairól” szóló példázatot idézve (Máté ev. 6,28), abban „gyakorolja a hitét”, hogy „az Úr meg fogja adni” neki a ruhát, és nem kell vennie. Ebben ráhagyatkozik a gyülekezet adományaira. Így, amit visel, az mind adakozásból származó használt holmi.

A kereszténynek nem szabad vagyont gyűjtenie, mert „...akinek vagyona van, az ki van téve a tolvajoknak. Aki pénzt gyűjt, azt előbb-utóbb tragédia éri.”

Ha a testvérnek többje van, mint a „közép”, érettségét azzal bizonyítja, hogy adakozik. Hogy kik az adományra szorulókat, azt többféle módon lehet megtudni: az imacsoportban valamely, a problémáról tudó testvér hangosan imádkozik a szükséglet szenvedőért, a megajándékozott az adományokról beszámol az egész gyülekezet előtt, azaz bizonyosságot tesz, és ez felszólítás a további adakozásra. De, mint már írtam, figyelik is, hogy ki milyen gondtól szenved. Hogy valakit szükséglet szenvedőnek ismerjenek el, abban a viszonyítási alap ez az eszmei „közép”. Az adakozás rendszerint titokban történik, „az Istennek kell köszönni”. Az adomány forrását akkor sem szokták megjelölni, ha a megajándékozott tudja, hogy kitől származik. Persze, ha az adomány használati tárgy, akkor is örülni kell neki, és használni kell, ha a hívő nem pont olyat várt, mert különben „nem érdemli ki a jobbat, a nagyobb áldást”.

Ugyanakkor persze norma, hogy „Ne kívánd a te felebarátodnak házáat. Ne kívánd a te felebarátodnak feleségét, szolgáját, se szolgálólányát, se ökrét, se szamarát, és semmit, ami a te felebarátodé.” (II. Mózes 20:17.) A 10. parancsolatot így magyarázza a tanítás:

„Nem jó a kéregetés. Nem a hit szelleme van benne. Kérni a legnagyobb szükségben lehet csak. A kéregetés sokszor az anyagi javak megszerzésének módja. Neveljük egymást ebből a szempontból is! Ne add oda! Van olyan, hogy az illető nyomást gyakorol rád, hogy amit kölcsönkért, ne kelljen visszaadnia. Vagy az albérletekben. Ne legyen kommunista nadrág! Vagy veszel vacsorát és a többi nem vesz, nem kell odaadnod. A kommuna és a közösség között különbség van. El kell érni egy szellemi érettséget, hogy lehessen vagyonközösség. Ha bizalommal kapcsolódtok egy emberhez, adni fog. De ne követeld, ne zsarold a nyomoroddal! Isten áldást akar adni, de ha mindig valaki elviszi, az ördög az, a lopó.” (kiv.)

A tanítás tehát védi a híveket a közösség örve alatti kizsákmányolástól.

A szükségletek szabályozása eloldja a szükséglet-kielégítést a mindennapi életben tapasztalható meghatározottságoktól. Ugyanis a mindennapi életben a szükségletszabályozás domináns formája a „felfelé igazodás”. Ha valaki feladja a felfelé törekvést, azt lecsúszásnak érzékeljük. A csoport gyakorlata keresztbeszeli ezt az elvet, ha a hívő „felfelé”, tehát a legfőbb tekintély felé igazodik, akkor olyanhoz igazodik, aki a legkövetkezetesebben képviseli a „közép tiszteletét” az anyagi élet területén. Ez a norma egyébként minden viszonylag zárt közösségben kialakul, ugyanis a közösségi érdekek elsődlegesnek tekintésével függ össze. Így marad ideje a hívőnek a közösségi feladatokkal is törődni. Megelégedettség érzéséhez pedig nagymérték-

ben hozzájárul, hogy nincs kitéve a bővülő elvárások forradalmának és az ebből kialakuló versenynek.

A „közép tiszteletének” normája nemcsak az anyagi szükségleteket szabályozza, hanem az egyének megítélését is. A következő idézet arról szól, hogy mi az egyén értékének kritériuma.

(Lukács 12:24. alapján) „Én drága vagyok Istennek. Mert itt azt akarja tanítani Isten a tanítványoknak, hogy mennyivel drágábban vagytok ti a madaraknál. Az, hogy én drága vagyok, azt csak úgy tudom megismerni, ha valóban ezek az örökkévaló célok mozgatnak és hajtanak engem. Ha én földi szinten élek, akkor a földi, látható világ éppen az ellentétét mondja nekem. Az pontosan a fordítottját. A környezeted, meg a munkahelyed nem azt fogja bizonyítani, hogy te mennyire drága vagy, hanem inkább arról akar meggyőzni tégedet, hogy te mennyire fölösleges személy vagy, hogy igazából terád senkinek sincs szüksége. Tehát az, hogy valaki drága, hogy felismerje, átélje azt, hogy ő egy drága edény, egy drágaság Isten szemében, és úgy tudja saját magát nézni, és amikor mondja a kórus, a varjak, a kányák (*derültség*), kárognak fölötted: hogy az nem úgy van, te akkor is – mivel benne élsz Isten életében – te akkor is úgy nézel magadra, mint egy drága edényre. És azért vagy drága, mert nagyon drága az árad (*halleluja*). Mert az árunak az ár jelenti az értékét. És nekünk nagyon drága az árunk (*ámen*). Annyira drága, hogy senki sem tudta kifizetni, csak egyedül egy személy: Jézus. Tehát az én árcédulámra mi van kiírva? A Jézus Krisztus vére (*ámen*). És ez az ár a legnagyobb és leghatalmasabb és legértékesebb az egész világmindenségben, és én ettől az árcédulától vagyok drága. És énnekem, ha magamra nézek és nem az árcédulámra, akkor nem tudom, mi az értékem (*derültség*), akkor elhiszem, hogy selejttermék vagyok, rossz vagyok; de ha ránézek az árcédulámra, látom, hogy Jézus vére; elkezdek másképp érezni magamról. Én tévedhetek a megközelítésemben, de Isten soha nem téved! És ha egy keresztény így, hittel néz a testvéreire, szellem szerint, akkor ott van Jézus vére, és Jézus vére, az ár miatt értékes lesz a szemében. És akkor nem a szokására néz, nem a megnyilvánulására néz, nem azt nézi, hogy szimpatikus, nem szimpatikus, milyen a frizurája, milyen a színe a hajának, hogy öltözködik. Ez teljesen érdektelen lesz számára. Mert az a személy, az a hívő, az a keresztény Jézus véréből kapja az ő értékét, drágaságát. És ha így néz valaki egy keresztényre, akkor a másik drága lesz a számára. Nem fogja szidni, nem fogja átkozni, és nem akarja őt kidobni Isten családjából.” (*élőbeszéd*)

A Jézus vére által megváltottak gyűjtőhelye a gyülekezet. A csoport tagja tehát azért értékes, mert tag. A keresztény attribútuma az értékesség, és ezt nem lehet olyan kiszámíthatatlan dolgokra bízni, mint a személyes vonzerő. Láttuk, hogy miképp próbálja kiiktatni a tanítás az emberi kapcsolatok ezen irracionális elemét a gyülekezeti tagok egymás közti viszonyaiból, továbbá hogyan igyekszik eloldani a hívek önbecsülését a kívülállók ítéletétől. És ha valaki kitűnni vágyik?

„Ma a világban látjuk, hogy az emberek új elméletek kitalálásával akarják elérni, hogy elnyerjék mások szeretetét, megbecsülését. Itt annál nagyobb megbecsülést kapsz, minél hűségesebben tolmácsolod az ígét. Nincs arra mód, hogy a keresztény saját elméleteit hirdesse. A kereszténynek nincs joga ahhoz, hogy az evangéliumot saját gondolatai kifejezésének eszközeként használja, mert akkor a saját hírnevedet és dicsőségedet keresed, és Isten megbüntet, mert féltékeny-szerető istenünk van.” (*kiv.*)

Az elismerés megszerzéséhez tehát nem kell a kiugró egyéni teljesítmény, elég a „közép” elérése. Mert a versenyben vannak vesztesek is. A keresztény viszont csak győztesnek érezheti magát. Az emberi kiválóságot a gyülekezet azon méri, hogy a hívő mennyire képes életét a csoport normái szerint szervezni, és mennyire képes ezeket a többiek felé képviselni. Ez

dönti el, hogy kap-e szolgálatot Krisztus testében. És miután a világi munkahelyen végzett tevékenységnek „nincs valami nemes célja”, a hívő becsvágya teljesen a gyülekezethez kötődik. Így hihetetlen értéke van akár a legkisebb egyházi megbízatásnak is. Hogy e téren se veszélyeztesse a hívő önértéktérzését a verseny, pontosan meghatározott út vezet a „szép tisztességhez”, tehát a csoportban betöltött vezető helyhez és a velejáró presztizshez. Ha teljesíti a feltételeket a hívő, megkapja. Ez nem függ (legalábbis nyíltan nem függ) tehetségétől, mert a legfőbb érték a buzgóság. Persze, ha van olyan képessége, melyet a gyülekezet használni tud, az nem baj. De dicsekedni nem szabad vele. A tehetség ugyanis „Isten ajándéka”, szolgálati ajándéknak is nevezik. Alázattal kell tehát viselni, tekintettel kell lenni másokra. A tehetségesnek a büszkeség tilalmas, a tehetségtelennek pedig az irigység. E két érzelm bűnné nyilvánítása természetesen hozzájárul, hogy a hívő semmiképpen se mutassa, ha nem elégedett a gyülekezetben elfoglalt helyével.

Az embernek társra is szüksége van, és a világban a lelkeknek ebből a szempontból is van piaca. A gyülekezetben több „csúnya lány” és gátlásos férfi van, akik ezen a piacon nem voltak sikeresek. A gyülekezet legfőbb segítsége ebben az esetben is a jó társ kritériumainak meghatározásában rejlik.

„Sosem kiesni a Szentlélek vezetéséből! Fontolgatni kell a házasságot. Inkább évekig várni, mert aztán menny vagy pokol. Kérni kell az Urat, hogy adjon hitet, hogy le tudod vele élni az életedet. Nem a szerelem a fontos, hanem egy mély hit, bizonyosság, hogy ő az, akit az Úr neked szán. A házasság értékét nem az ismerkedés, hanem a közös sors adja: az elkötelezettség, a hűség.” *(kiv.)*

(Ruth könyve alapján) „És Ruth első dolga volt, hogy kiment Izrael mezejére, a szolgálat helyére. Egyből beállt a szolgálatba. Nem azt nézte, hogy hogyan lehetne egy jó partit csinálni, vagy összeszedni magam, s a többi. Hanem azt nézte, hogy hol lehet szolgálni. Tudjátok, hogy az Úr az ő szolgáit aratóknak mondja sokszor. Beállt az aratók mögé, Isten szolgálói mögé. És ennek örül az Úr: hogy amikor a hajadonok, a lányok jönnek szégyennel, összetörve a világból, és megtérnek, megszabadulnak, újjászületnek, utána foglalják el a helyüket Isten emberei mögött és mellett, és kezdjék el a munkát. Az én igei látásom szerint, az a jó házasság, ami a mezőn köttetik. Mert jó, ha már a házasság előtt megtudod, hogy milyen a te feleséged, mit várhatsz tőle. Mert ha már a jegyességben kijönnek a problémák, jobb, ha azt a jegyességet föl-bontjátok, mint hogy belemenjete, mert az egy pokol lesz. De ha megismered a jegyességben, a szolgálatban, hogy az az Úrhoz is hűséges, hogy azt a munkát, segítség szolgálatát is jól csinálja, feleségként is meg fogja állni a helyét.” *(élőbeszéd)*

Tehát az a legszebb, aki a legbuzgóbban és legengedelmesebben szolgál. A szerelem nem fontos, hiszen ha az lenne fontos, akkor a gyülekezet nem tudna segíteni a társkeresésben. Persze a tanításban bölcsesség is rejlik, hiszen mi más kellene a jó házassághoz, mint a másik ismerete és mély hit, hogy ő az? Ez a hívek esetében azért is igen fontos, mert a csoport nem ismeri el a válást, így igen körültekintően kell eljárniuk a párválasztásban.

A szükségletek egyéni szintű szabályozását a tanácsadás látja el. A hívőnek minden fontos kérdést meg kell beszélnie előljáróival. Párválasztását például azért, mert „lehet, hogy a démonok hozták létre a vonzalmat”. A tanácsadás dönti el, hogy „milyen területre kell koncentrálnia” a kereszténynek. Foglalkozhat-e például az anyagi javak megszerzésével vagy a házasság gondolatával, vagy inkább „az Úrral való kapcsolatával”, azaz a csoporthoz való megfelelő alkalmazkodással kell törődnie. A tanácsadás fő szempontja, hogy mennyire segíti elő a terv a közös célok megvalósulását. Ugyanis „az áldás” jutalom, a „legátadottabb keresztények” kapják. Akkor is jutalomnak minősül, ha segítség nem kell hozzá, hiszen a csoport természetes párválasztási hely, és a hívek olykor nagyobb jövedelemmel járó munkát

is kapnak, hiszen mint láttuk, igen jó munkaerők. De a tanítás ez esetben is kiemeli, hogy mivel érdemelték ki az érintettek „az áldást”. Ugyanakkor persze mód van arra is, hogy a pásztor eltanácsolja a hívőt a tervtől, és rábeszélheti a házasulandókat, hogy várakozzanak még, ismerjék meg választottjukat a szolgálatban. Ami már azért is jó, mert így a felek egymást ösztönözhetik a nagyobb buzgalomra. Az pedig, hogy a pásztor minden alkalommal, ha az áldottakat méltatja, elősorolja „az áldás árát”, a többieknek mutat példát.

A másik olyan eszköz, melynek szerepe van az egyéni szükségletek szabályozásában, a prófécia. Ez kijelentés a jövőről, tehát jóslat. Ígérhet társat az egyedülállónak vagy szolgálatot valamely arra kiszemeltnek, és lehet jelzés is, hogy valamely cél eléréséhez szükséges tevékenységet meg lehet tenni, nem esik tiltás alá. Ez utóbbira példa annak a sokgyermekes kereszténynek az esete, akinek a pásztor mondta, hogy jó lenne már nekik egy autó. Nem sokkal a kijelentés után a testvér nagyobb munkát kapott, melynek béréből megvehette az autót. Ez után pedig örömmel számolt be a gyülekezetnek, hogy a prófécia, mely itt utólag minősült annak, milyen csodálatos módon teljesült. Az ilyen véletlen egybeesések nagymértékben növelik a prófécia hitelét.

Tehát – mint a következő idézet is bizonyítja – a vágy és a teljesülés közé feltétel iktatódik, és így válik hihetővé a hívek számára, hogy valóban a jogszerűség birodalmában élnek, hiszen Isten azt mondta, hogy megjutalmazza a jókat, és Isten nem szokott hazudni. Legfeljebb más jutalmat szán a hívőnek és nem azt, amit az kíván. Ugyanakkor ez az idézet válasz arra a mindennapi kérdésre is, hogy „miért nem vagyok elég jó neki?”, hiszen a mindennapokban is számtalanszor számon kérjük a jogosság teljesültét, akár jogos, akár nem.

„De mondjuk házasságok is ilyen módon motiválhatják a keresztényeket. Hogy például a megtérésnél motiválja egy bizonyos személy felé való vonzalom, hogy az a férje vagy a felesége legyen, vagy egy tisztességes férjet kapjon, vagy egy tisztességes feleséget kapjon. Nem csak a hit van az ő megtérésében, hanem ez is egy hajtóerő. És valóban, ez tud olyan hajtóerő lenni, hogy megtér, megcsinálja a bűnvallást, betölti a Szentlélek; a testvér szépen megvan. De egy idő után, mivel Isten nagyon jól tudja, hogy mi ennek az embernek a motívuma, nem adja meg neki! *(derültség)* Mert van az Úrnak egy olyan terve, amikor direkt késlelteti a teljesítést, hogy téged egy csődbe vezessen, hogy rájöjj, hogy mi van benned. Mert ha az Úr teljesítené, akkor veled rosszat tenne. Mert soha nem tudnál megigazulni, meglátni, hogy mi az, hogy igazságban élni, és mi az, hogy igazságban szolgálni az Urat. De ilyenkor azt mondja az angyaloknak: »Menjetek le, és minden férfit tartsatok távol tőle!« *(derültség)* És akárhogy epekedik, kívánczik felé, odaáll egy angyal, és biztos, hogy nem! Az a férfi olyan lesz számára, mint egy jégcsap, vagy fordítva. *(derültség)* És azért, hogy az a keresztény szenvedjen, kínlódjon, míg meglátja, hogy azt a kívánságot nem a Szentlélek ültette bele, hanem saját maga ültette bele a szívébe. És ne is várjátok, drága testvérek, hogy azokat a kívánságokat Isten fogja teljesíteni, amiket te a romlott természetből vagy régi életedből exportáltál! *(derültség)*” *(élőbeszéd)*

És hogy a testvért még a romlott óember vagy már az istengyermek újember uralja-e, azt onnan lehet megtudni, hogy a vágy teljesületlensége milyen következménnyel jár: megmarad-e a lelki békéje vagy „lesz egy zúgolódó, keserű keresztény”. Az idézetben a lelki tehermentesítés legtipikusabb módszerét látjuk: a helyzeti elemek valamelyikét át kell értékelni, hogy a vágy kielégületlenségének fájdalma csökkenjen; a leértékelődés kínját pedig egy jövőbeli előnnyel kell mérsékelni; de mindenekelőtt az időt kell húzni, mert az minden sebet begyógyít. A vágy tárgyát nem lehet leértékelni, először is, mert az keresztény, másodszor, mert az ember ez esetben is önmagát értékelné le, ugyanis megválaszolhatatlan lenne a kérdés, hogy „miért szeretem annyira?” Vállalni kell az érintettnek, hogy önmagát értékeli

le, de úgy, hogy ezt a vágy teljesültének jövőre vonatkozó ígérete ellensúlyozza. Mikorra pedig a hívő teljesítette a feltételt, és végigjárta a csoportba való megfelelő beilleszkedés rögzös útját, addigra már nem is olyan nagy baj, ha nem az eredetileg vágyott személyt fogja megkapni. A remény átsegítette a kritikus szakaszon.

A szubjektív megelégedettség-érzés következő feltételei: a várakozás és lemondás tudása.

„Szeretnéd, hogy az Úr adjon egy férjet. Ez egyrészt egészséges, mert a házasság áldás, jó dolog. De lehet egészségtelen, ha ez egy gerjedezés, ha a testvérnő egész tevékenysége, gondolkodása ekörül forog. Lényegében ez egy nagy erőtlenség. Ha van tudásod, hogy el vagy híva arra, hogy asszony legyél, akkor várod. És ha megadja az Úr jó, de ha nem adja meg, nincs gyász. Akkor ott van a még nagyobb békesség, nyugalom, mert akkor egészen az Úr szolgálatának tudod szentelni magad. Aki hajadon, az Úrra viseljen gondot! Ha a férjhez menés utáni vágy annak a testvérnőnek az egész személyiségét, lényét leuralja, az baj, akkor már nincs a kegyelem állapotában. Nem szabad erőlködni, hogy minél előbb, minden áron kapj egy férjet, hanem bizalommal, nagylelkűséggel, másokra való tekintettel várni. Ilyenkor direkt keresni kell a foglalatosságot, a minél több munkát, hogy ne tudj foglalkozni magaddal. Ne a fecsegéssel, csavargással, mások dolgaiba való beleszólással töltsd az időt!” (kiv.)

Meg kell védeni a közösséget és az egyént is a teljesületlen vágyak okozta feszültségtől. Tudjon várni és lemondani is. Keresse meg a kielégülés más formáit, melyek adóttak. A csoport a szublimáció követelményét szabja tagjai elé, és a közösségi feladatokkal egyben lehetőséget is ad erre. A „megigazulás” bére pedig a társak nagyobb megbecsülése. Így könnyebben akad társ is, míg a görcsös akarást valóban ritkán koronázza siker. A legbuzgóbbakat a vezetés is segíti. És ha az ember oly nagyon szeretne társat találni, nem nehéz felismerni a kapottban a vártat. Hogy ez mindenképpen bekövetkezzen, abban nagy szerepe van az imának.

Az imát mindig hálaadással kell kezdeni. Ilyenkor a hívő elősorolja, hogy mi mindent kapott már. Ez egyrészt elégedettséggel kell, hogy eltöltse, másrészt bizalmat is érez ezáltal, hogy a hiányzó dolog is meglesz. Csak a második pont lehet a kérések elmondása. A hívőnek semmit sem szabad természetesnek tekintenie, ami jó: a békességet sem, a munkabért sem, ha sikerült valami jóhoz olcsón hozzájutnia, ha tetszett neki az aznapi tanítás, ha jó idő van, és így tovább. Mindent Istentől kell kérnie, és mindent neki kell megköszönnie. Imáiban szerepelnie kell a közös céloknak is, társaiért is imádkoznia kell. Így a közös célokat is sajátjaként fogja látni, és a végrehajtásában mindenképpen részt vesz. Például amikor újjáépítették az imaházat, a csoport egyik fele épített, a másik imádkozott, a sikert pedig mindkét fél számlájára írták.

Az ima önszuggesztív módszer, aminek hatásaként a hívő a legkisebb eredményt is hajlamos sikerként elkönyvelni. Hajlandó testi érzéseket elfogadni gyógyulásként; elérheti, hogy valóban hite legyen abban, hogy a társaként jelentkező az igazi; és elsősorban ezáltal fogja hinni, hogy Isten vele van, hiszen imái – persze csak ha jól imádkozik – rendszerint meghallgatásra találnak. De ha az eredmény mégsem olyan, mint amit várt, akkor is megkeresheti, hogy miért a lehető legjobb mégis. Erre példa annak a testvérnőnek az esete, aki jó munkahelyet kért az Úrtól. Meglehetősen nehéz munkát talált, országok térképeit kellett retusálnia, és kitalálta, hogy nyilván azért „vezette ide az Úr”, mert így minden egyes országért tud imádkozni.

Az ima és a teljesülés természetesen megnöveli a pozitív dolgok súlyát. Ugyanerre szolgál a bizonyosságtétel is. Nemcsak az, amelyet a hívő a térítés szolgálatánál mond el, és melyben minden esetben elősorolja múltbéli nyomorúságait és az azóta kapott áldásokat, hanem az is, melyet minden imameghallgatásáról, a szolgálatok sikereiről, egyéni örömeiről mond el az egész közösség füle hallatára. Erre az istentiszteleten rendszeresen időt szánnak. A bizony-

ságtétel után pedig többen odamennek a bizonyágtevőhöz, és gratulálnak neki, kifejezik az áldása felett érzett örömeiket. A pozitív dolgok súlyának, jelentőségének megnövekedése nyilvánvalóan nagymértékben hozzájárul, hogy a hívő elégedett legyen a helyzetével.

Az önszuggesztiót kiegészíti a környezet szuggesztiós hatása. Ezt a kommunikáció szabályozásával érik el. A keresztény ugyanis nem beszélheti meg mindenkivel a problémáit. Ezek előljáróira tartoznak. Ha mégis más rákérdez, azzal intézik el, hogy „igen, nem könnyű a helyzetem, de van hitem, hogy az Úr megszabadít ebből”. Persze így a tagok közötti kommunikáció leszűkül, de a testvér mindig mosolygó, elégedett arcokat lát maga körül, ami már önmagában is elvárást jelent saját arckifejezésére vonatkozóan. Másrészt a hívőnek az „áldás reklámtáblájának” kell lennie, mert ez bizonyítja, hogy Isten vele van. Így az arckifejezés annak mérőeszközüvé válik, hogy az illető mennyire jó keresztény. Ez is oka annak, hogy a csoport tagja azonnal boldogan mosolyogni kezd, ha hittárssal találkozik.

Mindezekből már látszik, hogy miképp lesz a gyülekezetből Isten országa. Egyrészt a csoportbeli kölcsönös előnyök rendszere valóban nagymértékben eloldja a hívő szükségleteinek kielégítését a mindennapi meghatározottságoktól. A keresztény minden szempontból sokkal nagyobb biztonságban érezheti magát, mint az olyan ember, aki nem élvezi egy közösség megtartó erejét. Másrészt a hívőnek a csoporttal és saját magával, saját sorsával szemben is a pozitívumokra kell beállítódnia, ezeknek kell meghatározniuk életérzését. A gyülekezet ezt több olyan módszerrel is megkönnyíti, melyek megnövelik a hívőt ért pozitívumok jelentőségét, súlyát.

III. Változás a defektállapot helyett

E fejezet a „megigazulás” folyamatát fogja bemutatni. Hiszen látjuk, hogy aki „a világból jön”, az csak egy bűnös ember a csoport felfogása szerint, aki saját erejéből nem képes jót cselekedni, más szóval nem képes elérni saját személyisége integritását. Milyen az a kapu, melyen a reménybeli tagnak vagy, ahogy ők nevezik, a vágyakozónak át kell jutnia, hogy bekerüljön Isten országába, ahol már csak a jóknak van helye?

A leendő tagnak a gyülekezetbe való beépítése még a csoporton kívül kezdődik. Először valamelyik csoporttag bizonyágtételének hatására feltámad benne az érdeklődés. Ha ez megvan, akkor kezdődhet a térítés első szakasza. Ebben több feladatot kell megoldaniuk a résztvevőknek. Mindenekelőtt személyes kapcsolatnak kell kialakulnia a vágyakozó és az evangélisták között, akik ebben a szakaszban a csoport egészét képviselik a leendő taggal szemben. A személyes kapcsolat az alapja a bizalomnak, melynek hatására a vágyakozó hajlandó lesz elfogadni a csoport által képviselt érték- és normarendszert, magatartási mintákat, attitűdöket, a mindennapi élet történéseinek magyarázatára létrehozott értelmezési kereteket, a csoport ideológiáját. Ugyanakkor a vágyakozónak el kell fogadnia azt a szerepet, melyet a csoport jelenlévő tagjai a közösség nevében számára előírnak. Az utóbbival ér véget ez a szakasz, ez jelenti a kritériumot, melynek alapján az evangélisták alkalmasnak ítélik a vágyakozót arra, hogy megjelenjen a gyülekezetben. A csoportba való beépítés a szocializáció egy különös esete, melyben a leendő csoporttagnak meg kell ismételnie a csoportfejlődés folyamatát, természetesen sűrítve és nagyobb kitérők nélkül. Schutz (1966) kifejezésével élve, ez a bevonódás szakasza: a leendő csoporttagban kialakul a csoporthoz tartozás vágya. A második szakasz lesz az elköteleződés, mely már a gyülekezeten belül zajlik.

A vágyakozóval való találkozásnak kidolgozott dramaturgiai szabályai vannak. A kontextust olyan jelekkel alakítják ki, melyek elősegítik a bizalom létrejöttét, hiszen a hit mindenekelőtt bizalom kérdése. Másrészt a találkozás helyzeti elemei a csoport érték- és normarendszerét is közvetítik. A nyitottság, befogadási hajlandóság jele, hogy a vágyakozót valamelyik csoporttag lakására hívják meg beszélgetésre. Maguk nyilvánítják ki ily módon először bizalmukat a vágyakozóval szemben. Ugyanakkor ezzel biztosítják a zavartalanságot, az intim létkör megteremtésének feltételét is. Továbbá ez bizonyítja, hogy nincs rejtegetnivalójuk, őszinte kapcsolatra törekшенek.

A beszélgetésen rendszerint több gyülekezeti tag van jelen, mint ahány vágyakozó. Ezzel a csoportnyomást biztosítják, és így könnyebben bemutathatók a magatartási minták, hiszen a vágyakozó egymással szembeni viselkedésüket is látja. Egymással és a vágyakozóval szemben is hangsúlyozottan szívélyesek, tegeződnek, az „áldjon meg az Úr Jézus” formulával köszönnek. Beszédük halk, de jól érthető, érzelemnyilvánításaik visszafogottak, de jól artikuláltak. Ha valaki beszél, teljes testtel felé fordulnak, szinte beleélik magukat a másik szövegébe: arckifejezésükkel kísérik, bólogatnak, ha valaminek örülnek, rámondják, hogy ámen vagy halleluja. Egymás szavába sohasem vágnak bele. A személyesség létkörének megteremtése érdekében a vágyakozó nevét megjegyzi, és beszéd közben többször néven szólítják.

A szolgálatot végzőket igyekeznek úgy kiválasztani, hogy azok nemben, korban, családi állapotban hasonlóak legyenek a vágyakozóhoz. E mögött az a tapasztalati tény húzódik meg, hogy a hasonló példája könnyebben vált ki követési hajlandóságot. A hasonló tapasztalati háttérű emberek könnyebben teremtenek egymással kapcsolatot.

Az első beszélgetés legfontosabb része az evangélisták bizonyágtétele: a jelenlévő csoporttagok elmesélik élettörténetüket. Ez a bizalom kinyilvánításának újabb jele, hiszen a minden-

napi életben csak azokkal szoktuk megosztani a történetünket, akikkel mély kapcsolatot akarunk kialakítani. Ez a történet ugyanakkor mintát és értelmezési kereteket kínál. Arról beszélnek, „hogyan vált saját személyes megváltójukká Jézus”. A bizonyágtétel értelmezett, megszűrt, ideologikusan átrendezett történet. Két részre osztható: az első rész arról szól, hogy milyen volt a jelenlegi csoporttag élete megtérése előtt. Láttuk, az előző fejezetekben, azt kell bemutatniuk, hogy mennyire „halottak voltak”, mielőtt „találkoztak Jézussal”. Ebben a részben a problémákra kerül a fő hangsúly, melyeknek okát bűneikben jelölik meg. A megtérés után teljesen új fejezet kezdődik, itt már gondokról nem esik szó, csak arról, hogy „mi mindent köszönhetnek az Úrnak”, hogyan oldódtak meg problémáik megtérésükkel. A bizonyágtételnek felhívó jellege van, mintegy felszólítja a vágyakozót, hogy ő is tárulkozzon ki. Kérdezgetni is kezdik őt. Lehet panaszkodni, sőt, láthatóan ezt várják el. Ez bizonyítja, hogy a vágyakozó hajlandó elfogadni a „beteggé nyilvánítást”. „Csak a betegeknek kell orvos” (Máté 9:12) – idézik a Bibliát. A vágyakozó élettörténetét a Bibliából vett idézetekkel értelmezik. Ezeket asszociáció segítségével kapcsolják a történethez. Ők úgy mondják, hogy „a Szentlélek idézi eszükbe a megfelelő igéket”. A fő probléma megfogalmazására, és az érintettség elérésére törekszenek, saját kifejezésükkel, hogy „szóljon az ige a vágyakozóhoz”. A Biblia példabeszédei, történetei, aforizmái tipikus emberi helyzeteket, lelki alapélményeket fejeznek ki. Ezért élethelyzetek értelmezésére igen alkalmasak. Az érintettség akkor jön létre, ha sikerül a vágyakozó központi problémáját megfogalmazniuk. Nekem, miután mentális zavarokkal küzdő emberekkel foglalkoztam, és eredetileg tapasztalatcsere céljából látogattam meg őket, a „ha vak vezet láthatóan, mind a ketten gödörbe esnek” (Máté 15:14) igét idézték.

Az érintettséggel kapcsolat jön létre a vágyakozó és az evangélisták között, méghozzá komplementer viszony, melyben az evangélisták a domináns fél. A vágyakozó elfogadja a térítőket autoritásként, hiszen a központi probléma megfogalmazása azt mutatja, hogy ők ismerik ennek megoldását. Az egyenrangú viszonyt pedig láthatóan azzal lehet elérni, ha a vágyakozó taggá válik.

A kapcsolatteremtés másik formája, hogy saját életükből vett és a gyülekezet más tagjaitól származó, a vágyakozóhoz hasonló történeteket mondanak el. Erre elsősorban a szégyenérzet kikapcsolása miatt van szükség. Hiszen a leendő tagnak legbensőbb problémáit: kapcsolati kudarcait, munkahelyi gondjait, életvezetési nehézségeit kell elmondania. Az analóg történetek ugyanakkor bizonyítják a megértést és a közelséget a felek között. Nem kell szégyellnie magát, hiszen ők is ilyen problémákkal jöttek, rokon lelkek között van. A vallomást megkönnyíti a nyílt, szeretetteljes, elfogadó létkör, melyet a fentebb már leírt metakommunikációs jelekkel érnek el. A vágyakozó mindennapi élete során ritkán tapasztalja az odafordulásnak ezt a mértékét, így a világ és a csoport közötti ellentét kifejezését a saját tapasztalata is megerősíti.

Annak, hogy a vágyakozó elfogadja az evangélistákat autoritásként, és példájukat is hajlandó legyen követni, más feltételei is vannak. A jelenlévő csoporttagok viselkedése ellentmondásmentes és hiteles. Ennek érzete több viselkedésbeli sajátosságból fakad. Egyrészt magatartásukban a kételynek legkisebb nyoma sem tapasztalható. Kijelentéseik mindvégig kinyilatkoztatások, melyek vitán felül állnak. Ez azért nem visszatetsző, mert a kinyilatkoztatást saját és társaik tapasztalataival hitelesítik. Másrészt minden szavukból mély, átélt meggyőződés cseng ki, más szóval mély hit (a hit és a meggyőződés azonos szilárdsággal bíró gondolati és érzelmi képződmények). Magatartásuk az időben szemlélve is konzisztens: bármikor hívja fel őket telefonon vagy látogatja meg őket a vágyakozó, magatartásuk mindig ugyanolyan. Beszéd és cselekvés között eltérés nincs: mindig szívélyesek, türelmesek, érdeklődők, segítőkészek. A másik helyzeti tényező, hogy a vágyakozó kíváncsi azokat a javakat, melyeket az evangélisták kínálnak, hiszen mindenki szeretne megelégedett, egészséges, boldog lenni. Az evangélisták maguk a „reklámtáblái” az általuk kínáltaknak. Továbbá a

vágyakozó számára vonzóak a személyek, akik vele szemben ülnek, hiszen mindannyian szeretjük magunkat mások szemében fontosnak, törődésre méltónak látni. Ha vonzóak a személyek, akkor a vágyakozó szeretné elnyerni elismerésüket, és ez még hajlamosabbá teszi őt arra, hogy megtegye, amit kívánnak tőle. A következő elem, amely elősegíti, hogy a vágyakozó elfogadja az evangélistákat tekintélyszemélyekként, azok látható és többször hangsúlyozott érdekmentessége. Ugyanis, ahogy elmondják, számukra a vágyakozó üdvössége fontos, és az ő érdeke, hogy elnyerje az örök életet, a gyógyulást. A vágyakozó egy idő után utánozni kezdi a vele szemben ülő emberek magatartását, és így önmagát közéjük tartozóként éli meg.

Ebben az időszakban minden módon igyekeznek bizonyítani segítőkészségüket az evangélisták. Jó néven is veszik, ha a vágyakozó problémákkal fordul hozzájuk. Lakást és állást szereznek, ha erre szükség van, mellette állnak nehéz élethelyzeteiben, kisebb összegekkel is kisegítik. Az egyik volt állami gondozott testvérnő például megtérése idején szülte lányaként kislányát, a testvérek befogadták, ellátták minden szükségessel az egyedülálló anyát és gyermekét. Igyekeznek minden terhet levenni a vágyakozóról, hogy „csak Istennel és a lelki üdvével foglalkozhasson”. Mindez összefügg azzal a szereppel, melyet a közösség nevében előírnak számára. Ennek lényege, hogy ő segítségre szorul és gyámoltalan. Problémái megoldását csak Istentől, azaz a gyülekezet érte felelős tagjaitól várhatja, ő azokat egyedül megoldani nem képes. Ezért gyermeki bizalommal kell fordulnia Isten, azaz a gyülekezet érte felelős tagjai felé. Mikor ezt a szerepet elfogadta, akkor ítélik elég érettnek arra, hogy megjelenjen a gyülekezetben. Kapcsolata ezután sem szűnik meg az evangélistákkal, ezután is rendszeresen találkozik velük, gyakran hívják telefonon, meglátogatják. Tulajdonképpen rendszeresen ellenőrzik. Előfordul, hogy valaki ezt terhesnek tartja, mert észreveszi a váratlan látogatások célját, ezt azonban azzal szerelik le, hogy csak segíteni akarnak, és különben sincs jobb, mint a testvérekkel lenni. Az ilyen találkozások alkalmával előkészítik a vágyakozót a beavatási rítusokra, megbeszélik vele problémáit, tanácsokkal látják el. Egy idő után meg is feddhetik már, mikor erre elég érettnek látják.

„Nem csecsemő, akit tejnek italával kell táplálni, hanem már gyermek, aki el tudja fogadni a feddést.”

A szocializáció következő szakasza, melynek lényege az új tag elköteleződése a gyülekezet mellett, már jórészt a gyülekezeten belül zajlik. Az elköteleződés legfőbb elősegítői a Biblia-iskola és a beavatási rítusok. A Biblia-iskola alkalmain az újak megismerkednek az ún. alaptanításokkal: a teremtésről, a bűnbeesésről, a bibliai szövetségekről, a megváltásról, az egyházzal, Jézus második eljövételéről, a végítéletéről és az ezeréves birodalomról. A tanítás legfőbb feladata ez esetben, hogy megismertesse az újakat a csoport jelentésuniverzumával, ideológiai alapelveivel, normáival. Éppen ezért ezekben sokkal több az „aktuális üzenet”, mint a teológiai fejtegetés. Ezeknek az összejöveteleknek a másik célja, hogy itt alakul ki személyes kapcsolat a pásztor és az újak között.

Az elköteleződés elősegítői a beavatási rítusok is. Ezek igen intenzív élményt jelentenek az új tag számára, ráadásul olyan élményeket, melyek már kívülállóval nem oszthatók meg, mivel azok számára ezek jó része örültségnek tűnne. Az azonos élmények viszont összekötik a vágyakozót gyülekezeti testvéreivel.

Nézzük a rítusokat először jelenségszinten.

A gyülekezeti taggá válás első lépcsőfoka a megtérés rítusa. Ez bizonyítása annak, hogy a vágyakozó elfogadja azt a szerepet, melyet fentebb már leírtam: elfogadja a megváltást, és hogy annak letéteményese a gyülekezet; továbbá elfogadja, hogy problémái a bűneiben gyökereznek, és csak a bűnbocsánattal szabadulhat meg tőlük. Az evangélisták megelőzően felolvassák neki a Biblia azon helyeit, melyek erről szólnak. Elmondják azt is, hogy a rítust rendszerint milyen „jelek kísérik”. Elbeszélésük szerint ilyenkor „nagy örömet kap” a vágyakozó.

A megtérés rítusa úgy zajlik, hogy a gyülekezet pásztora és segítője rövid imát mond a vágyakozó felett, ráhelyezve kezét. Kéri Jézust, hogy költözzön a vágyakozó szívébe, és irányítsa, védje őt, hogy tudjon az ő útján haladni. Adjon kegyelmet neki és munkálja ki szívében a hitet. Ezután a vágyakozóval elmondanak egy imát, mely szintén erről szól. Megfigyelésem szerint a megtérők többségéből a rítus valóban erős érzelmi reakciót váltott ki. Nagy örömet éltek át, volt, aki az áhítat érzésétől térdre borult, volt, aki sírt. Ezeket a „jeleket” nagy örömmel konstatálják a régiek, mert úgy értékelik, hogy a „Szentlélek megérintette” a vágyakozót.

A szentlélek-kereszttség rítusa a keresztény hagyomány pünkösdi-mítoszában alapul (Apostolok Cselekedetei 1.2.). A Biblia szerint pünkösdi napján az apostolokra és a velük lévőkre rászállt a Szentlélek, betöltötte őket, és nyelveken kezdtek szólni. A szentlélek-kereszttség is általában az egész gyülekezet előtt zajlik. A pásztor kézzel imát mond a keresztelendő felett, melyben kéri a Szentlelket, hogy töltsen be a hívőt. Közben a régiek „nyelveken imádkoznak”. A rítus akkor eredményes, ha a keresztelendő is elkezd „nyelveken imádkozni”. Ez a „nyelv” halandzsza, nem igazi nyelv. A gyerekek blabla játékához való hasonlósága azt a magyarázatot sugallta, hogy a kereszténynek úgy kell hinnie, mint a gyermeknek, olyan tiszta szívvel, naíval, és el kell fogadnia, hogy ez egy valódi nyelv, „egy ima, melyet a Szentlélek szólaltat meg”.

A szabadulás rítusa a Biblia azon részein alapul, melyek szerint Jézus és a tanítványok démonokat és ördögöket űztek (pl. Máté 8:16.; Márk 5:1-15). A magyarázat szerint a bűnösség lehetővé teszi, hogy az embert démonok tartsák hatalmuk alatt. „Ezek az ember személyiségét befolyásolják”, akadályozzák, hogy a hívő Isten törvényeinek, azaz, a gyülekezet normáinak megfelelően éljen. Hogy démonnal van dolga a hívőnek, azt onnan lehet megtudni, hogy nem képes a normát saját akaratainak segítségével betartani, újra meg újra elköveti a normaszegést. Az instrukció: „Józanul meg kell nézni az életedet, hogy milyen esetekben nem voltál képes uralkodni magadon.” A démonok azonban, a magyarázat szerint, a bűntől való elfordulás után, Jézus nevével és a Szentlélek közreműködésével kiűzhetők.

A rítuson való részvételt megelőzi a rítus értelmének közös megbeszélése. Ezt általában a pásztor végzi. Elmondja, hogy a démonok személyek: van nevük, személyazonosságuk, természetük. A Bibliában ennek leírása Márk evangéliumának 5:7 részében található, ahol Jézus beszélget a démonokkal. Ez után a pásztor tisztázza, hogy melyek azok a dolgok, melyektől „szabadulni” kell. A gyülekezet vezetője ezeket a szerint csoportosította, hogy a testhez, a fejhez vagy a szívhez tartoznak-e, ezek közül melyiket „rontják meg”, én a szerint csoportosítom őket, hogy milyen normákat sértenek, illetve milyen személyiségjellemzők.

I. Kapcsolati normák megsértése

Beszédnormák: hazugság, káromkodás, fecsegés, pletykálkodás, rágalmozás, kritizálás, csúfondárosság, gúny, cinizmus.

Az egymással szembeni érzelmek normái: düh, harag, neheztelés, önzés, gyilkosság gondolatban, irigység, parázna gondolatok, uralomvágy, lázadás a tekintéllyel szemben.

Az egyén önmagával szembeni érzelmeinek normái: hiúság, felfuvalkodottság, büszkeség, elvetettség (a kisebbségi érzést nevezik így), önsajnál.

Magatartási normák (a fenti érzelmek magatartási megnyilvánulásai tartoznak ide): varázslásnak nevezik a szexuális csábítást és az egymás fölötti uralom megnyilvánulásait, a szuggesztivitást, parancsolgatást, zsarolást; ebbe a csoportba tartoznak még a versengés, túlérzékenység, bizalmatlanság, hitetlenség, kételkedés, abortusz (gyilkosságnak tartják).

II. A szexuális élet normáinak megsértése: paráználkodás, házasságtörés, önkielégítés, perverziók.

III. A csoport ideológiai védelmét szolgáló normák megsértése: hamis tanításnak minősül, és ezért szabadulni kell tőle, a társadalomtudomány általában, minden más eszme és vallás, a világi művészet.

IV. *Neurotikus problémák*: zavarodottság, szétszórtság, aggodalmaskodás, erőtlenség, aluszékonyság, álmatlanság, kimerültség, szorongás, félelem sötétől, egyedülléstől, betegségtől, öngyilkossági kísérlet és ezzel foglalkozó gondolatok.

V. *Szenvedélyek*: narkománia, alkoholizmus, dohányzás, gyógyszerek túlzott fogyasztása, kávé túlzott fogyasztása, túlzott evés, (a következőt mondta erről a tanítás: „Testünk a Szentlélek temploma, nem tehetjük tönkre káros dolgokkal.”), de ide tartoznak a hobbik is.

VI. *„Átkok”*: ide tartoznak mindazok a rossz vélemények, amelyek kisebbségi érzést okozhatnak, „Főleg a szülők átkától kell szabadulni” – mondja erről a tanítás; de ide tartoznak az „önátkok” is, amikor a hívőnek önmagáról van rossz véleménye.

A pásztor mindezt nemcsak felsorolja, hanem magyarázatot is fűz hozzájuk: például a parázناسág azért rossz, mert jellemtelenné, gerinctelenné teszi az embert; a hobbik azért, mert elfordítják a hívő figyelmét Istentől; a tudományok felfuvalkodottá teszik az embert, és hitetlenséget okoznak; a művészeti alkotások szorongást keltenek, és így tovább. A pásztor elmeséli saját és más testvérek történeteit a démonokkal kapcsolatban, ezzel elősegíti a megértést, és igyekszik leküzdeni a hívek szemérmességét. Ő vagy a régiek rendszerint elmondják: a rítust vezetőket azért a legerősebb férfiak közül választják ki, mert előfordult, hogy egy, a „démon” által igen erőssé tett testvért csak igen nehezen lehetett megakadályozni abban, hogy a szertartás közben kirohanjon az imaházból. A pásztor felszólítja a résztvevőket, hogy néhány napra vonuljanak vissza a világtól, böjtöljenek, imádkozzanak, virrasszanak, hogy „a Szentlélek megvilágítsa, milyen problémáktól kell szabadulniuk”. Ezt a többség meg is teszi. Ugyanakkor felhasználja az alkalmat, hogy eltanácsolja az újakat azoktól a szellemi termékektől, melyek „démonikus befolyást terjesztenek”, a tárgyak is szellemi befolyás hordozói, így meg kell szabadulni a könyvektől, képektől, lemezekről, „az öngyilkos ember házából” és így tovább. A felkészítésben részt vesznek az evangélisták is, akik elmesélik, hogy mit kell éreznie a résztvevőnek a szertartás következtében: felszabadult örömet, megnyugvást.

A pásztor a szertartás előtt elmondja, hogy a démonok különféle jelek kíséretében hagyják el az embert. Ilyenek a sikolyok, a hányás, a köpés, a görcs. Kéri a megjelenteket, hogy ne törődjenek egymással, „a szabadulás legnagyobb akadálya a szégyenérzet”. A résztvevők kis cédulákra írják, hogy mitől akarnak „szabadulni”, és ezt nevükkel ellátva átadják a pásztornak.

A rítus úgy kezdődik, hogy a szabadulók csoportja és a szertartást vezetőik egymással szemben állnak a hermetikusan elzárt teremben. A szabadulók csoportjában mindig van néhány régi keresztény, aki már ismeri a rítus lefolyását. A pásztor elmond egy imát, majd az instrukciót: mélyeket lélegezzenek a résztvevők, hogy „átjárja őket a Szentlélek”. Közben hangosan utasítja a démonokat Jézus nevében, hogy távozzanak a jelenlévők testéből. A régi tagok pillanatok alatt a földre kerülnek, és hisztérikusan sikoltozni kezdenek. A hiperventilláció¹ hatására az újak is elnehezülni érzik a testüket, majd rövidesen ők is követni kezdik a régiek példáját, és az instrukciónak megfelelő jeleket produkálják annak bizonyosságául, hogy kimennek belőlük a démonok. Közben a pásztor és segítői a résztvevők között járva felemelt kézzel ismételtetik: „A názáreti Jézus nevében távozzatok belőlük! Hála neked, Jézus Krisztus!” A pásztor egyenként szólítja a démonokat, és egyenként is imádkozik a résztvevők

¹ A fokozott levegővétel hatására a vérben megváltozik az oxigén és széndioxid aránya, és ennek következtében különféle tünetek lépnek fel, mint a szédülés, az egyensúlyzavar, a test elnehezülésének érzete, a tudat elködösülése, és így tovább.

fölött kézrátétellel a cédulák alapján. Minden egyes démon neve után még hangosabban sikoltoznak azok, akik a megnevezett démontól gyötrötnék érzik magukat. A rítus körülbelül egy óra után azzal ér véget, hogy a pásztor már nem sorol fel több démont, csak a hálaadó formulákat ismétli. Ezzel jelzi, hogy a szertartás véget ért. Mindig vannak azonban túlteljesítők, akiknek „megakadt a torkán a különösen makacs démon”, ezeket átviszik egy másik szobába, ha a pásztor imája nem jár elég hamar sikerrel. A rítust hálaadó közös imával, „Köszönjük neked, Jézus Krisztus!” felkiáltásokkal fejezik be a megkönnyebbült résztvevők.

A betegek „hit általi gyógyítása” általában az egész közösség előtt történik. A gyógyítást végző ilyenkor az álló testvér homlokára és tarkójára helyezi a kezét, úgy imádkozik a gyógyulásért. Az egyenesen álló, behunyt szemű hívő homlokára elég egy egészen csekély nyomás, hogy mereven hanyatt essék. (Ez lepett meg egyébként leginkább, hogy láthatóan nem is veszik észre, hogy hanyatt esnek, ugyanis nem veszik fel az esés helyzetét; amikor is az ember, hogy fékezze az esés lendületét, lazára engedi minden hajló részét, „összecsuklik”. De bárki kipróbálhatja, hogy ez lehetséges a fent leírt módon. Meggyőződésem, hogy erről azok sem tudnak, akik csinálják.) A homlokra gyakorolt nyomást azzal teszik észrevétlenné, hogy a tarkótájr is enyhe nyomást gyakorolnak. Természetesen az erre kijelölt testvérek elkapják az elesőt. Többen egyébként már akkor elesnek (és ők felveszik az esés helyzetét), amikor a szolgálatot végző még csak megérintette őket. Ez nyilván a feszült várakozással és a rítus ismeretével magyarázható. Az elesés nélkülözhetetlen eleme a rítusnak, mivel ez bizonyítja, hogy az ima következtében a Szentlélek betöltötte a hívőt. A magyarázat szerint ugyanis annak erejétől esik el. Bármilyen betegséget gyógyítanak így, de az orvosi közreműködést nem utasítják el mereven, mert „orvosokat is használhat az Úr”. De erős csoportnyomás érvényesül arra vonatkozóan, hogy minden egészségügyi bajjal elsősorban a pásztorhoz forduljon a hívő.

A bűnvallás rítusa azonos a minden keresztény vallásban gyakorolt gyónás rítusával. A bűnök már láttuk szabadulási témaként. Ezek közül csak a neurotikus problémák és az „átkok” maradnak ki, mert a többi nemcsak démonikus, hanem bűn is. A feladatnak itt az a nehézsége, hogy nemcsak a bűnök neveit kell elmondani, hanem történetekként kell őket előadni. Természetesen ez esetben is a szégyenérzet a legnagyobb probléma. Ezért a szolgáló testvért úgy választják ki, hogy nemben azonos és korban hasonló legyen a bűnvallóval. A helyzetet még könnyítik azzal, hogy a szolgálatot végző közben „nyelveken imádkozik”, ez olyan benyomást kelt, mintha nem figyelne; hogy figyel, az csak akkor derül ki, ha a bűnvalló valamit elfelejt, mert akkor figyelmezteti. Ennek a rítusnak is szerves része a részvételt megelőző elvonult önvizsgálat időszaka, a böjt, az ima és a virrasztás. Fontosnak tartják, hogy töredelmes bűnbánatot mutasson a résztvevő, „összetörjön, érezze, hogy ő semmi Isten előtt”. Nagy szerepe van ebben a rítusban a sírásnak, megalázkodásnak, leborulásnak. A töredelmes önfeltárás kiszolgáltatja az egyént a csoportnak, és ezzel még inkább köti őt hozzájuk. A csoportellenőrzés így a tagok múltjára is kiterjed. A hívőt ezután viszont már büntelennek tekintik: „Éppoly tiszta, mintha mindezek meg sem történtek volna.”

Az utolsó a beavatási rítusok sorában a vízkeresztség. Ezzel az újjászületési szertartással válik az új tag „Krisztus testének” részévé, a gyülekezeti tagok testvérévé. A rítus bibliai alapja Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levelének 6:3-7. szakaszában van leírva. Ennek alapján a kereszténynek halálba kell adnia testét, mely a bűnök forrása, és feltámad, mint új ember, egy új életre, melyben már nem szolgál a bűnnek. A vízkeresztség szintén az egész gyülekezet előtt zajlik. A fehér ruhába öltözött új tagot medencébe merítik, hogy a víz teljesen elfedje a testét. A bemerítkezés előtt a pásztor és segítője imát, illetve áldást mond a bemerítkező felett, melynek a csoport szerint prófécia értéke van, ezért felveszik magnóra, és elismélik a résztvevőknek a főbb gondolatokat. Az áldás általában utal valamelyik bibliai példaképre, ennek történetére főlhívják az új keresztény figyelmét, és az erről szóló tanítást megkapja magnó-

kazettán. Ilyen példakép a hajadonok számára például Ruth, aki szorgalmával érdemelte ki, hogy Izrael egyik fia feleségül vegye; a férfiak számára pedig Józsué, aki mindig megmaradt azon az úton, melyet tanítója mutatott neki, és ezért győzedelmes volt. A bemerítkezés után a gyülekezet megáldja az új tagokat. A körben térdelő újakat körülveszik a régiek és kezüket rájuk helyezve felelősséget vállalnak értük. Ezután végleg közéjük tartozik, és ő is megkapja felelősségét a gyülekezetért. A térdelő új keresztények a pásztor felszólítására hálaadó imát mondanak, most már önállóan.

Ha most a rítusok hatásának gyökereit keressük, ami először szembeötlik, ezek nagy száma. Kb. egy évbe telik, míg a leendő csoporttag túljut valamennyin, és a gyülekezet teljes jogú tagjává válik. Zárt közösségekben mindig szokás volt a bejutás elnyújtása és megnehezítése. Minél nehezebb egy csoportba bejutni, a tagságot annál értékesebben fogja tekinteni az újonc. Továbbá ez az időszak a próba ideje. Ha a vágyakozó nem képes beilleszkedni a csoportba, a beavatás időszakában fogja elhagyni azt, és kiválása így nem veszélyezteti a közösségi feladatok végrehajtását, hiszen azokban még nem vett részt. A másik ok, mely a rítusok nagy számát indokolja, az élmény elérésére való törekvés. Ennek létrejöttéhez ugyanis hangoltság is kell, és ez nem biztos, hogy már az első alkalommal megvan. Az élmény lényegéről a következőket mondta a gyülekezet egyik tagja:

„Én nem láttam Jézust személyesen, mint Tamás, de amikor a testvérek körülálltak és imádkoztak értem, akkor úgy éreztem, hogy ott van. Az az érzés nem származhatott embertől. Egészen más emberként álltam fel utána.” (35 éves férfi)

Tehát a katarzisz élményét fogalmazta meg. Az élmény létrejötte hitelesíti a gondolati tartalmat, ahogy az idézetből is látjuk. Minden rítus egy kívülálló nagyobb hatalom jelenlétét van hivatva bizonyítani. Ez a gyógyítás szolgálatánál a legszembeötlőbb. Itt a tartalom pusztán annyi, hogy egy erő érinti meg a hívőt, melytől – akaratától függetlenül, sőt, úgy, hogy észre sem veszi – hanyatt esik.

Másrészről ezek a szertartások egy-egy emberi alapélmény dramatikus megjelenítései. Az eljátszás hívja elő azokat az érzelmeket, melyek által a helyzet átéltté lesz. A megtérés emberi alapélményét a Bibliában a tékozló fiú története (Lukács 15:11-32) írja le. A résztvevő akár térdel, akár ül, mindenképpen a „kisebb” pozícióját foglalja el. A pásztor vele szemben az atya megszemélyesítője. A „megadás” klasszikus helyzete a térdelés és a lehajtott fej. A kézrátétel a befogadás, elfogadás gesztusa. Az átélést több helyzeti tényező segíti elő. Mindenekelőtt az ismeretlen helyzet feszültsége. Valami jót vár a résztvevő, hiszen erre fel is készítik, mintegy „beállítják” a várható eseményre. Az ismeretlen helyzetben hajlamosabbak vagyunk elfogadni a „vezetést”, szinte rátámaszkodunk a másakra, aki irányít. Ez elősegíti, hogy a résztvevő ráhangolódjon a szertartást vezetőre. A hívő rendszerint behunyja a szemét a rítus alatt. Ebben a helyzetben hallatlanul felfokozódnak az érzékek: az érintés, a pásztor zengő hangja. A gyülekezet vezetője nyilvánvalóan teljesen beleéli magát a szerepébe, hiszen ő itt Istent közvetíti. Mindezek elősegítik, hogy a résztvevő a jelenet hatása alá kerüljön, és ez előhívja a helyzetnek megfelelő érzelmeket: a hazatalálást, a teljes biztonságban lét élményét. Ez nyilván megkönnyíti, hogy elfogadja a gyülekezetet és pásztorát autoritásnak.

A szentlélek-keresztség alapélménye a „valaki más szól belőlem”. Nem a beszédtanulás élménye, ugyanis ez a „nyelv” nem a kommunikáció eszköze, bár néha „lefordítják”. A rítus ellenkezik a józanésszel, ezért a hívőnek utána szembe kell néznie a kognitív disszonanciával²: ha ez örültség, és mégis megcsináltam, akkor én örült vagyok; de mivel én nem

² „A kognitív disszonancia lényegében feszültségállapot, amely mindannyiszor fellép, valahányszor az egyénnek két egymással összeegyeztethetetlen tudattartalma (gondolata, attitűdje, nézete, véleménye) van.” (Aronson 1978:116)

vagyok örült, és mégis megcsináltam, ez nem örülség. Persze volt, aki nevetni kezdett, de a pásztor lélekjelenléte megmentette a helyzet komolyságát: kiűzte az illetőből a hitetlenség démonát. A kognitív disszonancia leküzdésének módja, hogy a hívő úgy tekinti a cselekedetet, mint amit nem ő követett el. Ez a megoldás hitelesíti a rajta kívülálló nagyobb hatalom jelenlétét. A produkciós kényszer egyébként elégséges ahhoz, hogy a hívő „nyelveken szóljon”. Ott van az egész gyülekezet, amelyik példát mutat, ott van a pásztor, aki imádkozik a keresztelendő felett. Előbb-utóbb nagyobb szégyennek tűnik a produkció elmaradása, mint a teljesítés.

A démonúzás helyzeti tényezője mindenekelőtt a feszültséghelyzet. Ha résztvevő lelkiismeretesen felkészült, akkor napokig bezárkózva böjtölt, virrasztott, imádkozott, önvizsgálattal töltötte az időt. Felidézte élete legszégyenteljesebb eseményeit, melyek miatt büntudat gyötri. Így már eleve feszült állapotban jelenik meg. Ha mindezt nem tette, mert még új keresztény, akkor ismét ismeretlen helyzetben van, és ez is feszültségkeltő. A régiek már ismerik a rítus lefolyását, ez elősegíti, hogy „valaki elkezdje”. Akik nem ismerik, azokra a hiperventilláció van hatással, így azt érzik, hogy „valami történik”, és miután felkészítették őket arra, hogy a démonok fognak megjelenni, a legegyszerűbb, ha elfogadják a helyzetértelmezésnek a többiek viselkedése által diktált módját, és követni kezdik példájukat. Tömeghelyzetekben³ egyébként is jellemző az erős érzelmi reakciók fertőzőszerű terjedése. Mindenki tapasztalta már, hogy milyen az, ha az ember mellett valaki sikoltozik. Ez tovább fokozza, az amúgy is meglévő feszültséget. Itt azonban nincs mód arra, hogy a résztvevő valahogy véget vessen a kellemetlen helyzetnek, vagy kimeneküljön belőle, mert ez kínos lenne a többiek előtt. Másrészt előre megmondják, hogy ha valaki megkísérli a rítus közben elhagyni az imaházat, ezt a démonok ösztönzésének fogják tulajdonítani, és meg fogják akadályozni. (Nem lehet elkezdni bizonygatni, hogy démonok márpedig nincsenek, mert – ahogy a gyülekezetben többször hallottam – pont ez bizonyítja, hogy vannak, mert lám, félnek attól, hogy kiűzik őket, és ezért próbálják félrevezetni az embert.) A tömeghelyzet abból a szempontból is elősegíti az én-idegen viselkedést, hogy a helyzetben mindenki, mint a tömeg egy tagja vesz részt, és nem, mint autonóm, megnevezhető személy. Ezért szól úgy az instrukció, hogy a résztvevők csak magukra figyeljenek, és ne törődjenek másokkal. A szertartást vezetőik csoportjának elkülönülése a résztvevőt egyértelműen kategóriába sorolja. A „szabaduló” nem léphet át a démonúzők csoportjába, így egyetlen helyzet-meghatározási lehetősége marad, bezárul a helyzetbe. A tömeghisztéria tipikus szituációja ez. Az én-idegen viselkedésre itt is egyetlen magyarázati mód marad: a nem én tettem. Az én-idegen viselkedés miatt igen komoly kognitív disszonanciát él át a résztvevő, és ezért, aki egyszer is produkálta a démonok eltávozásának jeleit, az nagyon szilárdan fogja hinni, hogy a démonok léteznek. Azt sem szabad elfelejteni, hogy ez ráadásul átminősül nagyszerű dologgá, hiszen

„...a te nevedben ördögöket űztünk, betegeket gyógyítottunk! Csodálatos, fantasztikus volt az Úr jelenléte!” – utal a pásztor Lukács evangéliumának 10:17. versére („Uram, még az ördögök is engednek nekünk a te neved által!”).

Az sem hanyagolható tény, hogy a hívek valóban szeretnének megszabadulni azoktól a tulajdonságaiktól, melyek kapcsolati nehézségeket okoznak, és melyek miatt büntudat gyötri őket. Ezek a reális problémák hitelesítik a „démonok” azon részének valóságát is, amelyeknek ilyen értékelése esetleg a résztvevő számára eredetileg örülségnek tűnhetett. Az élmény lényege ugyanaz, mint amit a szertartás neve kifejez: szabadulás. Elsősorban természetesen a feszültségektől, melyeket viszont a megelőző önvizsgálat folyamata a múltbéli szégyenletes élményekből eredeztet. Ezt erősíti meg az is, hogy a hívő, miközben „szabadul”, ezekre gondol. Vallási értelemben azonban ez a pokolból való megszabadulás, hiszen ha magunk elé

³ A tömegjelenségek pszichológiájáról lásd: Le Bon 1913.

képzeljük a szertartás lefolyását, egy tipikus pokolvíziót fogunk látni. A másik alapélmény a „nem tudok uralkodni magamon” érzése. Ez hitelesíti a démonok, egy másik hatalom jelenlétét.

A bűnvallásban bizonyítja a hívő, hogy képes saját múltját Isten, azaz a gyülekezet szemével nézni, tehát elsajátította a csoport érték- és normarendszerét. Ez esetben egy anya- vagy apa-helyetessel van dolga, akitől bocsánatot kér. Az élménytartalom nagyon hasonló a szabadulás szertartásához, ugyanis itt szintén azoktól a feszültségektől szabadul meg a hívő, melyek a múltbéli szégyenteljes élményekben gyökereznek, de itt nem pusztán az érzelmi leereagálással, hanem a történetek elmondásával és ez által újra-átélésével. A megkettőzésnek itt az az előnye, hogy a szabadulás rítusának intenzív élményével és nagyfokú kognitív disszonancia kiváltó képességével hitelesítsék a kívülálló hatalom létét. Ez a bűnvallás esetében ugyanis nem olyan egyértelműen adódó következtetés. A szertartás másik nagy előnye, hogy a hozzá kapcsolódó önvizsgálati folyamattal a hívő élete történetté formálódik, melynek végpontjaként jelenik meg a gyülekezet, és ez a célképzet érzetét sugallja. Ezáltal fogja látni, hogy „Isten vezette idáig”. Másrészt a történetté formálás egyben felkészülés a térítés feladatára.

A vízkeresztség újjászületési szertartása nem véletlenül kerül a beavatási időszak végére. Ugyanis a rítusokkal és az ezzel egy időben zajló nevelési folyamattal, melynek során az új keresztény megismerkedik a közösség életével, jelentésuniverzumával, kialakulnak kapcsolatai társaival és a pásztorral, tehát beépül a gyülekezetbe, szinte lehántják róla régi kapcsolatait, magatartási mintáit, gondolkodását. Mire ide elér, megváltozott a külseje, a viselkedése, a gondolkodás- és beszédmódja, más munkahelyen dolgozik, testvéreivel él együtt, egész élete a gyülekezet köré szerveződik, minden kérdésben a csoport jelenti számára a mérvadó érték- és normaközvetítőt. Az újjászületési szertartás tehát egy folyamat vége és egyben kezdete. Szimbolikus kifejezése a világ számára való halálnak és a csoport számára való születésnek, a gyülekezetbe való befogadásnak és beavatottá nyilvánításnak. Többen ez alkalmából más nevet vesznek fel, egy olyan bibliai személy nevét, akihez hasonló sorsot kívánnak. Az áldást a pásztor a hívő ismeretében, vágyainak, képességeinek és a gyülekezet elvárásainak megfelelően fogalmazza meg. Az áldás egyben prófécia is, tehát a jövőről szól; „Légy tiszta és feddhetetlen, erős a hitben, áldott légy ki- és bemeneteledben, stb.” Az átélt élmény a befogadás és az útnak indulás, a sors elfogadásának élménye. A sors itt a „keresztény életet”, a gyülekezeti tagsággal járó életet jelenti.

A személyiségváltozást nemcsak az segíti elő, hogy ezek az élmények szinte kirántják az újoncot mindennapi megszokottságaiból, hanem az is, hogy ezek tipikus gyermekkori élmények. Csupa olyan dolog történik, amit a résztvevő nem ért, de nagy hatása van. Ezek az élmények olyan személyiségállapothoz kötődnek, amikor az ember még plasztibilisebb. A regressziót elősegítő helyzeti tényezők: az ismeretlen helyzet, a tömeghelyzet, a feszültség-állapot, az alárendeltség. Láttuk, hogy a beavatás időszakában ezek a szituációk a dominánsak. A regresszió lehetőségét a pszichoterápia is használja, de láthattuk, hogy más olyan elemek is vannak a gyülekezet gyakorlatában, melyek terápiás hatások: az önvizsgálatra készítés, a viselkedés bemérésére szolgáló értelmezési keretek adása, az elfogadó, jövőre irányuló-irányító nevelői magatartás, de ide tartozik a rítusok egy részének büntető, más részének pedig jutalmazó jellege is. Míg az előbbiekkel a hívő némi ízelítőt kap a pokol gyötrelmeiből, az utóbbiakkal részt kap a mennyország örömeiből. Ezek erős érzelmi köteléket teremtenek közte és azok között, akiktől ezeket kapja. A hívő eközben el is köteleződik a változás mellett, hiszen hibás személyiségvonásainak meglétét a jelenségek igazolják, és hit által azt is, hogy ezek a gyülekezet módszereivel megváltoztathatók. Mint láttuk a rítusok alapvető szerepe a hit létrehozása, a gyülekezet által vallott eszmék hitelesítése. Emellett a hívő, mint majd a későbbiekben látni fogjuk, megtanul egy sor olyan módszert is, melyekkel viselkedése szabályozható.

Mindezek elkötelezik a hívőt a gyülekezet mellett. Hiszen a világból szinte kizuhant. A világgal való kapcsolatnak a csoport jelentésuniverzumának megismerése után már kommunikációs akadályai is vannak, már nem beszélnek egy nyelven. A kognitív disszonancia miatt nem képes saját viselkedését reálisan vizsgálni, mert az önmaga leértékelését jelentené, hiszen nagyon nehéz lenne elfogadnia, hogy a világiak és saját régi szemében örütségnek tűnő dolgokat csinált. Ezért hinni fog a gyülekezet magyarázataiban, és félni fog visszamenni a „Sátán országába”. De mindenekelőtt megismerte a kölcsönös előnyöknek azt a rendszerét, melyet tagjai számára a csoport nyújt, és miután az ember gondolkodásában is kényelemszerető, nem vesz tudomást az orvosság keserű ízéről és esetleges mellékhatásairól.

Természetesen az ideális lefolyást mutattam be a megelőzőekben. Az esetek jó részében a térítés nem ilyen zökkenőmentesen történik, és ezért van az, hogy a csoportban meglehetősen nagy a fluktuáció. Sokan el sem jutnak a csoportba azok közül, akik kapcsolatba kerültek az evangélistákkal, és az újonnan megtérőknek mintegy harmada még az első év folyamán elhagyja a gyülekezetet. Nyilvánvaló, hogy azok, akik a világban mélyebb gyökerekkel rendelkeznek, ezekre támaszkodva elhagyhatják a csoportot, ha esetleg sokallják a megváltás árát. Vannak olyanok is, akik annyira komoly személyiségzavarokkal küzdenek, hogy képtelenek beilleszkedni a közösségbe. Azoknak viszont, akik hosszabb időt töltöttek már el a gyülekezetben, nem lesz könnyű elhagyniuk azt, mert ez az egyház túl jó anya, és utána minden más szürkének és ridegnek tűnik.

A személyiségfejlődés mindig iránnyal rendelkező folyamat, ezért a csoportnak meg kell határoznia, hogy mit tart személyiségértéknek, és melyek az érettség kritériumai. Erről szól a következő idézet.

„Nem a humanizmussal lesz baj, mert az egyre erősebbé fog válni az utolsó időkben. Hanem az Isten iránti szeretet fog csökkenni, mert az emberek az első helyre teszik a felebaráti szeretetet, pedig az első, hogy az Uradat, Istenedet szeresd. Az emberektől várják a szeretetet, így a kapcsolataik labilisak lesznek. Nem jó, ha az emberektől várod a segítséget. Az Úrra kell vetni a gondot, mert az a gond a másik embert is megnyomorítja. Az emberek az ígét ki akarják sajátítani, önző szándékból: lelki gondozókat, emberi segítőköt, gyóntatókat keresnek. Az egyházban az apostol, a pásztor, az evangélista, a próféta, a tanító egyben arra való, hogy a te szubjektív, személyes hangulataidat, kríziseidet meghallgassa. Az Isten beszédét kell megcselekedni, és a lelkizést el kell hagyni! A pszichológust keresik az emberek az egyházban, pedig annak a feladata, hogy Isten ígétjét hirdesse, és te változz meg az ige szerint! Az engedetlenség nyomorúságot okoz, és abból következnek a lelki problémák. Ábrahámnak sem volt gyóntatója, pedig volt problémája: nem volt gyermeke, nem volt hazája, stb. Nem ahhoz a mintához kell hasonlítani, amit a fogyasztói társadalom ad, hanem Ábrahámhoz akarunk hasonlítani. Egyedül tudjál maradni és hallgatni tudjál! Hiába mész a másikhoz, mert az nem Isten, és csak Isten tud segíteni. Pszichológiai szolgálat nincs a Bibliában. A kapcsolatokban egymás figyelmét az Úr felé és nem magad felé akarod fordítani, ha jó keresztény vagy. Jákob elvesztette a feleségét és legkedvesebb fiát, látta fiai bűneit, de nem sajnáltatta magát! Nem hívta fel magára a figyelmet, nem kért emberi segítséget. Vállalta a sorsát! Az a tiéd, és nem a másiké. Mindenkinek van sorsa. Teher is, de nem tudod levetni, vagy ha le akarod, akkor lázadsz, mert a sorsot az Úr adja. Nem szabad elfutni a feszültségektől! Minden tettükért vállalták a felelősséget a hit hősei. Az emberek vallani akarnak, ezzel pedig az énünket akarják fölépíteni, holott az énünket kell elveszíteni. Azért adja az Úr a terheket, hogy megtörje a te énedet, és hatalmat kapjon Isten fölötted. Vállalni kell a sorsodat, mert különben sosem tanulsz meg az Úrból bízni. A sors célja, hogy te jó közösségbe kerülj az Úrral. A krízis jó helyzet. Ebben a helyzetben tudja Isten megtörni a te énedet, maga-

biztosságot, önbizalmadat, hogy megtanulj Istenre hagyatkozni. Isten a szabadítás istene. Hatalma van arra, hogy megszabadítson minden nyomorúságtól. Emlékezzetek a tíz szűzről szóló példázatra! (Máté 25:1-12.) Öt bolond volt, nem bízott Istenben, az öt eszesben bízott, de azok nem tudtak segíteni, mert ők is elbuktak volna. Mindenki maga, személyesen biztosítsa saját jövőjét az Úrban! A házasságban is mindkét félnek meg kell harcolnia a hitet. Nincs arra garancia, hogy a másik ember meg tud tartani téged. Csak az Úrra lehet támaszkodni! A férj nem tud segíteni például a meddőségen, mert nem isten. Amely család növekszik, az az áldás jele. A házasságban is mindkét félnek hinnie kell. Ne a férjre támaszkodj! Ha probléma van, böjtölj te, virrassz te, és imádkozz te, ne mindent a férjedtől várj! A házasságban mindkét félnek hinnie kell, mert jön a megpróbáltatás, és kiderül, hogy ki miben bízik: önmagában, más emberben vagy az Úrban. Péter kötelessége volt, hogy imádkozzon gyógyulásért, szabadulásért. Pszichoanalízis nem volt, mert ezután esetleg még nagyobb bűnt fog elkövetni, mert megszereti a gyónást, és csinál valamit, hogy gyónhasson. Ha valaki szenved, imádkozni kell. A hívő élet nem idill! Ha kiborulsz, a másik embert megkötozöd, felbolygatod a másik ember életét. Jót mondj, ha jó ember vagy! Nem kell tudni a rosszról, nem kell boncolgatni, mert az az önzés, az önsajnálát bűne. Nem kell nagy hangsúlyt tenni a bajokra. Bízd azt Istenre, és ő lassan leveszi rólad. Egymást kímélni kell! Mi Isten ékszerei vagyunk, drága értékek, nem szabad minket túlterhelni. Nem vagyunk szeméttelrakó hely! Ahol három embernek valaki szomorúan beszél, négyen lesznek szomorúak. Bizonyos dolgokat nem lehet megoldani, hanem föl kell adni. Föladni viszont csak az tudja, aki bízik Istenben. Nem arról van szó, hogy az embereket vessétek meg. Hanem, hogy az első bizalomnak Istenben kell lennie. Az emberek nem tudnak megváltani. Csak az evangéliumban van az az erő, amely megszabadít. Az pedig Istentől van, és Isten ereje van benne. Ha olyan élethelyzetbe jutsz, amelyben senki sem tud segíteni, akkor is olyan leszel, mint a »víz mellé ültetett fa« (Zsoltár 1:3), a Szentlélekbe ültetett. Nem fél a magánytól, nem fél a gondoktól, stb., mert vele van az Úr. Nem esik depresszióba, hanem minden körülmények között éli az Úrral való közösségét. Az utolsó időben nagy lesz a hűség, mondja az ige. Vannak olyan időszakok, amikor nagyon nehéz megtartani Isten törvényét. De akkor sem szabad feladni, nem szabad visszavonulni és sajnálni magunkat! A hit egy futópálya: futni az Úr jelenlétében. Pál levelei a börtönben íródtak, nem kellemes körülmények között, de elfogadta a sorsát, a terheivel, nyomorúságaival és áldásaival együtt. Ha te is így teszel, jobban meg fogod ismerni az Úr szeretetét. Könnyű bedobni a törülközőt, és megcsinálni a nagyjelenetet, hogy segítsetek. Az ilyen ember csak fel akarja hívni magára a figyelmet. Vannak olyan démonok, amelyek direkt azt akarják, hogy a figyelmet az emberre vonják. Ilyen az okosság, a gyengeség, a nyomorúság démona. Volt a gyülekezetben egy olyan testvérnő, aki, amikor problémái voltak azzal fenyegetőzött: ha nem segítesz, öngyilkos leszek. Ez zsarolás. Egy démon beszél belőle. Ez a manipulálás, a varázslás bűne. Így nem lehet beszélni! Ugyanaz, amikor valaki azt mondja: ha most nem segítesz, nem vagy Isten embere. Ebből meg kell térni! Így egymást tartják rabságban. Sokszor például a gyerek is mondja: ha nem veszed meg, elcsavargok, stb. Ilyen feltételekkel övele nem tárgyalasz. Így felelősséget érte nem vállalsz. Egye meg, amit főzött! Az öngyilkossággal fenyegetőző testvérnő is évekig játszott a dolgot, ha mindig futunk. Nem testtel és vérrel van problémád, hanem birodalmakkal! (A tanító itt arra utal, hogy a Sátán szellemi birodalmának megnyilvánulását látja ezekben a cselekedetekben – K.J.) Pál írja Timoteusnak: az emberek nem szenvedhetik az igaz tudományt és más tanítókat keresnek. Pótszereket, meséket, emberi támaszokat keresnek. Az ilyen emberben sohasem bízhatasz, mert a hozzád való viszonya csak attól függ, hogy te mit adsz neki. Szeretni csak feltétel nélkül lehet.

Azok az igaz barátok, akik akkor is azok, ha nincs rájuk idő. Nem kell rettegned, hogy elhagynak, elárulnak. A hamis barátok azok, akik, ha nem elégíted ki a szükségleteiket, akkor dobznak. Ma olyan nagy az önszeretet. Ebben nem szabad élnünk, így nem lehet szeretnünk egymást.” (kiv.)

Hogy hívek maradjunk a vallásos kifejezésekhez, ez a kereszt felvételének követelése. A keresztény körülbelül egy évig lehet gyermek, akiről levesznek minden terhet, hogy csak a szocializálódással foglalkozhasson. Utána már a feladatok teljesítését várják el tőle, „gyümölcsseiről ismerszik meg”. Nem terhelheti társait állandóan a nyomorával, a tanító fellép az infantilis igények ellen, melyek energiát vesznek el más feladatoktól. A gondozottnak gondozóvá kell előlépnie, mely utóbbi már felnőtt szerep.

Mint láttuk a személyiségértékek közül az első az engedelmesség. A hívő akkor minősül érettnek, ha elsajátította a csoport normáit, és képes ezeknek megfelelően élni. A magatartás szabályozásának a csoport gyakorlatában vannak csoportszintű és egyéni módszerei. A szövegben a csoportszintű módszerek közül is láttunk egyet. Ez a „hallgatni tudjál” és a „jót mondj, ha jó ember van” parancsa. Ez – mint már volt róla szó – a kommunikáció szabályozását jelenti. A problémák az előjárókra tartoznak, és még őket sem terhelheti korlátlanul bajaival a hívő. Megkapja a tanácsot, és meg kell változnia vagy a viselkedésének vagy a problémával kapcsolatos szemléletének. A tagok közötti kommunikáció tehát leszűkül a sikerekről tett bizonyosságokra, az „örömködésre” és egyéb semleges témákra, mint amilyenek például a háztartási vagy gyermeknevelési kérdések. Viszont a hívő így mindig „keresztényeket” lát maga körül az összejöveteleken és a találkozások alkalmával, akiket „gyümölcsseiről ismer meg” azaz értékek, drágaságok, önzetlenek, szeretetteljesek, bővelkedők a hálaadásban, megelégedettek, és saját viselkedésükkel bizonyítják, hogy aki keresztény, annak így kell kinéznie. Az egymás közti beszélgetésekbe viszont bekerül a problémák helyett az egymás értékelése. Az egymás iránti pozitív érzéseket ugyanis ki kell mondani. Ez az értelme az áldásnak, mellyel az elért eredményeket konstatálják és egyben jutalmaznak: például „Te nagyon jó keresztény vagy/leszel.” „Kívánom, hogy kapjál meg minden áldást az Úrtól.” „Az Úr meg fogja jutalmazni a szolgálatodat.” „Nagyon jó, hogy ilyen vidámszívű testvér vagy, ennyire szívvel-lélekkel szolgálod az Urat.” Ha a gyülekezeti összejövétel után még marad idő, a pásztor felszólítja a híveket, hogy maradjanak még együtt, örüljenek egymásnak, értékeljék egymást. Ilyenkor a tagok odamennek egymáshoz, kifejezik örömüket, hogy együtt lehetnek, hogy testvérek, megdicsérik a másik valamilyen jó tulajdonságát, elmondják, hogy örülnek sikereinek. Ezt egyébként felszólítás nélkül is gyakran megteszik. A beszéd szuggesztiós közeget teremt.

„A nyelvben élet és halál hatalma van. Lehet vele ölni, de gyógyítani is. Ezért nem mindegy, hogy mit mondunk, és mit hallgatunk meg. Ha a hit beszédét hallod, rá kell mondanod: ámen, hogy az áldás rád is jöjjön. De, ha hitetlen szövegre bólintasz rá, az átok fog rád jönni. Csak építő dolgokat mondjatok egymásnak, és csak azt hallgassátok meg!” (kiv.)

Az interakcióban kapjuk meg önmagunk képét, értékét, identitását, csak mások tükrében láthatjuk meg saját magunkat (Cooley 1902:152). A tanítás szuggesztiós szövegei és az erre épülő önszuggesztió nem volnának hatásosak, ha a gyülekezet tagjainak viselkedése nem hitelesítené, hogy a fenti jellemzők a keresztény attribútumai. A viselkedésszabályozás másik csoportszintű eleme a problémák nyílt kezelése. Ezt láttuk a megelőző idézetek problémafelvetéseiben. A gyülekezetnek szembe kell néznie a gondokkal, nem szabad azokat elkendőznie, hiszen kezelésük ilyen módja a fejlődés alapfeltétele.

„Pál, ha meglátott egy problémát, nem menekült, mert nem béres, magáénak érezte a juhokat! Hazugság, hogy a tulajdon csak rossz! Ha például a feleségedet vagy a férjedet nem érzed a tulajdonodnak, hamar elveszítheted. Isten embere odamegy a problémák közepébe, és rendet csinál” (kiv.).

A problémák nyílt kezelésének alapfeltétele viszont, hogy a hívek „világosságban éljenek”.

„Hogy közösségünk legyen a világosság istenével, világosságra kell hoznunk magunkat. Nyilvánosságra kell lépni, minden cselekedetünket vállalni kell. Aki nem igaz, az fél, az homályosan beszél, az nem egyenes, mellébeszél. Ezek mögött a rossz erkölcs, bűnös élet van. Bujkál, mert fél a leleplezéstől. Az olyan embernek, akinek nincs titka, nincs oka félelemre. Az újjászületés csak egy alap, egy lehetőség. Hogy valóban újjászülettél-e, azt az életmódod bizonyítja. Nincs alattomoság, nincs titok, minden nyilvános. Isten csak azokkal tud hatékonyan munkálkodni, akik nyilvánosan élnek. Személyes, őszinte, tiszta kapcsolatokra akarunk építeni. Isteni őszinteséggel szoltunk hozzátok: problémák, betegség, kétség, de sikerek is.” (kiv.)

A nyíltság és őszinteség az alapja annak, hogy a gyülekezet felelősséget vállalhasson a hívőért, csak ez biztosíthatja, hogy a közösség valóban számíthasson az egyénre és „ne szórják a gyöngyöket disznók elé” (Máté 7:6). Ez jelenti a személyes felelősség vállalásának alapját is. Viszont ez az alapja az állandó ellenőrzésnek, mely megszünteti a magánéletet. A hívő állandóan ki van téve annak, hogy beleavatkoznak az életébe. A normasértő viselkedés elleni erős intolerancia jellemzi a csoportot. Minden, a normákat sértő viselkedés azonnali „terelő akciókat” vált ki. Megindul a normasértő felé a kommunikáció, ezt nevezik feddésnek. Aki nem fogadja el a feddést, az a csoport periferiájára kerül, mert a csoport hierarchiába való bekerülés előfeltétele a szolgálatra való kinevezés, és az az engedelmeség jutalma. Ha az első „terelő akciók” nem járnak sikerrel, a szolgáló testvérek visszahúzódnak egy időre: „Jézus nem kényszerít senkit, ez nem kényszer, de a fejlődésed érdekében erre szükség van”. De az első adandó alkalommal, főleg, ha problémával fordul hozzájuk a hívő, a dolog ismét előkerül. Hiszen a problémák mögött a bűn, az engedetlenség van. A bajok pedig óhatatlanul jönnek, hiszen a testvér azért van a gyülekezetben, mert valamiért nem érezte jól magát a világban. Ahogy az egyik testvérnő megfogalmazta:

„Én is nagy örömet éltem át megtérésem után. Hetekig a föld fölött lebegtem. De aztán az öröm elmúlt, és nekem megint szembe kellett néznem önmagammal.” (23 éves nő)

Az ilyen vallomások azonban nagyon ritkák. Csak a csoport periferiáján levők engedik meg maguknak a panaszkodást. Ha a csoporttag nem fogadja el a feddést, és nem változtat a magatartásán, előbb-utóbb el fogja hagyni a gyülekezetet, mert nem kapja meg az előnyöket, melyeket vár. Azok ugyanis, mint már írtam, jutalmak. Ezért van az, hogy csak a nagyobb tekintélyű áldhatja, tehát dicsérheti meg a kisebbet, csak az mondhat próféciát, az adhat tanácsot, az feddhet és vigasztalhat. Fordítva ez nem lehetséges. Csak az adakozás nem tartja be a szolgálati utat, de az meg titokban történik, azt „Istennek kell köszönni”.

A hívek a normasértő viselkedés mellett nem mehetnek el szó nélkül, de sértődöttségnek egyik fél részéről sincs helye. Röviden, egyszer elmondják a hibát, de nem térnek vissza rá többet, csak ha társuk nem hallgat a jó szóra és ismét elköveti ugyanazt.

„Van, aki nem keresi a szálkát, hanem látja, kiveszi, és nem téma tovább. A szeretet befedez sok kicsi vétket. De a gerendákat nem fedezi be” (kiv.).

A gyülekezet pedagógiai elvei szerint jobb az „egyszeri, kiadós verés, ami esemény”, mint a sok kicsi feddés, mert az ellenállást vált ki. A feddés után rögtön ki kell nyilvánítani a szeretetet, hogy a másik megvigasztalódjon, és megtapasztalja, hogy – ha vannak is hibái – a

másik szeretete nem ezen múlik. A feddést szeretnie kell a hívőnek, mert az a „megigazulás üzenete számára”. Persze erre csak akkor van mód, ha a hívő önértékvérzése nem sérül ezáltal, sőt, azt saját értéke elismerésének látja. Ezért szól sok tanítás arról, hogy „csak a bolondok nem szeretik a feddést, a fiak szeretik, mert tudják, hogy ezzel fogadja fiává őket az Úr”.

Másrészt a feddés sohasem a hívőre általában vonatkozik, hanem kizárólag a viselkedésére. Ahogy a tehetség esetében a jó dolgokat választották el a személyiségtől, és abból lett Isten, itt a rosszat választják el tőle, és abból lesz a Sátán. A hívő nem emberekkel, hanem a Sátánnal hadakozik. Ha hibás személyiségvonások vagy normasértő viselkedés ellen harcol, akkor is azzal vív. Az egész személyiségről mondott rossz vélemény ugyanis átok. Ilyet még magáról sem mondhat a hívő, nemhogy másról. Nem mondhatja magáról sem például, hogy csúnya vagy buta. „Isten szemével kell néznie magát”, úgy kell magát látnia, hogy ő „Isten remekműve”. A kívülállók és főleg a szülők átkától pedig „szabadulni” kell, mert a hívőnek saját értékére vonatkozóan egyetlen mértékadó forrása lehet, a gyülekezet.

A fentiekkel függ össze, hogy az intolerancia csak a problémákra való leggyorsabb reagálás elvére vonatkozik. A másik oldalon a csoportot hallatlan türelem jellemzi. Képesek várni, és nem kivetni senkit. A tökéletesedéshez ugyanis idő kell, ki is fejezik, hogy az élet egész ideje kell hozzá. Ezzel függ össze az önkritika és a mások megítélésében tanúsítandó türelem követelése.

„Jobbak a prostituáltak és a vámosok (Jézus számára tanítványokként – K.J.), mert ők már megundorodtak a bűntől, és képesek igazán követni az örömhírt, hogy élhetnek máshogy is. Ezzel szemben a vallásos képmutatók azt mutatják, amik szeretnének lenni és nem azt, akik. Ki kell tudni mondani, hogy tévedtem, hogy hibát követtem el. Nem hárítja a felelősséget az ilyen ember. Az ilyen emberrel nem tud mit kezdeni a Sátán. A mai ember problémája, hogy nincs benne alázat. Úgy tesz, mint aki mindent tud, ismer, veszélyesek és terhesek az ilyenek a többi ember számára. El kell ismerni, ha a másik többet tud, és nem szabad nagyobbat mutatni, mint amik vagyunk. Nem vagyok tökéletes, de afelé tartok. Fontos, hogy reális képet mutassunk magunkról, mert aztán jön a nagy csalódás.” *(kiv.)*

„Soha nem szabad önmagadhoz mérni egy keresztényt. Van, aki többet kapott a kegyelemből nálad, és nem követheti el azt, amit te. De van, aki kevesebbet kapott. Isten másképp néz egy pár hónapos keresztényt, mint egy nyolc éves keresztényt. Nem szabad őt kritizálnod. Azt meg pláne nem, hogy azt tehetnéd, amit ő.” *(kiv.)*

Ugyanakkor szó sincs róla, hogy a kereszténynek a hierarchiában alatta levőkkel szemben kellene alázkodósnak lennie, vagy egyáltalában feltételeznie, hogy azok valamiről többet tudnak, mint ő. Az alázkodás az autoritással szembeni viselkedés normája, a türelem pedig a hierarchiában lentebb levőkkel szemben kötelező. Aki fentebb van a hierarchiában, az már több időt töltött a gyülekezetben, tehát jobban ismeri a normákat, és a tudás mértéke csak ebben számít.

Az egy év alatt, amit a gyülekezetben töltöttem, viszonylag kevés szó esett a végítélettel való fenyegetésről. Mindössze egyszer beszélt erről a prédikátor részletesen.

(Jelenések könyve 20:11-15. alapján) „Isten akkor a szellemükbe halottakat ítéli meg. A Halál és a Pokol is a tűznek távába vettetnek. A Halál és a Pokol gonosz angyalok, a Sátán sötét angyalai, a Sátán legrettenetesebb, legpusztítóbb erői. A Halál feladata a test és a lélek elválasztása. Csak a test felett van hatalma, a szellem felett nincs. A Pokol viszi a gonosz ember szellemét a fogságra. Sokan nevetségesnek tartják a Halál középkori ábrázolását, pedig ez egy jó szellemi látás, mert személy a Halál. Az ember tusakodik a Halállal, de csak a bűnös ember. Az igaz csak kibocsátja a lelkét. De a bűnös nem tud meghalni, mert ott kezdődik az igazi pokol, amikor végérvényesen

megtudja, hogy a Pokol hatalmába kerül. Nem szabadul meg a szenvedéstől, hanem örök a szenvedés. Jobb lett volna annak, ha meg sem születik. Ez nem vallásos ideológia, hanem az igazság! Nincs köztes állapot, nincs tisztítóút! Vagy-vagy! Isten a Halállal és a Pokollal fog leszámolni utoljára, a Sátán már előbb a gyeheknára kerül, és végül odakerülnek mindazok, akiknek a neve nincs beírva az élet könyvébe. A materialisták azt hiszik, hogy eltűnnek a világmindenségben. Ez nagyon könnyű lenne. Bármit megcsinálhat, legfeljebb a társadalom ítéli meg. De ez nem igaz, ez csak a Sátán hazugsága! Isten előtt felelni kell. Isten nem hagyja a bűnöket büntetés nélkül! Ez ad a kereszténynek egy felelősségérzetet, hogy számot kell adni. Ettől lesz a keresztény élete súlyos, lesz íze, zamata, nem fog lebegni a levegőben.” (kiv.)

Ez a tanítás sem a gyülekezet tagjait fenyegeti, legfeljebb azokat, akik visszakacsintgatnak a világra. A szövegben a misztikus végítéletről van szó, ez a mintája, előképe a gyülekezet gyakorlatának, mint láttuk a bűnvallás és szabadulás rítusánál. Ezekben a végítéletből kap némi ízelítőt a hívő. A bűnössel, normaszegővel szembeni közösségi viselkedést viszont megszabja a csoport:

(38. zsoltár alapján) „Dávidot a szeretettől a bűnei választották el, a kapcsolatai tönkrementek. Ez jó. A másiknak félre kell ilyenkor állnia, hogy a bűnös ütközzön Istennel. Ne én legyek a villámhárító, mert akkor nem fog tanulni és a végén elkarhózik.”⁴ (kiv.)

A normaszegést tehát a csoport más tagjainak a kapcsolat, a szeretet megvonásával kell büntetniük. Ezért nem kell a túlzott riogatás. Itt válik érthetővé az Isten-félelem jelentése. A tanítás más esetekben, ha a kárhözatról van szó, igen röviden intézi el a kérdést: a kárhözát „Istentől való elválasztottság, Isten jelenlétének az elvesztése”, és ez gyötrelme. Az Isten-félelem is félelem attól, hogy a csoport tagja elveszíti a kapcsolatát magával a csoporttal, amelytől szükségletei kielégítését, azaz „Isten jelenlétét” kapja.

„Az Isten-félelem pozitív dolog. Alapja a bizalom abban, hogy Isten jó isten. Jó, kíváncsi ez a közösség Istennel, és félek, hogy ezt elveszíthetem. Az Isten-félelem védelem mindazon dolgok ellen, amik megakadályozzák az Istennel való megfelelő kapcsolatot. Ugyanez van a házasságban. Azt mondja az ige az asszonynak, hogy »félje a férjét«. Nem azért, mert erős, mert az a félelem démonikus. Nem léphet föl a férfi úgy, hogy megfélemlíti azt a szegény törékeny cserépedényt. Ennek a félelemnek a forrása lehet szellemi. Abból fakad, hogy a feleség meglátja a férjben Krisztus jóságát. Azt mondja Pál: a férj őrzi, táplálja, oltalmazza a feleségét. Ez egy nagyon jó állapotot hoz létre. Isten gondviselését kapja az asszony a férjén keresztül. És ezért félti az asszony a kapcsolatot, és kizárja, ami veszélyezteti. Ugyanez van az egyházi eljárások felé. A tőlük való félelem a keresztényt jobb jellemformálásra, buzgóbb szolgálatra, nagyobb aktivitásra ösztönzi.” (kiv.)

Isten jósága tehát a hívő szükségleteinek kielégítésében mutatkozik meg. Az ennek elvesztésétől való félelem pedig igen nagy, hiszen láttuk, hogy miképp zárul be a hívő a gyülekezetbe oly mértékig, hogy minden társas igényének kielégítése ahhoz kötődik. A világ pedig azonos számára a halállal. Ha vissza akarna menni, le kellene mondania önnön fontosságának tudatáról, kiválasztottságáról, a folytonos dicsőretről, a biztonságérzetről, amit a közösség tagjaként élvez. Így érezni fogja gyengeségét Istennel szemben. Mely érzését még elmélyíti a

⁴ Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy a bűn én-idegen viselkedés, és ez valóban elválasztja az embert a társaitól, hiszen az egyén csak én-azonos személyiségként képes másokkal kapcsolatba lépni. Itt is látható, hogy mennyire kézenfekvő a külső hatalom, a „más” tételezése, aki az én-idegen tettet elköveti.

bűnvallás és szabadulás rítusában való részvétel, melyre meghívják, ha a vezetés úgy látja, hogy szüksége van rá. Ez ismét hitelesíti a rajta kívülálló hatalmak létét, és azt is, hogy ezek benne lakoznak. Ha pedig mégis marad némi kételye, akkor sem tud meggyőződni arról, hogy nem a gyülekezet által képviselt hitforma az egyedül igazán üdvözítő, mert azt nem lehet bizonyítani. Így azután minimum a végítélettől fog félni, ami egyébként a gyülekezet hite szerint a közeljövőben fog bekövetkezni. A hívőnek tehát úgy kell élnie, hogy „ne érje váratlanul az a nap”.

Itt érkeztünk el ahhoz a ponthoz, hogy értelmezzük, mi az, ami belülről irányítja a hívőt. Ez a gyülekezet érték- és normarendszere, mely egyben a krisztusi magatartáskeresőnek a csoport által vallott értelmezése (erre a megszorításra itt azért van szükség, mert a krisztusi magatartáskereső többféleképpen értelmezhető). Isten fogalma arra szolgál, hogy benne, mint gondolati formában dolgozza ki a csoport azokat a meghatározásokat, melyeknek a hívek egymás közötti viszonyait jellemezniük kell, más szóval a kölcsönös előnyöknek azt a rendszerét, mely a közösséget jellemzi. Erre a vallási hagyomány is alapot ad, hiszen „Isten országa ti bennetek van” – mondja Jézus (Lukács 17:21), és „Élek pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus” – mondja Pál apostol (Galata 12:20), de az egyház mindig is Krisztus teste, Isten családja volt. A pásztor így fejezte ki ezt a jelenséget bizonyágtételében:

„Megfigyeltem a személyes életemben, hogy minden áldást, amit nekem készített az Úr, mindig embereken keresztül kaptam.”⁵

Ami pedig a krisztusi magatartáskeresőnek a csoport szerinti értelmezésének alapján egyéni szinten létrejön, az a keresztény jellemálarc. Ezt a Marxtól kölcsönzött kifejezést nagyobb kifejezőértéke miatt használom az identitás kategóriája helyett. A „keresztény” meghatározás nem szerep, mert az egész személyiségre vonatkozik. Ezt nem lehet távolítani, vagy az egyik oldalát elfogadni, a másikat pedig nem. Ezt csak teljesen és komolyan lehet viselni. Hogy ez álarc, arra az eddigiekben is voltak bizonyítékok, és a továbbiak is erről szólnak.

Hogy a viselkedésszabályozás egyéni szintű elemeit vizsgáljuk, térjünk vissza ismét a személyiségértékekről szóló idézethez. Nehéz helyzetben, mint láttuk, a hívőnek Istenre kell hagyatkoznia, benne kell bízni. Ez mindenekelőtt a jövőbe vetett bizalmat, az adott helyzetbe való gondolati beletapadás elutasítását jelenti. Ha a keresztény hiszi, hogy Istene jó, akkor azt is hiszi, hogy előbb-utóbb meg fogja szabadítani a nehéz helyzetből. E mögött az a tapasztalati tény rejlik, hogy rá lehet hagyatkozni az életre. A problémák előbb-utóbb megoldódnak. Nem kell görcsösen az azonnali megoldásra törekedni. Míg az ember mást csinál, addig is tudat alatt keres és talál. Ha nincs megoldás, akkor viszont meg lehet keresni a helyzet jó oldalait, és ezzel elvenni a probléma életét. És hozzá is lehet szokni a megoldhatatlanhoz, lehet lemondani is, méltósággal. A bizalom Istenben reális tartalmát tekintve ez esetben a tudatalattira hagyatkozást jelenti. Ez mindenképpen jó, mert olykor az ember önismeret hiányában és külső elvárások nyomására hajlamos saját legbensőbb törekvései ellen dolgozni. A hívő viszont, amikor hagyja, hogy a „Szentlélek vezesse” őt, és elfogadja „Isten adományait”, és megelégszik azokkal, nincs kitéve az ilyen törekvéseket óhatatlanul követő kudarcnak. A tudatalatti mozgósítást segítik elő azok a probléma-megoldási formák is, melyeket a tanítás említ: az ima, a virrasztás, a böjt. Ezeknek előnye az is, hogy általuk a hívő korlátlanul tehet a megoldásért, míg az egyéb tevékenységek általában végesek, és ezek átsegítik a várakozás kínos időszakán. Már írtam, hogy az ima önszuggesztívós módszer. Elősegíti a megfelelő beállítódást, ami a „rátalálás” alapfeltétele. Hiszen, ha a hívő például társat szeretne, a

⁵ Hogy ez a „megfigyelés” ellentmond a személyiségértékekről szóló tanítás azon kijelentéseinek, hogy „nem jó, ha az emberektől várod a segítséget” és „hiába mész a másikhöz, mert az nem isten és csak Isten tud segíteni”, arra a későbbiekben még visszatérek.

kívánság hatására sokkal nyitottabban fog viselkedni más nemű testvérei iránt, és ez nem biztos, hogy ütközik a csoport normáival, mivel nem okvetlenül nyílt szexuális csábítást jelent. A „Szentlélek adományainak” másik formája a „megvilágosodás”, amikor a hívő reggelre kelve már tudja a megoldást, mert azt „éjjel álmában mondta meg neki a Szentlélek”. Ilyen „adomány” a döntés utáni belső bizonyosság is, hogy a döntés jó. Persze ez esetben is meg kell azt beszélnie a hívőnek elöljáróival, mert az lehet „az ördög sugallata” is, de ha nem ütközik a döntés a csoport normáival, akkor erre áldásukat adják. Ugyanakkor az ima akadályozhatja valamely indulat kifejeződését, és ily módon azt, hogy a hívő bűnt kövessen el. Az ima már csak azért is igen fontos a hívő életében, hiszen ő „imaéletet él”. Ez azt jelenti, hogy minden, a legapróbb ügyet is állandóan belső imája tárgyává teszi. Ez az állandó „munkakapcsolat” teszi Istent élővé a hívő tudatában. Így lehet elérni, hogy „Isten mindent lásson”, és ez biztosítja a normáknak megfelelő magatartást akkor is, ha mérvadó mások nincsenek jelen. Ez tulajdonképpen a csoport által a hívő fejébe beépített felettes én megismerésének, a Mead által leírt „általános másikat” (Mead 1973:197) értve itt felettes énen. Ahhoz viszont, hogy ez a „párbeszéd” (mely valójában monológ, mert Isten válaszait csak az „eredmények” jelentik) élő legyen, Istennek igen konkrétan kell lennie. Ezért beszél gyakran a tanítás Isten alakjáról, testi jellemzőiről, a mennyország berendezkedéséről, ezért szólaltatja meg gyakran Istent, mint már több idézetben láttuk. Isten a szerető és szigorú atya képét kapja a tanításból, aki szeretetét az emberek iránt azzal nyilvánította ki, hogy feláldozta értük egyszülött fiát. Megfelelő magatartással: alázatos imával, könyörgéssel lehet őt befolyásolni. A belső monológ ugyanakkor alapja az elmélkedésnek is, melyben nagy segítségére vannak a hívőnek a tanításokról készült jegyzetei és természetesen a Biblia. Erre minden nap időt szán a hívő. A Biblia több évezred emberi bölcsességét tartalmazza, így cseppet sem nehéz úgy olvasni, hogy megtalálja benne azokat a szövegeket, melyeket „neki üzen a Szentlélek”.

A másik önszuggesztiós módszer, mely segít a hívőnek lelki egyensúlyának megőrzésében, az álmodozás. Nehéz helyzetekben ilyenkor elképzeleli, hogy ez mind el fog múlni, hiszen az ő osztályrésze a mennyország, és ilyenkor részletesen maga elé képeleli, hogy milyen is lesz majd ott. Ezzel megvigasztalja magát és ez megakadályozza, hogy kilátástalannak érezze helyzetét.

Ha pedig nem úgy érzi, hogy ő drágaság, Isten szeretett gyermeke, Isten igazsága e földön, a világ világossága, a Szentlélek temploma, vagy nem azt tapasztalja, hogy megvan neki mindaz, ami „a keresztény osztályrésze”: a bővelkedés, belső béke, nyugalom, megelégedettség, öröm, egészség, akkor sátáni praktikával van dolga, és a „szellemi hatalom” ellen „szellemi harcot” kell folytatnia.

(A korinthusiakhoz írott 2. levél 5:7 rész alapján: „mert hitben járunk, nem látásban”). „A hit nem azonos a látással. A látás az érzésekhez, lelki területhez tartozik, a külvilággal köt össze minket. A hit által tudunk Isten igazsága lenni a világban. Azért vagyunk többek, mint a világiak, mert aki bennünk van, az nagyobb: Jézus nagyobb, mint a világ. A testi keresztény nem tudja venni Isten szavát, nem tud fölülemelkedni a világon. Nem győztes keresztény: hol fönt, hol lent. A valóságos hit nem a külvilágon múlik! Te irányítod a környezetedet, és nem az téged! És azért tudod irányítani a környezetedet, mert van kapcsolatod Istennel. Azért vagyunk itt mindannyian, mert találkoztunk Isten ilyen eszközeivel, akik felül tudtak emelkedni a világon, és így ki tudott áradni belőlük a Szentlélek. Jöhet bármilyen depresszió, bármilyen nyomás. Ez nem lehet igaz! Mert az ige nem ezt mondja! Minél inkább ismered az ígét, minél nagyobb a hited, annál inkább győztes leszel. Mert ha például beteg vagy, kinyilvánítod a te hitedet, hogy: Sátán, én ellened állok! Nem engedek a kísértésnek, mert én Jézus sebeivel gyógyultam! És a Sátán meghallja a hitnek a hangját, és futni fog!” (kiv.)

A szöveg első részében ismét igazságot mond a pásztor, hiszen amikor a keresztyén az önszuggesztiót gyakorolja, akkor egyben arra is képessé válik, hogy környezetére szuggesztíven hasson. Ezt a hatást azáltal éri el, hogy minden körülmények között képes úgy viselkedni, ahogy maga felé elvárja. (Persze van, akiből pont ez a nagy jószág és türelem váltja ki az agressziót.) A szöveg második részéből pedig látjuk, hogy mi az önszuggesztió lényege ez esetben: a hívő én-idegenné nyilvánítja azokat az érzéseket, gondolatokat, állapotokat, melyeket „a Sátántól valónak” tekint. Ezt megkönnyíti a megszemélyesítés módszere. Hiszen „személyekkel” van dolga. Ennek nyelvi formája, hogy ami én-idegen, az egyes szám második vagy harmadik személybe kerül: „Távozz tőlem Sátán!” vagy „Nincs köze hozzám a Sátánnak!” vagy „Távozz tőlem betegségnek szelleme!”, és így tovább. „Megtagadja”, így nevezik, mert „nem lehet igaz”. Ennek módszere, hogy a hívő hangosan és határozottan kimondja a megfelelő formulákat, például:

„Én Isten szeretett gyermeke vagyok, a fiak kenyere az öröm/a béke/megelégedettség/egészség/bővelkedés, stb. (az alkalomnak megfelelően). Nincs köze hozzám a Sátánnak!”

Vagy a kísértés esetén elmondandó szöveg, ha a hívő kívánja a bűnt, vagy a bűnbocsánat eredményeként nem nyugodott meg, vagy ha „vádás” éri régi környezete részéről és bűntudata támad:

„Én újjászülettem Krisztustól az örök életre, elfordultam a régi életemtől, és Jézus Krisztus felé fordultam!”

Frusztráció esetén elmondandó szövegek:

„Isten nagyon szeret, és személy szerint ismer, szeretett gyermekként kell élnem!”

„Én Isten remekműve vagyok, nagy értékem van Istentől!”

Az önszuggesztió, az ő kifejezésükkel „szellemi harc”, szükségességét azzal magyarázzák, hogy az újjászületés után a hívő „őembere”, „őtermészet”, melyet a rítus során a „halálnak adott”, nem tűnt el, csak „megerőtlenült”, így azt nap, mint nap újra „meg kell feszítenie”. Itt látszik, hogy a beavatási rítusok tényleges célja, hogy a hívő elköteleződjön azon személyiségvonásainak és viselkedéseinek megváltoztatása mellett, melyek a csoportba való beilleszkedését megnehezítik.

A szövegben az én-idegenné nyilvánítás másik módját is látjuk. Ez a normasértő viselkedés „testivé” nyilvánítása. „Ahol a test, oda gyűlnek a saskeselyűk” (Lukács 17:37) – idézik erre vonatkozóan a Bibliát. Az önszuggesztió tehát két dolgot jelent. Először is, hogy a hívő viselkedése függetlenedik a környezeti hatásoktól. „A közvetlenül nem láthatóra” reagál minden körülmények között. Ez egyébként minden erkölcsös viselkedés alapfeltétele. Másrészt az önszuggesztió bizonyos indulatok kiélését akadályozza, illetve más pályákra tereli. A destruktív indulatok kiélése a hívő számára tilos, ez Isten privilégiuma. Ezért adja át a keresztyén az ítélet és büntetés jogát és ezzel felelősségét Istennek, ő ezeket csak fantáziáiban éli meg. Haragot csak a Sátán ellen mutathat, de azt is csak a „rejtett kamarában”, az emberekkel való kapcsolatában így tud mindig megbocsátást és könyörületet mutatni. Az erkölcsi parancsok betartása azért is igen nehéz, mert az emberi lélek adott esetben messze-menően ellene szegülhet mind a parancsnak, mind az akarati elhatározásnak. Így a szerelem átélése is Isten privilégiuma lesz, ez az egyik olyan indulat, melyet a hívő a közösségi extázisban él meg. De kívánnia is csak Isten javait, erejét, hatalmát szabad, és csak „Istenben” szabad ezeket átélnie; egyrészt a szolgálatok vezetésében, másrészt szintén a közösségi extázisban. Így tud a hívő alázas lenni és alárendelődni az autoritás parancsainak. Félelmet és megalázottságot sem mutathat emberi kapcsolataiban, hiszen ezek szintén megkérdőjelezhetik a körülményektől független magatartást, tehát ezek átélése is a közösségi formákra,

a rítusokra marad. Mindezek szimbolikus kiélések, melyekre a kulturális formák adnak lehetőséget, és melyek biztosítják, hogy a hívő képes legyen megfékezni azokat az indulatait, amelyek a normákat sértő viselkedéshez vezetnének.

A „vesd Istenre” parancsa ezeken felül még a kapcsolatok tehermentesítését szolgálja. Ugyanis a csoport a „forgóajtó-jelenséggel” birkózik meg a legnehezebben. A személyiség-értékekről szóló idézetben több példa volt erre. Ez nyilvánult meg a folyamatos panaszkodásban és a zsarolásban. Ugyanezt a problémát világítják meg egy más oldalról a következő idézetek:

„Hiába van Biblia-ismeret, ha nincs hited. A hitet meg kell tartani, harcolni kell érte. Mert lehet, hogy tegnap még nagy hited volt, ma meg nem érzed magad kereszténynek. Ilyenkor újra át kell törnöd a vak homályt. A bűnértés, bűntudat félelmet okoz a kárhozattól. Ettől csak hit által szabadulsz meg. Egy keresztény nem félhet a kárhozattól, mert akkor valami baj van az alapokkal!” (kiv.)

„Ne engedd, hogy az ördög kárhozzátása, vádlása leuraljon! Ilyenkor az ember javítani akar, de akkor rossz szellem hívására teszi, és akkor közben is vádol téged a Sátán, és így állandóan bűntudatod van.” (kiv.)

„Én már állampolgára vagyok egy jó országnak. Van egy biztonságom, bizalmam, mert tudom, hogy nem az van, ami van, hanem az van, ami lesz. Egy keresztény nem azonosulhat azzal, akinek azt mondja az Úr, hogy »Eridj innen, gonosztevő!«.” (kiv.)

A tanításrészletek a bűntudat kérdését feszegetik. Erről a problémáról sokszor van szó a tanításokban. Ez annak a 6-8%-nyi deviánsnak szól elsősorban, akik bár régi keresztények, de mégsem képesek a normák szellemében élni, állandó bűntudat gyötri őket, minden alkalmat megragadnak, hogy részt vegyenek a rítusokban, és panaszkodnak is, holott ez normasértés. Állandó törődést igényelnek, és ez elveszi az időt más feladatokról. Ők alkotják a csoport deviánsainak egyik részét, a másik részt azok jelentik, akik előbb-utóbb el fogják hagyni a gyülekezetet, mert vagy nem igénylik igazán a megváltásnak ezt a formáját, vagy sokallják az árát, vagy olyan súlyos személyiségzavarral küzdenek, ami lehetetlenné teszi a csoportba való beilleszkedést. Ez a 6-8% viszont nem megy el, mivel a csoport függőségi igényüket kielégíti, a rendszeres feddés is a törődés egy formája, és a gyülekezet senkit sem küld el. Esetükben a megoldhatatlan dolgok (erről a személyiségértékekről szóló idézet beszélt) és az infantilis személyiségállapot problémájáról van szó. Bár a csoport minden probléma megoldását ígéri, de ez nyilvánvalóan képtelenség. Igazából csak a problémákhoz való viszony megváltoztatását lehet ígérni. Ezeken a pontokon, ahol a valóság keresztbeszeli az illúziót, és kiderülnek a csoport lehetőségeinek határai, kerül be az eszmerendszerbe az individuális magatartás követelése: „Vállald a sorsodat! Az a tiéd és nem a máséké!” Tehát vedd fel a keresztedet és viseld méltósággal! (Nem lehetséges, hogy tán ez a kereszt támaszt meg minket, a sors vállalása adja meg az emberi méltóságunkat?) De ugyanezek a pontok kerül be az eszmerendszerbe Isten misztikus tartalma is egyrészt fájdalomcsillapítás, másrészt a kapcsolatok tehermentesítése céljából. Ugyanis az infantilis személyiségállapot elviselhetetlen: az öreg gyermek mellett mindenki szülőhelyettesítővé válik. Ez a teher hárul át a mennyei atyára. A keresztény infantilis lényegisége marad a rejtett kamarában elmondott imára, ahol kettesben lehet a gyermeki helyzet másik szereplőjével, a képzeletbeli atyával. Így a keresztény kifelé és főleg alárendeltjeivel szemben képes valóban úgy viselkedni, mint a Bibliabeli csúcshéber személyiségek, és valóban jobban érezheti magát, mint a mindennapi élet megannyi öreg gyermeke, aki végképp árva maradt az ég üressé válásával.

Mindezekből láthatjuk, hogy mit jelent a „megigazulás”, azaz a személyiségintegrációnak a gyülekezet által képviselt értelmezése. A hívő sosem személyiségként, hanem mint egy kategória, „a keresztény” meghatározás képviselője lép kapcsolatba a másikkal. Személyes

vonásai másodlagosak a kategoriális sajátosságokhoz képest. Akkor minősül érettnek, ha képes a leírt módszerek segítségével e kategoriális sajátosságokat megfelelően képviselni, és képes leplezni mások előtt azokat a vonásait, melyek ezekkel ellentételesek. Viselkedése persze ily módon kiszámítható és konzisztens. A benne rejlő ellentmondások viszont nem személyisége integráns részét, hanem „megfeszítendő” másik felét jelentik, ami nincs, mert „nem lehet igaz”. Ez persze sokkal kellemesebbé teszi az embert, hiszen soha sem kell félni attól, hogy szabadon bocsátja destruktív késztetéseit. Viszont, hogy ne legyenek kétségei a kategóriák megváltoztathatatlanságára és örökérvényűségére vonatkozóan, bűnné minősül az emberi gondolkodás, hiszen a bűn a kételkedés, a kritizálás, az irónia, a gúny, tehát a távolságteremtés eszközei az emberi gondolkodásban. Ezen a ponton viszont csorbát szenved a valóságvizsgálat, és a „nincs, mert nem lehet igaz” elvvel a valósággal való szembenézés tilalma lép érvénybe. Ami végső soron szavatolja a normák betartását, az a félelem a valósággal való szembesüléstől.

IV. Rend a szerepdiffúzió helyett

Ha a világban káosz van, akkor Isten országában rendnek kell lennie. Ez a kiszámíthatóság világa, szemben a kiszámíthatatlanság birodalmával. Itt – legalábbis az intenció szerint – mindenkinek megvan a maga helye, szerepe, tisztessége. A rend alapelve a tekintély. A hatalmat Isten adja, az nem kérdőjelezhető meg. Az első fejezetben láttuk a munkahelyi magatartás krédóját. Ha most a családi életéről szóló tanításokat nézzük, láthatjuk, hogy milyen részletekbe menően szabályozza a csoport tagjainak ezt a legintimebb viszonyát. Törekvésük szerint egyéni probléma-megoldási formák nincsenek, csak mindenkire egyaránt kötelezők. Ez a kapcsolatokat hihetetlenül biztonságossá teszi. Sosem probléma, hogy mit várhat el az egyik fél a másiktól, ha pedig mégis, akkor mindig lehet „szakértői” segítséget kérni a helyzet rendezéséhez.

(I. Mózes 2:18-24. alapján) „Milyen kapcsolata volt Ádámnak Évával? Azt mondja az ige, hogy »nem jó az embernek egyedül lenni«. És ezért Isten szerez neki társat. Nem a férfi vagy a nő szerzi, hanem Isten! Mert, ha a férfi vagy a nő keres, a Sátán ad neki tizedet is, de rosszat. Isten egyet ad, de az tökéletes. »Segítő társat, hozzá illőt«. Mindenben segítő társat. A jó feleségek a férjüket szolgálják, segítik, felemelik. Nem lent tartják, nem akadályozzák. A feleség nem önmaga, hanem férje körül forog, a férj meg Jézus Krisztus körül. Ma ez fordítva van: a férfinak kell udvarolni, mindent csinálni, hogy megnyerje a nőt. Ez meg fog változni: majd lesz, hogy a nő fog udvarolni, megkérni a férfit. Ma ez nincs így, és ez nőietlen lenne a mai szemléletben. És fordítva is így volt: ha Évának volt szüksége segítségre, akkor Ádám is segített neki. »Annak okáért elhagyja a férfiú az ő anyját és apját és ragaszkodik a feleségéhez, és lesznek egy testté.« Ez egy nagyon szoros, benső kapcsolat. Elhagyja a férfi és az asszony az ő anyját és apját. Ez nagyon fontos, mert a válás oka ma sokszor az, hogy viszi a feleség az egész pereputtyát, és megvan a baj. A nő másképp viselkedik a házasság előtt, és azután. Ha nem hagyja ott az anyját, olyan lesz ő maga is. Az állatvilágban sokszor normálisabb rend van: az anya fészkében nem lehet költeni, nem lehet kitérni őket. Nem lehet kiforgatni a szülőket mindenükből, hanem ha rászorulnak, még anyagilag is támogatni kell őket. Az helyes, ha a szülők segítenek a fiataloknak, de nem lehet élőködni! Az embernek nincs korlátlan cselekvési lehetősége. Van atyaság és van anyaság. Ez nagyon fontos befolyásolás. Ezért nem tud mást tenni, nem tud más lenni, mint az apja és az anyja. A megtérés után ez alól fölszabadul, és más lesz. Például egy iszákos, rossz anyának jó anya lesz a megtért lánya. Mi már föl vagyunk szabadulva, a Szentlélek tud minket irányítani. A ti életetekben ez már más lesz. Ezért kell elhagyni a szülőket, hogy ne zavarják a kapcsolatot. Hogy eggyé legyenek: a férj számára a feleség, a feleség számára férj legyen a legfontosabb. Ez Isten célja. Azt semmi sem tudja pótolni, amikor az ember egy másikkal szoros, benső közösségben van. Az egységben olyan erő van, hogy mindent le lehet győzni vele. »A hármas kötél nem hamar szakad el.« (Prédikátor 4:12) A kettős kötél elszakadhat, mert akkor csak egymást kötik meg: a férfi a nőt, a nő a férfit. De ha hármas kötés van, hiába veszekednek, a harmadik tartja, mert mindketten félik Isten, és ő azt mondja, hogy még nem bocsátottál meg hetvenhét-szer vagy hétszer hetvenhét-szer. Szabad akarat, szabad választás filozófiai és nem igei fogalmak. Isten célja, hogy a férj és feleség között olyan szeretet legyen, hogy az a gyerekek előtt minta legyen. Aki ezt látta gyerekkorában, az óriási előnnyel indul. Nekünk, akik hátránnyal indultunk, sokkal többet kellett küzdenünk, szabadulnunk, gyógyulnunk. Aki nélkülözi a jó családot, az bolygó, üzött vad lesz. Az ilyen árvák számára a könnyőületességet, a törődést, a szeretetet kell fölmutatnunk. Aki nem érezte, hogy őt szeretik, vagy ő szeretett, az

rideg, kemény ember lesz. Az apai szeretet nagyon fontos, nem pótolhatja idegen ember. Aki ezt megkapja, nem lesz bizonyítási kényszere, hanem hatalmas biztonságot ad. Krisztus teste Isten családja. Meg kell nyernie a hívőnek, amit elvesztett. Nagyon jó az embernek, ha szeretik. Ez az ember legalapvetőbb igénye. A legridegebb ember is titokban ezt keresi. El kell fogadni, hogy Isten szeret engem, ő az atyánk, és ezután szeretett gyermekként kell élnünk. A legfontosabb, hogy átéljük, hogy Isten szeret, és személy szerint ismer minket. Nagyon meglátszik, hogy valaki szeretett gyermek, vagy fegyelmezés alatt van. Isten szeret, a remekművei vagyunk, nagy értékünk van Istentől.” (kiv.)

„Miben csalattatik meg az asszony? Azt hiszi, hogy nem tanulnia, hanem tanítania kell. Ebből békétlenség lesz. Mert ha egy férfin elkezd uralkodni a felesége, abból háborúság lesz, mert a férfi természetében ez benne van. A megoldás, hogy a nő elfogadja a férj vezetését. Ettől még nem alsóbbrendű. Keveset beszél, nem oktatja a férjét, nem tesz ex katedra kijelentéseket, hanem néha meg is kérdezi: hogy is van ez? Egy családban, ha csak a férj nem teljesen alkalmatlan, a Szentlélek a férjnek fogja adni a vezetést. Van olyan, hogy a feleségnek reális igényei vannak szellemileg, de a férj nem teljesíti. De ebben az esetben sem az a megoldás, hogy a nő leuralja, hanem ösztönözze, imádkozzon érte, hogy használja őt az Úr. Ha nem így tesz, hatalmi harc lesz a kormányzásért, hogy kinek van igaza, kié az utolsó szó.” (kiv.)

„Akinek problémája van a feleségével, az nem emleget válást, hanem építő módon közelíti meg a kérdést: hogyan lehet megoldani. Csak a parázna fenyegetőzik válással.” (kiv.)

„Az élet értelme az igazság, az Isten, nem a gyerek. Ha a gyereket tartják annak, azt nagyon nehéz elviselni. A gyerek ígéret, gyümölcs, áldás. Mindent meg kell adni nekik, mert kötelesség, hogy felnőjenek. Amikor bűn van, minden eltorzul. Azt mondja Ézsaiás (3:4): a gyerekek fognak uralkodni.” (kiv.)

Egyenrangú kapcsolat tehát elképzelhetetlen. A csoport ideálja a hagyományos családmóddal: a férfi a család feje, ő a családban „a pásztor és király”, a szülői hatalom legfőbb letéteményese, a büntetés és jutalmazás forrása. Az anyáknak a távollétükben is az apát kell képviselniük a gyerekek előtt. A férfi gondoskodik a család anyagi ellátásáról. Az asszonyok a gyerekek születése után otthon maradnak, elsődleges kötelességük a család ellátása, a gyerekek gondozása. A családot a férfi kapcsolja be a gyülekezetbe, ezt jelenti, hogy ő „Jézus körül forog”. Persze a gyülekezeti családok sem problémátlanok. Hiszen az egykeresős, sokgyermekes családok rendszerint nem jó helyzetűek. A férjeknek igen sokat kell dolgozniuk, hogy valamelyest is szinten tartsák családjuk anyagi helyzetét. Így a gyülekezeti családokból éppúgy kimaradnak az apák, mint a társadalom bármely más családjából. Tény viszont, hogy a nők szerepének meghatározásával legalább az „anyátlanság” réme nem fenyegeti őket.

A gyülekezeten belül még kevésbé lehet egyéni probléma-megoldási formákat alkalmazni, mint a családban. A feladatok megosztása során kialakult hierarchia pontosan meghatározza, hogy ki kit ellenőriz, ki kinek tartozik engedelmisséggel, beszámolással. A problémák nyílt kezelése miatt nagymértékben egységes a gyakorlat.

A csoportbéli hierarchia csúcsán a gyülekezet pásztora áll. Ő a presbitérium vezetője, mely a legfőbb szolgálattevő férfiakat foglalja magába, ennek tagjai az imacsoportok vezetői. Alattuk helyezkedik el a szolgáló testvérek csoportja, közülük kerülnek ki az evangélisták, a vidéki imacsoportok vezetői, az imaház körüli teendőket ellátók, a zenekar tagjai. Az eddig felsoroltak jelentik a gyülekezet magját, mely a híveknek körülbelül 65%-át teszi ki. A további 35%-ot az új keresztyének és a gyülekezet pereméhez tartozó régiek alkotják, akik nem bizonyították,

hogy szolgálatra alkalmasak. Hiszen a hierarchiába való bekerülés előfeltétele, hogy szolgálatot kapjon a keresztény Krisztus testében.

Szolgálat végeredményben minden hívőnek van, mivel az első, figyelemfelkeltő bizonyoságtételt mindenki megteheti, és ez mindenki kötelessége. Viszont, hogy a hívőt kiválasszák más feladatra, annak már feltételei vannak:

„Sokan panaszozzák, hogy nem találják a helyüket a gyülekezetben. Fontos, hogy mindenki odakerüljön, ahol a legnagyobb lehetősége van a fejlődésre. Ez nemcsak a gyülekezeten múlik. Ha a családban nincs rend, a gyülekezetben sem fogod megtalálni a helyedet. A tisztességhez idő kell. Nem számít az egyházban a világban betöltött pozíció. A szeretet és a bizalom között különbség van. A szeretetet mindenki ingyen kapja, a szeretet ajándék. Azt mondja az ige: az ellenségedet is szeresd. A bizalom nem ingyen van, az egy magatartás jutalma. A bizalmat el kell nyerni.” (kiv.)

Tehát, mint már erről volt szó, jutalom a szolgálat. A tehetség ugyan nem megvetendő, de az első hely a buzgóságé. Emiatt van, hogy a csoport tagja nem választhatja meg a felé szolgálókat. Akkor is el kell fogadnia az intést, tanácsadást, vigasztalást, ha a másik nem szimpatikus neki. Persze a vezetés igyekszik olyanokat kiválasztani, akiknek a szolgálatát nagy valószínűséggel szívesen fogadja a hívő, de ez nyilvánvalóan nem minden esetben sikerül. A szolgáló testvérek leváltására pedig személyes okok miatt nincs mód. Nem embereket kell tisztelni, hanem Istent és a másokban is Istent.

A szolgálatra való kiválasztás feltételei részletesebben:

„Az egyházban történik meg a szolgálat kiosztása. Nem magukat jelölik ki az emberek. Ha maguk akarják magukat kijelölni, az ilyen emberek nem engedelmisséggel élnek. Az egyházon kívül nincs szolgálat. Egészséges, jó, ha egy férfi presbiter akar lenni. De Pál elmondja, hogy miképp lehet ezt elérni. Először, hogy a családban, mint király, mint pap jól szolgáljon. Másodszor az Úr próbákba fogja vezetni, és akkor megnyilvánul az ő jelleme, hogy mi az ő indítéka, motívuma. Az Urat akarja szolgálni vagy önmagát akarja fölemelni. Ha az indítékai jók, akkor megvan a tekintély, a szép tisztesség felé vezető út.” (kiv.)

Ugyanerről van szó, amikor a tanítás arról beszél, hogy a szolgálatra a keresztényt a „Szentlélek készíti fel”. A „Szentlélek vezetését” a hívő gyülekezeti elöljáróin keresztül kapja, tehát ez esetben is a vezetés dönt. A jelöltnek először a családjában kell megmutatnia, hogy képes jó közösséget teremteni másokkal, és életét úgy berendezni, hogy az az „áldás reklámtáblája” legyen. E mögött az a tapasztalati tény is meghúzódik, hogy akinek nincs rendben a családi élete, annak elég a maga terhe, nem lesz képes másokét hordozni. A szolgálattelévő férfiak mellett nagy szerep jut feleségeiknek, mivel azt tartják jobbnak, ha a nők a presbiterek feleségeivel ápolnak kapcsolatot. Ennek magyarázatát így mondta el a gyülekezet egyik nőtagja:

„A gyülekezet vezetői mind házasságban élők. Azért van feleségük, hogy legyen kivel megbeszélniük a nők problémáit, hiszen azt a férfiak nem mindig értik meg. A feleségek foglalkoznak a nőkkel, a vezetőket a feleségükön keresztül lehet megközelelni. Kezdetben S-t (a gyülekezet pásztorát – K.J.) is körülrajzolták a nők, de érezte, hogy ez nem Istentől való, mert démonikus befolyást gyakoroltak rá egyes nők. Állandóan félt, hogy varázslás áldozata lesz. Egy külföldi gyülekezet is szétszállt egy ilyen nő miatt, aki varázslást űzött a gyülekezet pásztorára ellen. A felesége emiatt rákban meghalt, a gyülekezet pedig szétszállt a bűn miatt” (32 éves presbiterfeleség).

A gyülekezetben a szolgálatnak igen széles választéka van, a legkisebb ellátási feladatokról a presbiteri funkcióig. A kisebb feladatokban nyújtott teljesítmény jelenti a nagyobb megkapá-

sának feltételét. A szolgálat ellátását a pásztor vagy a presbiterek ellenőrzik. A nagyobb feladatok előtt a jelöltnek felkészülési ideje is van. Ha valakit kiszemelt a vezetés egy pozíció betöltésére, akkor először is próféciát kap, mely ilyen esetben utasítást jelent, hogy kezdje el a felkészülést. Másrészt kisebb előkészítő feladatokat kell ellátnia, melyek végrehajtásában a pásztor segít, és melyekkel a jelölt rátermettségét bizonyíthatja. Ha ezekben sikeres, akkor a pásztor kézrátétellel és áldással nevezi ki az új presbitert az egész gyülekezet előtt. A tanítás szerint ilyenkor a pásztor hatalmat oszt meg. Ez egyébként tény, ugyanis a szolgálattelvők feladatuk ellátásában messzemenő önállósággal rendelkeznek, így elkötelezettek abban.

A pásztornak a gyülekezetben betöltött szerepét csak több tényező figyelembevételével érthetjük meg. Ezek közül a legfontosabb a gyülekezet vezetőjének a helyzeti súlya. Egy közösség hálójának a középpontja sosem csak saját súlyát viseli, és nem csak önmagát képviseli. A csoport vezetőjének hihetetlenül nagy a helyzeti súlya. Ezt legjobban úgy tudnám érzékeltetni, hogy a pásztor az övéi között száznegyvenszer (tehát a csoport létszámához) nagyobbak tűnik, mintha egyénként jelenne meg előttünk. Miből fakad ez a fénytörés? A gyülekezet vezetője fenntartja magának az egész gyülekezetet érintő kérdésekben a döntést, tervezést, a szolgálattelvők felkészítését és számonkérését, a feladatok elosztását. Ő szuverén, senkinek sem tartozik beszámolóval, bár minden fontos kérdést megtárgyal a presbitériummal, de ő dönt. A demokrácia hiányát a következőképpen magyarázta:

„Kell a vezető. Nem ülhet az egész nép a kormányrúdhhoz, mert akkor csak vitatkoznunk fogunk, míg a világ a világ, és sehová sem jutunk.”

Ő a normák legfőbb letéteményese, de egyben legmintaszerűbb képviselője is. Az ő feladata a tanítás, ami a csoport magatartásirányítási tevékenységének legfőbb megnyilvánulása. Ő a büntetés és jutalmazás legfőbb forrása. Minden fontos problémájukkal hozzá fordulnak a hívek, és miután egymás között ezeket nem beszélhetik meg, és a pásztor van csak számonkérési joga a szolgálattelvőktől, így a gyülekezet vezetőjének információs monopóliuma van, az információs vákuum miatt nemcsak a közösség ügyeit illetően, hanem a világ dolgairól egyáltalán. A hívek jóformán csak rajta keresztül jutnak hírekhez, ami viszont már értelmezett és értékelt információ, tehát ideológia. A rítusokban betöltött szerepe az érzelmi kötelékek hálójának középpontjává is teszi. Láttuk, hogy ezekben ő mindig Istent közvetíti, így nyilvánvaló, hogy a hívő fejében létrejövő Isten-kép leginkább a pásztorhoz hasonlít. Másrészt a csoportban rejtett normák érvényesülnek arra vonatkozóan, hogy miképp kell megközelíteni a pásztort, melyet az újonnan bekerülők már készen vesznek át a minta alapján. Márpedig úgy kell megközelíteni, mint „Isten által felkent főpapot”. A csak a magatartásba rejtett norma pedig hatékonyabb, mint a szóbeli, mert eleve kikerüli a gondolati kontrollt, spontán módon, de ellenállhatatlanul hat. Ezek határozzák meg a pásztor image-ét, ettől válik a karizmatikus vezető mintapéldányává. Gyakorlatilag istent látnak benne, az ő szava Isten szava. Hogy emellett a gyülekezet vezetője igen szerény ember, az kézenfekvő. Ugyanis nem kell bizonyítania saját nagyságát. Ezt mindenki azonnal észreveszi, ahogy belép a gyülekezetbe. Egyébként ő a csoport eredetileg választott vezetője, az alapító hetek választották ki őt maguk közül a feladatra. A későbbiekben központi szerepe meg sem kérdőjeleződött, a később bekerültek számára már adottság volt. Ez azért érdekes, mert a pásztor személyes tehetsége csak egyszer került elbírálásra. Ezután viszont megkezdődött a hatalom és a tudás koncentrációja. Ugyanis a pásztor miközben minden egyes tagtól megkapja az információt, akkor megkapja azok tudását, helyzetértelmezését, megoldási javaslatait is. A csoport vezetője az egész közösség bölcsességével bír. Ez esetben tehát nem döntő, hogy mennyire tehetséges, legfeljebb abból a szempontból, hogy mennyire képes a rendelkezésre álló információhalmazból válogatni. Itt már az egyszer megindult folyamat spontán lefutásával van dolgunk: a gyülekezet kineveli a maga pásztorát. A régiek el is mondják, hogy milyen sokat változott a gyülekezet vezetője az évek folyamán.

Persze istennek lenni rendkívül terhes dolog. A „legfőbb szakértő” eme problémájának kivédésére több módszere van a gyülekezet vezetőjének. Mindenekelőtt a szerénység. Ezzel kerüli el, hogy számon kérjék tőle a tévedéseit. Hogy ő istenszerepben van, az nem verbalizált tény, szóban ennek állandó tagadása folyik. Nyilván erre mód is van, hiszen „Istent kell tisztelni”, és így verbális szinten nem a csoport vezetője a legfőbb autoritás, hanem Isten. Másrészt, amit végeredményként „Isten ad”, azt utólag mindig könnyebb megideologizálni, megkeresni az „indítékait”, mint előre kiszámítani a következményeket.

„Amikor választási helyzet van: nősülés, munkahely-változtatás, mire fordítsam a pénzemet, a szabadidőmet, hová menjek lakni, stb., minden esetben keresni kell Isten akaratát. A független ember dönt, és senkit sem vesz figyelembe, hanem elvárja, hogy mások alkalmazkodjanak az ő döntéséhez. De mi függő lények, szolgák vagyunk. Ha nem keressük Isten akaratát, nem szolgáltat bizonyosságot, és soha nem fogod meglátni Isten nagyságát, Jézus hatalmát. De ha keresed Isten akaratát, akkor Isten átveszi a felelősséget a cselekedetért, és ott lesz melletted Isten, és téged már baj nem érhet.”
(kiv.)

Ha mégis, akkor viszont az a Sátán számláját terheli, vagy a hit próbájának minősül, vagy mindig lehet találni valamilyen „ösátkot”, melynek hatása alól a hívő még „nem tudott kijönni”, és így tovább.

A felelősség túlsúly elhárításának harmadik módszerét a következő idézet mutatja:

(A szövegben a pásztori feladatról van szó, a bibliai jó pásztorról szóló példázat [János 10:11] alapján – K.J.) „Fontos, hogy nem a juh választja ki a legelőt és a vizet. Hogy meddig lehet egy ember életébe így belépni? A bizalom adja meg. Sokszor kísértik a vezetőt: menjek-e nyaralni, változtassak-e munkahelyet, stb. Ha azt mondja: nem, akkor despota. Ha azt mondja: igen, akkor már úgyis döntött, a tanácskérés csak formális. A vezető nem azért van, hogy őhelyette döntsön. Ezt el kell neki mondani. A döntést mindenki maga hozza, ő viselje a felelősségét! A vezetés feladata: tanácsokat, meglátásokat adni, amit figyelembe vehet a döntésnél. A lázadókkal beszél ultimátumokban az Úr: »Térjete meg!«, a juhokat csak terelgeti. Aki parancsolgat, az előbb-utóbb imperialistává válik. Az egyház nem katonaság! A katonák azért felelőtlenek, mindent megcsinálnak, mert nem hitből engedelmeskednek. Úgy kell megközelíteni a vezetőt, hogy »testvér, vizsgálj meg, hogy ez a lépés hasznos lenne-e vagy sem; épülésemet szolgálja-e vagy sem; Isten akarata-e ez most számomra?«. Így lehet kérdezni. A tanácsadásnál abból kell kiindulni, hogy mindent szabad, de minden lépést meg kell vizsgálni, hogy hasznos-e, építő-e.” (kiv.)

Míg az előbb a döntés terhét Istenre hárította a gyülekezet vezetője, most a hívekre hárítja át. Megteheti, hiszen nem engedelmeskedni veszélyes, mert a hibás döntést a hívőtől van, aki számon kérje. Így célszerűbb az engedelmeskedés, és ha mégsem volt olyan jó a tanács, akkor utólag kell megkeresni, hogy miért ez volt mégis az egyedül üdvöztető megoldás. A döntés felelősségének a hívőre hárítása összefügg azzal a módszerrel, melyről írtam már más összefüggésben: az individuális magatartás követelésével. A „vállald a sorsodat” és „tudjál egyedül maradni és hallgatni” parancsával a gyülekezet vezetője elsősorban önmagát védi a túlterhelés ellen. Ugyanakkor ez nyilvánvalóan ellentmond a csoport alapelveinek, működési mechanizmusainak. Ha a hívek valóban elkezdenének individuumként viselkedni, és önállóan keresni a probléma-megoldási formákat, akkor ez nyilvánvalóan rövid idő alatt felbomlasztaná a közösséget, hiszen a kölcsönös előnyöknek azt a rendszerét, ami a csoportot életképpé teszi, csak úgy lehet fenntartani, ha a csoport tagjai feladják önrendelkezési jogukat, és alárendelődnek a közösség egészének. Ezért kerül be az előző parancs mellé rögtön a másik: „Vesd Istenre!” Ha az eljáró nem tud segíteni, és ez megkérdőjelezné a tekintélyét,

mindig van egy még felsőbb hatalom, melyre át lehet ruházni a „legfőbb szakértői” felelősség súlyát. A hívőnek igazán individuummá válni nem szükséges, de nem is ajánlatos, mert akkor a „vadszamarak sorsára jut”. Ugyanis az individuális viselkedéshez egyenrangú emberi kapcsolatok kellenének. Ennek viszont a csoport működési mechanizmusai ellentmondanak, így az legfeljebb szórványjelenségként fordulhat elő a gyülekezetben. Olyannyira, hogy a párkapcsolatok jelentéktelenségét a gyülekezeti tekintélykapcsolatokkal szemben még viselkedési normák is hangsúlyozzák: a gyülekezeti összejövetelen sem a házastársak, sem az egy albérletben vagy lakásban lakók nem ülnek egymás mellett. Szóban is kifejezik, hogy ezt azért teszik, mert „itt nem számít, hogy ki kinek a felesége, férje, barátja, fontosabb a testvérekhez való viszony”. Egyenrangú kapcsolat csak az egy időben megtértek között lenne elképzelhető, hiszen valakinek annál nagyobb a tekintélye, minél több időt tölt el a gyülekezetben, és minél magasabb pozícióban van, tehát ezeket a kapcsolatokat az alá-fölérendeltség jellemzi. Az egyenrangú kapcsolat kialakításának viszont már az új keresztények esetében gátat vetnek, mert „rossz hatással lehetnek egymásra”. Ugyanis a pár valamelyik tagja átveheti a tekintélyszemély szerepét, az viszont tilos. Az egyenrangú emberi kapcsolatnak nagymértékben ellenállónak kell lennie a külső beavatkozással szemben; lényege az egyéni probléma-megoldási formák keresése, közös helyzetértelmezések kidolgozása, valamint a szolidaritás. Ennek ellene mond a „minden nyilvános” elv és a kommunikáció szabályozása, hiszen a problémák csak a vezetésre tartoznak. Megszűnik tehát az emberi kapcsolat, és marad a mindenkivel szembeni jó viszony és a „szakértői beavatkozás”. Ha a hívő elkezd valamiért egyéniségként viselkedni, még ezt a pótlékot is elveszíti, és teljesen egyedül marad: „Kopár helyre fut, ahol nincs sem víz, sem eledel” (lásd: Jeremiás 14:6).

Ily módon viszont elkerülhető a pozíciókért folyó harc, és mindig van felelős, akitől a hibát számon lehet kérni, nem áll elő a „szervezett felelőtlenség rendszere”. Továbbá, ami ily módon bekerül az Isten-fogalom tartalmába, az a proszociális magatartás: az önzetlenség és önfeláldozás, a mások iránti felelősségérzet.

(A filippibeliekhez szóló levél alapján) „Pál eljutott egy döntésre az életében. Az Úr meghallgatta volna, ha azt kéri, hogy vigye haza (magához a mennybe – K.J.). De felmérte a helyzetét, mivel már végére járt a földi életnek: »Elmenjek az Úrhoz? Az nagyon jó lenne. De itt vannak ezek a filippi keresztények. Szeretem őket. Maradok, hogy legyen nekik jobb. Örüljenek, hogy van apostoluk, és az én vagyok.« A szeretet az öröm szerzése a másik számára! A magunk kárára is. Az a jó kapcsolat, ha a másik hasznát nézed, az ő örömét akarod építeni. Ezt csak akkor lehet, ha alárendelem a saját érdekeimet a másikénak. Értékesebbnek látom a másikat, mint magamat. Ez láncreakciót vált ki. És ahol ilyen emberek annak a gyülekezetben, ott nagy lesz az Isten kegyelme a gyülekezeten. Ha egy ember csak arra van kárhoztatva, hogy folyton alkalmazkodjon, abból csak rossz származik. Ez a világban még elmegy, de keresztényeknél már nem, mert Isten tökéletes kapcsolatokat akar a keresztények között» (kiv.).

(A kolosszébeliekhez írt levél alapján) „»Most szenvedek Krisztus testéért örömmel« mondja Pál apostol. A nehézségeket is örömmel vette! Nem voltak számonkérései az áldozatért, hogy ezt adtam, azt adtam, stb. Ez nem a szolga szelleme. A szolga kötelességből, belső örömből teszi azt, amit tesz. Nem azért, mert elvár valamit. Aki ezért teszi, az adósává akarja tenni a másikat, hogy majd beadja a számlát. A legnagyobb öröm, ha másokért élhetek. Letehetem az életemet másokért. Ez az élet értelme! Hogy eszköz vagyok Isten jósága számára. Nem verjük a mellünket, és nem tartjuk emlékezetben, mert folyik belőlünk az isteni jószág. Át tudjuk adni magunkat mások számára. (...) A béres, aki átadja a nyolc óráját, hogy éljen. Csak egy részével vesz részt a munkában, nem egész valójával, csak a fizetségért teszi, amit tesz. A

szolga olyan kötelékben van, melyet nem lehet elszakítani, nem lehet belőle szabadulni. Pál apostol azt mondja magáról, hogy Jézus Krisztus, illetve Isten rabszolgája. Ez a mai emberek előtt negatív dolog. Pedig ez egy nagyon jó dolog! A rabszolga teljesen átadja magát Istennek. Nincs önrendelkezési joga. Pál ebben gyönyörködött! Szolgák azok, akik valóságosan átadták az életüket Istennek. Ő használja őket, az ő céljai szerint.” (kiv.)

Világos tehát: amikor a pásztor Isten szolgálatáról beszél, akkor az a valóságban egymás, a közösség szolgálatát jelenti. Csak így válik lehetővé, hogy a hívő megkapja Istentől, amire szüksége van. A szolgálat a hivatás fogalom szinonimája. Ez sem szerep. Ezt is csak komolyan lehet venni. Ez adja ugyanis az élet szentségét, ez a terep teszi lehetővé, hogy a hívő bebizonyítsa, méltó az üdvösségre. A feladatnak ilyen magasztos értelmezése a másik oka annak, hogy miért tartják olyan nagy becsben a hívek a legkisebb szolgálatot is, és a kudarc miért tölti el mélységes kétségbeeséssel őket. Ugyanis a szolgálat saját értékük elismerése.

A fentiekből viszont még egy fontos következtetés adódik. A karizmatikus, személyes képességeken, tehetségen alapuló vezetés csak bizonyos feltételek megléte esetén lehetséges. A csoportban néhány év elég volt ahhoz, hogy kezdjen kialakulni az a fajta egyházi hierarchia, mely ellen a karizmatikus mozgalom oly nagyon tiltakozott. Elég volt ehhez az, hogy a csoport létszáma akkorára nőjön, hogy a karizmatikus vezető már ne legyen képes egyedül ellátni az irányítási, szervezési és lelki gondozási teendőket. Ha a közösség tovább élni és fejlődni akar, ki kell alakítania a maga intézményi struktúráját. Amikor a gyülekezet vezetője elszörnyedt attól, hogy az imaház átépítéskor hittársai előállították a tipikus (bár egyébként nagyon ízléses) protestáns imaházat, senki sem értette a dolgot. Pedig a gyülekezet vezetője valószínűleg csak azt sejtette meg, hogy a bővülésnek nagy ára van: a mindenki mindenkit ismer intimitásának eltűnése. A hőskor visszavonhatatlanul elmúlt, és kezdenek a láthatáron felsejleni a tömeggyház gondjai.

V. Életprogram a sodródás helyett

Ha a világban félelmetes hatalom az idő, Isten országában nem fájhat ez sem.

„Az idő a keresztényeknek nem tragédia, mert ahogy idősödünk az Úrban, úgy közeledünk Isten felé.”

Ebben a kontextusban Isten a tökéletességet jelenti. A hívő életét felfelé vivő útnak látják, a tökéletesedés folyamatának, mely közeledés a teljesség, azaz Isten felé. Az idő ezért nem tragédia, mert a gazdagodást, nem a szegényedést jelenti. Mi hát az élet tartalma, a teljesség mértéke?

Láttuk már, hogy a hívek egész élete a gyülekezet köré szerveződik. Valójában csak azt tekintik életnek, ami a gyülekezethez fűzi őket. A családi életük is ehhez kötődik, tehát az sem marad ki ebből, szolgálat a családi élet is. Mindezzel meglehetősen elfoglaltak. Hetente kétszer gyűlik össze az egész közösség istentiszteletre, hetente egyszer találkoznak az imacsoportok tagjai (itt a dicséret után a hívek hangosan imádkoznak egymás után); az evangélisták hetente egyszer találkoznak a vágyakozóval; a Biblia-iskola az újaknak szintén hetente egyszer van; a szolgálatot végzőknek rendszeresen tart megbeszéléseket a pásztor vagy a felesége. Gyakran látogatja meg a gyülekezetet egy-egy külföldi vendég, és ilyenkor azok prédikációit hallgatják a hívek több napon keresztül minden este. Egy-egy téma részletesebb megbeszélésére is gyakran rendeznek ilyen „maratoni” alkalmakat. Ha mégsem ilyen bőséges a program, akkor a pásztor felszólítja a híveket, hogy rendezzenek szeretet-vendégségeket. Ehhez jönnek a mindenki számára naponta kötelező „csendesség” órái, amikor Bibliát olvas, imádkozik, és elmélkedik a tanításokon. A világi tevékenység leértékelésére már csak azért is szükség van, mert a szolgáló testvéreket annyira lefoglalja a gyülekezetért végzett munka, hogy azt csak főfoglalkozásként lehet csinálni. Jellemző erre, hogy igen nehezen lehetett megtudnom testvéreim világi foglalkozását, mert kérdéseimre rendszerint a gyülekezeti foglalkozásukat mondták, és csak igen kelletlenül árulták el, hogy mivel keresik a kenyerüket. A „mennyei kenyér” fontosabb. Hogy mennyire a gyülekezet határozza meg a hívek identitását, azt az a párbeszéd is mutatta, melyet egy ifjú kereszténnyel folytattam. A testvér hosszan panaszkodott világi munkahelyéről, és arról, hogy mennyire nem szereti a munkáját. Amikor tréfásan megkérdeztem tőle: „És akkor mi akarsz lenni?” Cseppet sem tréfásan válaszolta: „Keresztény”.

A hívek mindennapi életének szerkezete tehát tulajdonképpen nem változik meg, viszont annak egyes elemei rendkívül lényegessé válnak. Ezt láttuk a szolgálat értelmezésekor: minden tevékenység szolgálattá nemesül, ez jelenti az élet szentségét. Az életfeladatok jelentőssé válását segíti elő az is, hogy állandóan szem előtt van a hívek élete, mindig van kivel megbeszélni a dolgokat, van kinek számot adni az eredményekről és a kudarcokról. A figyelem és a számonkérés a fontosság elismerése. A másik olyan elem, mely megnöveli a mindennapi élet egyes eseményeinek súlyát, a hozzá kapcsolódó rítus. Minden nagy esemény: a vízkeresztség, a házasságkötés, a gyerekek születése, a halottakról való búcsúzás az egész közösség eseménye. Ilyenkor az összejövetel programja az érintettek köré szerveződik: a tanítás személy szerint nekik szól, értékeli őket, a pásztor megáldja a köteleket, a hívek mindegyike kifejezi örömét vagy együttérzését. Az ifjú házasokat és az újszülötteket megajándékozzák. Így a mindennapi élet egyes eseményei felszentelődnek, és ezáltal maguk a hívek válnak jelentőssé egymás és önmaguk számára.

A naptári ünnepekben a közösség önmagát ünnepli. Ezt fejezi ki az úrvacsora rítusa is, mely rendszerint ilyen alkalmakkor van. A hívek két szín alatt áldoznak, a kenyérszelet és a borospohár körbejár, mindenki tör belőle, illetve kortyol egyet. Az istentisztelet után a hívek

még együtt maradnak, vendégséget rendeznek, édességet, szendvicset és kevés bort szolgálnak föl, beszélgetnek egymással.

A szabályozott és éppen ezért túlnyomórészt problémátlan életnek egy baja van: unalmas. Mikor a kezdeti izgalmak elmúlnak, és már minden a maga előre kiszabott medrében folyik, akkor a mindennapos dicséret sem védi meg a kellőképpen „átadott életű” keresztényt attól, hogy taposómalomnak érezze az életet. Ezért mondja a tanítás sokszor, hogy „Isten felé közömbösnek lenni, a keresztény életbe beleunni nem lehet!” De ha valamit sokszor kell hangsúlyozni, akkor az valószínűleg csak azért „nincs, mert nem lehet igaz”. Az élet izgalma: a mély emberi kapcsolatok, a világgal való sokrétű és intenzív viszony élményei helyett valamit adni kell, hogy a hiány ne fájjon. És ez a fájdalomcsillapító a közösségi extázis.

Ezen a ponton ismét az élmények természetének problémájával kerülünk szembe. A hívek számára minden összejövetel ünnep, mely kiemeli őket a hétköznapiokból, de mely hatásával belenyúlik abba, és védőfalat képez a szürkeség ellen.

Az ünnepi hangulathoz nagyban hozzájárul a helyszín kialakítása. Az imaház ottlétem ideje alatt alaposan megváltozott. Kezdetben a tagok létszámához mérten szűk helyiséget zsúfolásig megtöltöttek a támlátlan padok, a falakon egy-két plakát volt látható csupán, valamint egy faliújság, melyre a heti imatémákat és egy-egy külföldi vezető életrajzát, prédikációját függesztették ki. A helyiség berendezéséhez tartozott még egy állvány, melyre a pásztor tette a Bibliáját. A helyiséget később a falak lebontásával kibővítették, a fehér falakat sötétre pácolt lambéria keretezi, a mennyezet kazettáiban helyezték el a világítást, a sugárzó fehér fény mindent lebegővé varázsol. A bővülés az együttlét intimitását csökkentette, ezt ellensúlyozták a helyszín kevésbé puritán berendezésével. A gyülekezet több zenéssel bővült, így lehetővé vált zenekar alakítása, mely az istentisztelet előtt zenélni szokott. A résztvevők ünnepi ruhában jelennek meg, a kapuban fogadják őket a testvérek, miután leülnek, már nemigen beszélgetnek, elmélyedéssel igyekeznek ráhangolódni az elkövetkezendőkre. Az istentisztelet programjának első része is a ráhangolódást segíti elő: közös ima, majd a kisebb tanítás, mely az előző alkalommal elhangzott prédikációhoz kapcsolódik, és melyet rendszerint a segédpásztorok valamelyike mond el. Ezután következik a dicséret, a közös éneklés varázsa. Mikor az új tag a gyülekezetbe kerül, instrukciókat kap arra vonatkozóan, hogy miképp dicsérje az Urat: „adja bele magát az énekbe”, hagyja magára hatni, hogy „felszabaduljon a szíve a Szentlélek számára”. A dicséret hatásáról így beszélt az egyik hívő bizonyágtételében:

„Lelkemben az Urat keresem. Közben lehullanak rólam az egész nap problémái, nyomott hangulatai, rossz érzései, és betölt az öröm, az áhítat és a reménység.” (32 éves férfi)

Az átélésben segítségére vannak a hívőnek a gesztusok: szemüket behunyják, arcukat az ég felé fordítják, karjukat az imádkozás klasszikus mozdulataival az ég felé tárják vagy nyújtják. (Megjegyzendő, hogy ezeknek a mozdulatoknak egy része igen hasonló a fiatalok „csápolására”, amit beat-koncerteken lehet látni. Mindkét esetben az extázist kíséri ez a gesztus, és az érzelmi felfokozottság is körülbelül ugyanolyan a gyülekezetben, mint egy jó beat-koncerten.) A hívőre hatással van a többiek magatartása, a felszabadultság is „ragályos”. Így válik a közös éneklés az átélés tréningjévé.

A dalok többsége külföldi hittársak műve, több közülük spirituálé és gospel-song magyarártása. Dallamuk és ritmusuk egyszerű, a slágerekhez és a mozgalmi dalokhoz hasonló. Egy részük hamisítatlan giccs. Egyik fajtájuknál a hatás kulcsa a zene által diktált érzélem. A csoport kedvenc énekei közül álljon itt példaként egy himnusz:

Szi - vem - mel U - ram és aj - kam - mal di - csér - lek Té -
ged, di - csér - lek Té - ged. Szi - vem - mel U - ram és aj -
kam - mal di - csér - lek, di - csér - lek Jé - zus. Ó,
Te oly drá - ga vagy ne - kem, oly drá - ga vagy ne - kem, oly
drá - ga vagy ne - kem. Ó, Te U - ram és Is - te - nem di -
csér - lek, di - csér - lek Jé - zus. 1. 2. zus. Üd - vöz - légy
Jé - zus di - cső I - ma - nu - el U - rak u - ra, e - rős ki - rály, ragyo - gó
haj - nal - csil - lag, hal - le - lu - ja és ö - rök - kön ö - rök - ké uj - jong - va
áld szí - vem, Ve - led é - lek és di - csér - lek ö - rök - ké. Üd -

Egy felettebb fülbemászó dallamra írott dal, melynek szövege egyetlen mondat ismételtetéséből áll:

Áld - jad én lel - kem az U - rat! Áld - jad én lel - kem az U - rat!
Áld - jad én lel - kem! Áld - jad és lel - kem! Áld - jad én lel - kem az U - rat!

2. versszak: Zeng halleluját az Úrnak!

3. versszak: Dicsérjük együtt az Urat!

4. versszak: Áldjad én bensőm az Urat!

És egy táncdallam, melyre, ha a hangulat kellőképpen emelkedett, a hívek táncolni szoktak:

Persze ez nem a szó hagyományos értelmében vett tánc, arra hely sem volna, csak ugrálás a zene ütemére, de a hangulatot az extázisig fokozza.

A hangulat tetőpontján szokott következni a „nyelveken” éneklés, imádatnak hívják. A zenekar ilyenkor csak a hangnemet adja meg akkordokkal, a résztvevők pedig éneket improvizálnak halandzsza szöveggel. Óriási hatása van, mivel a hívek azt érzik, hogy bár mindenki mást énekel, az egész mégis harmóniában olvad össze. Kívülről hallgatva persze ez a „harmónia” csak monoton zaj, egy alaphang, melybe az egyéni improvizáció hol beleolvad, hol meg elválik tőle, hogy azután ismét beleolvadjon. Az élmény a sok különböző egységének átélése.

A dicséretes csoportjának érzelmi tartalma a szövegekből olvasható ki. Ezek többsége szerelmes vers. Például:

2. versszak: Könnyek között telt életem,
Mert az Urat nem ismertem.
Szomjajtam az igazság után,
S nem tudtam, hogy ő rég vár rám.

3. versszak: Szelíd hangja megragadott,
És felemelt, magához vont,
Kiválasztott, hogy meglássam arcát,
Óh, Jézus, jöjj, úgy várok rád!

Az érzelmi élmény lényege ez esetben teljesen egyértelmű, csak annyi történik, hogy a vágyott szerelmi tárgy helyére Isten kerül.

A szövegek másik fajtája Isten hatalmának és nagyságának dicsérete. Például:

El Sad - daj, El Sad-daj, ö-rök é - lő A-do-náj, El-tel - nek év - ez - re-dek és Te
 nem vál - to - zol meg. El Sad - daj, El Sad-daj, ö-rök é - lő A - do-náj! Hoz-zád
Fine
 szól a szív és száj, El Sad - daj. Te al - kot-tad az e-get, na-pot, föl-det, vi-ze-ket. Áb-ra-
 hám fi - a - i-nak Te mu - tat-tad az u-tat, S ak-kor fel-tá-madt a szél, Ott a Vő-rös ten-ger-nél.
 S né-ped szá-raz láb - bal kelt át, El Sad - daj, El Sad-daj, ö-rök é - lő A-do-náj, El-tel-
 nek év - ez - re-dek és Te nem vál - to - zol meg. El Sad - daj, El Sad-daj, ö-rök
 é - lő A-do-náj! Hoz-zád szól a szív és száj, El Sad - daj. A pusztá-ban ve-zet-tél, meg-bé-
 ké-lést ü - zen - tél. Ke-nye - red-del táp - lál - tál, sas-szár - nya-kon hor - doz - tál. Mi nem
 ér-tet-tük sza-vad, el-vé - tet-tük az u-tat. De Te még-is el-ér-tél, és Ti - ed-nek ne-vez-tél. *D.C. al Fine*

A két típus egy énekben:

Mert - tu - dom, sem-mi nem sza-kaszt-hat el az én U - ram szerelmé -
 től. Sem é - let, sem ha - lál nem vá-laszt el, sem ma, — sem
 hol - nap. — Mert az angyalok visznek ő-hoz-zá s a po - kol e - rő - i sem ál-
 lít-hat - nak meg. Nem szá - mít, ha hegy-te - tőn ál-lok meg, vagy a sík ten-ger part-
 ján, — Mert az Úr — al-kot-ta mind - ezt, és min-den az ő - vé. És
 tu - dom, sem-mi nem sza-kaszt-hat el az én U - ram sze-rel-mé - től, Mert az től. *1 2*

Az érzelmi élmény tehát ez esetben a szerelem és a hatalom átélése, ahogy az imádkozás klasszikus mozdulata is a vágyakozás és a kapaszkodás gesztusa egyszerre. A rítusokban átélhette a hívő gyengeségét Istennel szemben, a közösségi extázisban átélheti erejét Istenben.

„Örökösök is vagyunk. Istent fogjuk örökölni. Isten nem egy száraz, elvont lidérc, hanem valós lény. Mi az ő képmásai vagyunk. Van füle, szája, ujja, szeme, stb. Beszél erről az ige, és arra kell gondolnotok, hogy olyan. Ugyanazt az örökséget kapjuk, mint Jézus. Folytonos változáson megyünk keresztül; dicsőségről dicsőségre, egyre magasabb szintre lépünk előrébb. A Szentlélek viszi ezt végbe bennünk, és a miatt van ez, mert az Úr arcát nézzük. A mi személyiségünk és Isten dicsősége között közvetlen közösség van. Ilyen lehetőségük még az angyaloknak sincs. Ők angyalok maradnak, míg mi istenné leszünk!” (kiv.)

Az élmény létrejöttét persze nagymértékben elősegíti az együtt cselekvés szuggesztíója, hiszen a tömegélményeknek én-kitágító hatása van, más szóval együtt erősebbnek érezzük magunkat, mint egyedül. Szimbolikus formában a közösségi extázisban egyesül a hívő istenével egyrészt szerelemben, másrészt hatalomban. Ezek a tréningek segítenek a hívőnek megtartani „keresztényi” lelkiállapotát. Nemcsak az érzelmi feltöltődés által, hanem azzal is, hogy ha otthon egyedül dicséri az Urat, akkor felidéződnek benne ezek az élmények, melyeknek létrejöttét a csoportban az együtteség is segítette.

A közösségi együttlétek másik nagy élményforrása a tanítás. Mint az idézetekből látszik, ebből hiányzik a nagy egyházak istentiszteleteire jellemző kenetteljes sótlanság, a légkört sem a tiszteletteljes unalom jellemzi. Egy-egy összejövetel négy-öt órás, a hívek meglehetősen kényelmetlenül ülnek a támlátlan padokon, mégis nagy örömmel mennek az istentiszteletre, és általában euforiás hangulatban térnek onnan haza. Ennek nemcsak a közös éneklés a forrása, hiszen az az összejövetel idejéből maximum egy órát tesz ki. A dicséreteknek az is célja, hogy a hívek áthangelődjanak, és nyitottak legyenek a tanítás számára, hiszen ez az istentisztelet központi része.

Az élményszerűségnek több oka van. Mindenekelőtt a hívő érzi, hogy róla szól a mese. A tanítás mindig a mindennapi élet problémavilágához kapcsolódik, és lényegi kérdéseket érint. A pásztor, mint már láttuk, igen jól informált a közösség életéről, a hívek gondjairól, így mindig tipikus életkérdéseket állít a középpontba. Ha teológiai kérdéseket fejteget, akkor is keresi a mindennapi élethez kapcsolódó pontokat. A tanítások négy csoportra oszthatók. Az első csoportba a feddő célzatúak sorolhatók. Ezekben általában azok vesznek részt, akiknek a feddés konkrétan szól. Ilyenkor problémákról van szó, például a pásztor úgy látja, hogy a régiek nem foglalkoznak eleget az újakkal, vagy nem folyik kellő intenzitással a térítő munka. A gyülekezet vezetője újabb feladatokat és tanácsokat ad ilyenkor a teendők végrehajtásához. A tanítások másik csoportja normákat közvetít. Ezek az egész gyülekezetnek szólnak: a munkahelyi magatartásról, a házasságról, a gyermeknevelésről, a félelemről, az örömről, és így tovább. A kiindulópont ilyenkor valamely bibliai szöveg. Itt tudja meg a hívő, hogy mi jellemzi „a keresztényt”, és hogyan lehet ezt az állapotot elérni. A tanítások harmadik fajtája felkészítés az egyes rítusokra. A negyedik csoportba azok tartoznak, melyek a keresztények jövőjéről szólnak. A tanító ilyenkor „titkokról” beszél: például Jézus eljövételéről, az anti-krisztusi korról és az azt követő ezeréves birodalomról, a végítéletről.

A tanításnak szórakoztató funkciója is van. A pásztornak van humora, stílusa közvetlen, tele köznyelvi fordulatokkal. Jó előadó, lendületes, szuggesztív személyiség. A hatást az is elősegíti, hogy a keresztények gyülekezete igen jó közönség: mély figyelemmel követik a tanítást, beleélik magukat a közlés tartalmába, ha valamivel egyetértenek, rámondják, hogy ámen vagy halleluja, a tanításokat jegyzetelik, hogy otthon elmélkedhessenek róluk. A prédikátor az egyes tételeket konkretizálja, képszerűen fogalmaz, ezzel átélhetővé teszi a

bibliai szövegeket. Az előadást rövid történetekkel, saját életéből, a mindennapi életből vett példákkal színesíti. Beépíti a mindennapi élet hiedelmeit, például a magyarok természetéről, a magyar történelem sajátosságairól („bús magyar sors”, „magyar ugar”), előítéleteket és tudományos ismeretanyagot is. Mindez rendkívül szórakoztató egyveleget hoz létre. Ezek beépítésével rendszerszerűvé, látszólag koherenssé válik a csoport szellemi világa, így a hívő a világismeret illúzióját is megkapja. Ugyanakkor sajátos, csak a csoportra jellemző jelentés-univerzum jön létre, melyet már csak a beavatottak értenek. Ez még inkább megerősíti az összetartozás-érzést, hiszen „mi félszavakból is megértjük egymást”.

Az összejövetel végére a hívek már a fáradság euforiás szakaszába jutnak. Ezt még elősegíti az istentisztelet záró közös éneklés.

Ezért kell sokszor együtt lenni. Az örömet, az áhítatot, a hatalmat, a szerelmet, ha a társakban, az alkotásban és a tudásban nem élhetők át, akkor legalább „Istenben” kell átélni. Ezért lesz az élet középpontja és lényege az „Isten jelenléte”, „a mennyország előképe” a közösségi extázis. Ha pedig meghatározták, hogy mi a teljesség mértéke, akkor már a halál nem tragédia.

„Mert Isten országa öröm. Az élet öröm. Amikor Ábrahámról azt olvassuk, hogy betelt étellel, ez azt jelenti szó szerint, hogy Ábrahámnak elege volt (*derültség*). Ugyanis mindent megkapott, amit megkaphat egy ember a földi életben. Azt jelentette, hogy betelt örömmel. Hogy mennyire be volt telve, az mutatja, hogy azt mondta: »Itt a földön most már többet kapni úgysem tudok. Most már csak a mennyben tudok többet kapni. Most már annyi jót kaptam, mindent megkaptam, amit lehet egy embernek, ami megadathat egy földi életben, most már csak egy dolog hiányzik: Istent színről színre látni.« Tanuld meg az életnek az értékelését, és itt ismerd fel, hogy az élet az öröm, a szabadság öröm, a megváltás öröm, a kereszténység öröm, a gyülekezetbe járás öröm, az Isten dicsérete öröm, az imádkozás öröm, a böjtölés öröm, a szeretet öröm, a munka öröm (*derültség*), az engedelmesség öröm, az alárendeltség öröm. Ezt, ha már megtanultad a földi életben, akkor beteljesedsz étellel, és megelégedsz az étellel, akkor már Isten megmutatja neked saját magát (*ámen*). Akkor már semmi sem hiányzik neked, csak Isten arca. Hogy azt is meglásd, és ragyogj az örömtől, és egyesülj az Úrral. De most még az Isten akarata, hogy itt maradjál, mert itt akar téged Isten megáldani nagyon. És a jövőben még nagyobb áldást akar adni neked, mint amit eddig kaptál. De ahhoz, hogy azt megkapd, örülnöd kell annak is, amid már van, elégedettnek lenni, megnyugodni, és akkor Isten még ad rá (*kórusban: ámen*).” (*előbeszéd*)

Ha viszont mégsem éri el a keresztény az „élet beteljesedését”, akkor ott van a túlvilági élet ígérete. Ha önhibáján kívül nem tudta elérni, akkor vizsgálatként, ha önhibájából, akkor fenyegetésként.

VI. Kompetencia az inkompetencia helyett

Ha a világiak tudására csak azt az ígét lehet idézni, hogy „ha vak vezet világtalant, mindketten gödörbe esnek”, akkor Isten gyermekei természetesen az egyedül igazán üdvözítő igazság birtokában vannak. Hogyan válik tehát valósággá a mítosz, azaz miképp éri el a csoport, hogy tagjai kompetensnek érezzék magukat a világ dolgaiban?

Minden ideológiának a mindennapi élet jelenségvilágában kell megfelelnie igazolását. Ezért, ha a fenti kérdésre választ keresünk, azt kell szemügyre vennünk, hogy miképp felel meg a csoport gondolatrendszere a mindennapi élet jelenségvilágának.

A vallásos gondolkodás mélyen benne gyökerezik az emberi gyakorlat általános természetében. Ennek a problémának a kifejtése maga is külön tanulmányt igényelne, így most csak egy összefüggését vetem fel, azt is csak érintőlegesen: az erkölcs problémáját, melynek oly nagy szerepe van a vallásokban. Aki az erkölcs mértéke szerint cselekszik, előfeltételként tételezi az erkölcsi világrend létét, holott az csak e tételezések következményeképp létezik. Ez kézenfekvővé teszi egy oly transzcendens hatalom feltételezését, mely a cselekvések előtt létrehozta az erkölcsi világrendet. Itt látszik egyébként a jézusi kijelentés, mely szerint „Isten országa tibennetek van” a mélységes igazsága, hiszen az erkölcsi világrendnek a cselekvő ember tudatában lehet csak realitása. Másrészt az ethosznak csak akkor van kitüntetett értékjellege, ha tartalmazza a kockázat mozzanatát, ha ellentmond a mindennapi megszokott viselkedéseknek. Így általában tartalmazza a transzcendencia mozzanatát, ha nem egy mindenképpen megjutalmazó isten, akkor egy olyan jövő formájában, melynek mértéke szerint kell élni, és melyért meghalni is érdemes. Így a zsidókhöz szóló levél meghatározása a hitről, mely szerint „a hit pedig a reménylett dolgoknak valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés”, éppúgy kiindulópontja lehet a realitásokat számba vevő történelemalakító tevékenységnek, mint egy álomvilág felépítésének.

A csoport természetszerűen felveti a történelem és egyén viszonyának kérdését, hiszen az ember helyet keres magának a világmindenségben. A „végső kérdések” felvetése és (akár látszat-) megoldása nélkül egyetlen ideológia sem lehet vonzó.

„Kell egy kozmikus kép Jézusról, hogy úgy lássam, ahogy ő van. Ez a láthatatlan Isten képe: minden teremtmény előtt született, maga nem teremtmény, nem alkotás eredménye, őbenne teremtetett minden, a szellemi lények rendjei, a királyi székek, fejedelemségek, stb. Ezek léteznek. Nehéz kijönni a materializmusból, és átjönni a szellemi világba úgy, hogy én is egy szellemi lény vagyok, és bele vagyok kapcsolva a szellemi világba vagy Jézuson vagy a Sátánon keresztül. De ez így van, és el kell fogadni. Nincs olyan lény, aki ne lenne alávetve Jézus akaratának. A Pokol és a Halál is alá van rendelve. Jézus az egyház feje, és a test ott van, ahol a fej, és ugyanannak az erőnek és hatalomnak a birtokában van. Jézus cselekszik az egyházban és az egyház Krisztusban. Munkánk, feladatunk van e földön: a megváltás tökéletes, de az egyháznak kell azt realizálnia. Ne elégedjünk meg azzal, hogy földi távlatokban éljünk és gondolkodjunk. Bele kell helyezni a saját sorsunkat Jézus kozmikus és univerzális nagyságába, mert így te is nagyobb tudsz lenni.” (kiv.)

A történelem színpada tehát nem a látható, hanem a láthatatlan világ. Főszereplője sem az ember, hanem az Isten és a Sátán. Az ember csak annyiban vesz részt ebben, amennyiben végrehajtója a felsőbb hatalmak akaratának. Ezt a felfogást is a mindennapi élet jelenségvilága hitelesíti. A mindennapi élet szereplői ugyanis (a forradalmi helyzetek kivételével) a történelmet maguktól távol esőnek érzékelik: olyan vak hatalomnak, mely ugyan befolyásolja sorsukat, alakítja életfeltételeiket, de mely fölött ők nem bírnak hatalommal. Ahogy Lukács

György írja: „eldologiasodott világban él, melynek dinamikája az ember és társadalom összes konkrét közvetítő tagját szétrombolja... Hiszen egyrészt az egyes ember élete... úgy tűnik, mint amit merőben elvont hatalmak uralnak, másrészt ez sohasem emelkedik a partikularitás fölé” (1969 II.: 762). A mindennapi élet egyéne a szövegben említett „közvetítő tagok”, azaz a közösségek híján csak a tömeg egy tagjaként kerül kapcsolatba a társadalmi folyamat egészével. Tehetetlenségérzetét még elmélyíti a tömegkommunikáció, mely állandóan megfoghatatlan és embertelen történésekkel bombázza, elmélyítve szorongását, de semmit sem mondva arról, hogy mit lehetne tenni ezek ellen. Mindig a partikularitásához fordulnak, de teljesen elvont és általános módon, mint a tömeg egy tagjához (Lukács 1969:762). A politika a mindennapi élet szereplői számára afféle „úri huncutság”, amit ott fönt mások csinálnak. Legfeljebb nézőként szemléli, és szereplőit mitikus hősként tiszteli vagy átkozza. De mivel sem ennek, sem annak nincs reális haszna, inkább sorscsapásként fogja fel az egészet, és nem foglalkozik vele. Hogy tehát a hívő saját lényegiségét „ott fönt” látja és nem a számára közvetlenül adott létben, az nem csoda, hanem a mindennapi tapasztalat által megerősített tény. A mítosz egyik arcát látjuk itt: amivel szemben az ember tehetetlennek érzi magát, azt gondolatilag egy másik, irracionális hatalom tevékenységi körébe utalja, azután fölveszi a harcot ellene, természetesen az irracionalitás eszköztárával. Amikor a hívő nevet ad ennek a megfoghatatlan „felső” hatalomnak, annyi történik, hogy ha illuzórikusan is, de résztvevőnek nyilvánítja magát az „égi” játszmában. Miután ez a legkivihetőbb megoldás, spirituális ügyet csinál belőle: nemcsak a hívő egész élete, hanem a történelem is „családi ügyé” válik a csoport eszmerendszerében, mely az atya és a keresztény fiak cselekedeteitől függ. A hívő történelmi feladata, hogy egyrészt akit csak lehet, megtérítsen az egyedül igazán üdvözítő igazság oldalára, másrészt miután a benne lévő isteni princípium által kapcsolatban van a történelem igazi szereplőjével, imáival befolyásolja őt, hogy halassza még el a végítéletet (az atomháború formájában bekövetkezők), hogy minél többen megtérhessenek. Ez utóbbi az irracionalitás eszköztárából a pótcselkvés kidolgozásának módszere.

A csoport kísérlete a mindennapi élet egyénének tehetetlenségérzetéből született, így nem kevesebbre vállalkozik, minthogy bebizonyítsa: a megváltás már megtörtént, és a világ, melyben él, a lehető világok legjobbika, azaz az emberért való, melyben ugyan még létezik a Sátán, de az olyan ellenség, akivel szemben a győzelem már Krisztus keresztségével eleve adott. Hogyan lehet megteremteni egy emberért való világ illúzióját? Mindenekelőtt egy olyan világképpel, melynek középpontja az egyén. A mindennapi élet fénytörése ezt már eleve hitelesíti, hiszen a mindennapi gondolkodás én-központú. Hogy ez esetben az én helyettesítődik a mi-vel, nem ellentmondás, hiszen az ember a közösségét önmaga meghosszabbításának érzi. A csoport gondolatrendszerében tehát a világ közepe az egyház, azaz a csoport maga. E rendszer alapelve az értékelés: minden hatás a szerint minősül az Istentől vagy a Sátántól jövőnek, hogy miképp érinti ezt a középpontot. Az értékelés szintén a mindennapi gondolkodás sajátossága, hiszen az én-központú világban szintén minden a szerint minősül, hogy miképp érinti ezt a középpontot, hogyan befolyásolja életfeltételeit. A kategorizálás hihetetlenül leegyszerűsíti a világ dolgainak értelmezését. A megismerést ugyanis kikapcsolja ebből: ha a mi-hez tartozik, vagy mi-t lehet belőle csinálni, akkor jó, ha nem, akkor a Sátántól való és kerülendő. A mi és az ő abszolút szembeállításával minden az átkozott kategóriájába kerül, ami más. Az egyedül igazán üdvözítő igazság dogmájánál találkozik a vallás az előítélettel. A megismerés szükségtelenné nyilvánításával viszont elkerülhető a tévedés kockázata, hiszen meghatározott a középpont, a viszonyítási alap: „Jöhet az atomháború, itt minden leomolhat, de én élni fogok” mondta erről bizonyágtételében a csoport egyik tagja. A viszonyítási pont tehát végső soron a partikuláris egyén szempontja. Ahogy a mindennapi élet más egyénei számára – közösségek híján tömeglényként sodródva a heterogén világ közép-pont-nélküliségében – sem marad más viszonyítási pont. A különbség csupán annyi, hogy itt az Isten nevet kapja mindaz, ami az emberi lényeg. Mindkét esetben üresen marad tehát az

egyes szám első személy. A másik igen nagy különbség, hogy a csoport által képviselt elidegenedés sokkal rejtettebb, kevésbé brutális, mint a mindennapi életben ható. A közösség képes megteremteni az emberért való világ illúzióját, hiszen a csoport tagjai a kölcsönös előnyök rendszerét önnön vágyaik kielégítésére hozták létre. Az Isten-fogalomnak így van reális tartalma: a kölcsönös előnyöknek az a rendszere, melyet tagjainak a csoport nyújt. Ez esetben a rész, a közvetlenül adott és egyedül mérvadónak kikiáltott valóságszelet bizonyítja az egészről alkotott előfeltételezést.

Az illúzióképzés következő módszere a kauzális attribúció: ez azt jelenti, hogy a következményként feltüntetett tényekkel bizonyítják az ok létét. Egyrészt oly módon, hogy a hívő saját magatartásával bizonyítja, hogy istene létezik és jó. Ahogy erről bizonyásgtételeiben az egyik hívő mondta: „Azt még senki sem bizonyította, hogy nincs Isten. Arra azonban sok a bizonyág, hogy van. Az a bizonyág mi vagyunk.” Így oldják meg a kinyilatkoztatás szélsőségesen szubjektív jellegének a problémáját: a hívőnek magának kell „az áldás reklámtáblájának” lennie, mert ez a következmény bizonyítja, hogy az ok, tehát istene léte és jósága van. Hiszen – ahogy az előbb megkezdett gondolatot folytatta az imént idézett testvér – „mi csodák vagyunk. A halálból hozott vissza minket az Úr”. De hogy ez a „csoda” végbemenjen, a hívőnek magának kell félretolnia, az ő kifejezésükkel élve „megfeszítenie” saját testbeli társadalmi meghatározottságait és ezzel mindazt, amit a mindennapi élet saját brutális elidegenedései mellett ad: a világgal való intenzív és sokrétű viszony, valamint az individuális emberi kapcsolat lehetőségét. Másrészt az ember, akinek egy közösség segít ebben, nemcsak önnön személyiségét, hanem sorsát is képes formálni. Ez hitelesíti Isten mindenható erejét, mellyel a hívő életét úgy befolyásolja, hogy az az ő tökéletesedését szolgálja. Így válik bizonyítottá, hogy „az Istent szeretőknek minden a javára van”. Ahol viszont ezen elv nyilvánvaló határai derülnek ki, hiszen a tragédiákról nemigen lehet bebizonyítani, hogy jók, ott kerül elő a túlvilági élet ígérete.

Miért érzi a hívő igaznak az ígéretet? A mindennapi gondolkodás másik sajátossága az énközpontúság és értékelvűség mellett az, amit Lukács György „közvetlenségnek” nevezett (1969 I.: 37). Ez egyszerre jelenti a reflexió hiányát és lehetetlenségét. A mindennapi életben lehetetlen mindent kialakulásában vizsgálni, ez a magától értetődőségek világa. Sok mindent nem kell tudnia az egyénnek, hogy világában működni tudjon, és világát működtetni tudja. A tudás hiányosságai csak működési zavar esetén válnak nyilvánvalóvá. Hogy valami miért pont úgy helyes, azt csak vitás helyzetekben utólag szoktuk megindokolni. Ezért lehet elfogadható, hogy „nem tudom, hogy miért van így, de Isten mondta, és én hiszem, hogy ennek így kell lennie”. A mindennapi élet alapkategóriája a bizalom és a hitelesség, nem pedig a tudás és igazság. Ezért a hit mindenekelőtt bizalom kérdése. A bizalom kialakításának problémáját láttuk már az új tagok szocializációjával foglalkozó részben, így erre itt már nem térek ki újra. A hitelesség érzelmi igazság. Érzete több dologból fakadhat. Mindenekelőtt a jogszerűségből. A jogszerűség vélelme szintén a mindennapi gondolkodás sajátossága. A véletlen kikapcsolásának alapvető emberi igényéből fakad. Ez lehet alapja a tudásvágnak éppúgy, mint jelen esetben a megismerés elutasításának. A hívő azt teszi gondolkodása alapelvevé, hogy a világot Isten a lehető legjobban irányítja, neki tehát nem feladata annak megváltoztatása. Az a dolga, hogy kifürkéssze az események mögött megbúvó isteni akaratot. Ha pedig nem találja, akkor magára vessen, hiszen hitetlen, azoknak pedig büntetés jár, tehát máris meg van indokolva minden. Így aztán minden magyarázatot nyer, anélkül, hogy minden ismertté válna, és minden bizonyítékká válik Isten léte mellett. A hívőnek a bizonyítékokat kell keresnie, és az ellentmondó tényekről nem szabad tudomást vennie. Láttuk ennek leghatékonyabb módszerét, a beállítódást. A világ önarckép, az én szememmel néz vissza. Más szóval a beállítódás szelektál: az válik észrevehetővé, amit előfeltételezéseink alapján tudatosan vagy öntudatlanul keresünk. A vágyvezérelt gondolkodás jelensége alakul így ki. A hívő örül, hogy ő lelki

szegény, mert Jézus azt mondta, hogy azok boldogok. Holott a jézusi kijelentés éppúgy, mint a Biblia más maximái, sokértelmű. Jelentheti azt is, hogy boldogok azok, akik meg tudják üresíteni magukat, mert azok be tudják fogadni a világ teljességét. Épp így örül saját szűkölködésének, holott a jézusi kijelentés a szűkölködők boldogságáról azt is jelentheti, hogy boldogok azok, akik tudatában vannak hiányaiknak, mert ők törekszenek a teljességre. A Biblia több évezred emberi bölcsességének összefoglaló műve, de hogy mit lát az olvasó a tükörben, azt saját személyisége dönti el. De épp ezért lehetséges, hogy segítségével kiderüljenek a világhoz való viszony hibái, mint ahogy erre is használták évezredekken keresztül. A hibás viszonyból fakadó hibás értelmezések csak a valósággal történő szembesítés során derülhetnek ki. Az agyrémeket csak az élet, a cselekvés szelektálhatja ki az emberi gondolkodásból.

A hitelességérzet másik forrásánál a mítosz másik arcát látjuk. Láttuk, hogy a mítosz tartalmába egyrészt azok a dolgok kerülnek, melyekkel szemben az ember tehetetlennek érzi magát, és ezért áthárítja a felelősséget egy elképzelt természetfölötti hatalomra. Másrészt azonban a mítosz tükör: egy antropomorf világkép az emberről mond sokat. A mítoszok hatása egy ponton azonos a művészeti alkotásokéval. Ugyanis vannak dolgok, melyeknek igazságát nem kell bizonyítani, mert azok megegyeznek az ember élményhátterével, tapasztalataival, lelki történéseivel. A mű igazságát nem kezdjük el bizonyítani, csak belülről bólintunk rá: így van. Hogy a mű hasson, ahhoz nem is kell okvetlenül túlmenni a képzet szintjén, és kideríteni a szálakat, melyek minket az élmény forrásához kötnek. A mítosz eredetileg a mindennapi élet történéseinek értelmezésére létrehozott vezérfonal volt. Elég volt megkeresnie a használnak a vele történetekkel szerkezetileg azonos mítoszt, hogy tudja a helyzetben a megfelelő megoldást. Az emberi gondolkodás archaikus formájáról van ez esetben szó, a képzet szintjén való gondolkodásról. Ezért beszél Hegel, amikor a vallás és filozófia különbségéről szól, arról, hogy ami az egyikben képzet, az a másikban fogalom. A mítosz sajátos nyelv, melyet el kell sajátítani ahhoz, hogy hasznosítani tudjuk a bennünk megnyilvánuló tudást. Magának az olvasónak kell megkeresnie saját életében az analóg tapasztalatokat, és átemelnie az elmélkedés segítségével a fogalom szintjére. Emiatt a mítosz nem irodalmi mű, ily módon nem is élvezhető, mivel csak lecsupaszított történetek, esetek halmaza. (Ezért szól úgy a tanítás intenciója a bibliai történetekkel kapcsolatban: „Képzeld el!”) Az olvasónak magának kell saját fantáziája segítségével bejutnia világukba. Ha viszont sikerrel vette az akadályt, akkor a bölcsesség kincsházába jutott be. Ez további forrása annak, hogy a hívő, aki ismeri a bibliai mítoszokat, és az elmélkedésre naponta időt szán, úgy érzi, jól eligazodik az emberek dolgaiban.

Azonban a nem ok-, hanem analógiakereső gondolkodásnak csak addig van létjogosultsága, míg a mindennapi szokványos helyzetekről van szó. A hívőt kizárólag azért elégítheti ez ki, azért nem akar a jelenségszintnél mélyebbre tekinteni, mert nem tartja feladatának a világ megváltoztatását, hanem csupán önmaga olyanná formálását, hogy a legembertelenebb körülmények között is élni tudjon. Ezért elégszik meg a világ dolgairól való tudásban a felszín ismeretével. Hiszen láttuk, hogy a csoport eszmerendszere a mindennapi élet problémavilágáról igen sokat tud. Ez azonban nem a megoldások kereséséhez, hanem a kivonulásához, a jövőtlenség elfogadásához vezet.

Az illúzió kialakulásának következő előfeltétele tehát a megismerés lehetetlensége és lehetlenné tétele. Ezt is láttuk már a megelőző fejezetekben: bűnné minősül a kritika, a kételkedés, a gúny és irónia, tehát a távolságteremtés eszközei az emberi gondolkodásban. De még a szorongás is bűn, hiszen az ember esetleg körülnéz, hogy mi baja is van tulajdonképpen. Láttuk az önreflexió lehetlenné tételének leghatékonyabb módját, a kognitív disszonancia kiváltását. Az ember nemigen hiszi el magáról, hogy külső hatalmak közbeavatkozása nélkül is halandzsázhat felnőtt ember léte, vagy produkálhatja „a démonok eltávozásának jeleit”. A

kultúrának azon része, mely kétségeket ébreszthetne arra vonatkozóan, hogy az ő általuk létrehozott „Isten országa” a lehető világok legjobbika, „sátáni hazugságnak” minősül, meg kell hát tőle szabadulni. Még a Bibliát is lehet „rosszul olvasni”.

A hívő számára (éppúgy, mint a mindennapi élet más szereplői számára) a tisztánlátást nehezítő tényező az is, hogy a csak fantázia szülte dolgok nemlétét nem lehet bizonyítani. Az ember pedig időnként szorong. A szorongás pedig okot keres magának, és ha nincs, akkor csinál (ez az önmagát beteljesítő jóslat és a bűnbakképzés anatómiája). Az ismeretlentől való félelem miatt kényelmesebb is egy irracionális hatalom feltételezése, mint a tényleges okok keresésére indulni, és adott esetben vállalni a velük való együttélést, mely semmiképpen sem lehet békés. A bizonyíthatatlanságból következik a „hátha igaz” félelme is, ami miatt célszerűbb úgy tenni, mintha tényleg volna, mint vállalni az esetleges következményektől való félelmet (ez a rémhír esete).

A valóság és az agyrém megkülönböztetését tovább nehezíti a minden hamis gondolat mélyén megbúvó igazságmag. A megkülönböztetés komoly agytornát igényel, és az ember szeret maga körül mindent egyértelműnek látni. Hiszen az egyértelműségek feladásának esetén vállalni kéne a tévedés kockázatát és az ellentmondások elviselésének kínját is. Így célszerűbb és főleg egyszerűbb elfogadni az agyrémeket is az igazságokkal együtt a pszichikai komfort-érzés megőrzése végett. A csoport tudományellenessége, melynek alapján a világi tudást holtnek bélyegzik, mert nem segít élni, szintén a mindennapi tapasztalatokon alapul. Egyszerre tükrözi a tudomány mindenhatóságába vetett hitből való kiábrándulást és e mindenhatóságtól való félelmet. Az előbbi a mindennapi gondolkodás és a tudomány eltéréséből fakad. A tudományos ismeret nem adaptálható változtatás nélkül a mindennapokba. Ez sajátos kategóriarendszeréből és dezantropomorfizáló sajátosságából fakad. Hogy a tudományos ismeret a mindennapi gondolkodás részévé váljon, értékszempontot kell magába olvasztania. Így lesz sok, egyébként igaz tényből előítélet. Ha viszont a tudományos ismeret adaptálatlanul kerül be a közgondolkodásba, akkor abból az értékszempontot szívja ki, mely esetben a mindennapi élet szereplőinek tájékozódási pontjai vesznek el. A tudomány tárgyakkal áll szemben, míg a mindennapi élet szereplői emberekkel. Ha elkezdik őket tárgynak tekinteni, az az immoralitáshoz vezethet. Mindezek miatt a mindennapok tudománya a bölcsesség, mely rendszerszerű, értékelvű, emberközpontú és érthető. Ez azonban, mivel elsődleges feltétele a tapasztalat, az életismeret és a szeretetre való képesség, kevésbé jegyzett a piacon.

Másrészt a tudás és morál nem feltétlenül járnak együtt, és a tudomány eredményei emberellenes módon is fölhasználhatók. A szakértő a közgondolkodásban éppúgy mitikus személy, mint a politikus, és épp ezért félelem is kapcsolódik hozzá, hiszen olyan eszközök birtokában van, melyekkel szemben a mindennapi ember védekezésképtelen. A tudomány embereiből pedig az esetek egy részében hiányzik a bölcsesség, és bizonyos – szerencsére csak kisebb – hányadukból a morál is. A rossz példák pedig felettébb nagy hírértékkel bírnak, szenzációk, úgyhogy általában gyorsabban és szélesebb körben terjednek el, mint a jók. A tudománnyal szembeni averzió mindezek miatt ismerős, otthonos gondolat a csoport tagjai számára, és ez hajlamossá teszi őket arra, hogy elfogadják a magyarázatot: „sátáni praktika az egész”.

Mindezek után válaszolhatunk a kérdésre, hogy miért érzi a hívő magát kompetensnek a világ dolgaiban. Ennek érzete abból fakad, hogy a csoport gondolatrendszere egybecseng a mindennapi élet jelenségvilágával és gondolkodási sajátosságaival. Másik forrása ennek, hogy ez az eszmerendszer az ember egészét, az élet egészét veszi célba, és minden ezzel összefüggő kérdésre igyekszik választ adni. Harmadik forrása, hogy a rendszeralkotásnál a csoport az ember legalapvetőbb vágyait, igényeit veszi alapul. Ezekből fakadnak értékei. A valóság és az illúzió egymásba szövődve alakítja ki a vallásos gondolkodást. Az ember kívánja a világ jogszerűségét, ezért közösséget alkot, melyben a jogszerűség diktálja a tagok egymás közti

viszonyait, aztán az illúziókeltés módszereivel kivetíti ezt arra a világra is, melyben ennek az elvnek nincs szerepe. Hatalmat kíván a dolgok fölött, és ezért megteremti hatalmát önmaga fölött közösségi és egyéni formában egyaránt, és emiatt elhiszi, hogy azon a területen is van hatalma, mely ténylegesen hatókörén kívül esik. Értelmes életet kíván, közösséget alkot tehát, mely megadja hivatástudatát és feladatát evilágon, ami pedig a külvilágból ennek ellene mond, arról nem vesz tudomást. Méltóságot és értéket kíván magának, ezért törvényeket alkot, melyeknek betartása őt értékesnek, jónak mutatja, megadja emberi méltóságát, és azután ezek alapján eleve rossznak tekint mindenkit, aki nem az ő általa alkotott törvények szerint él. Ez a valóság illuzórikus kiegészítése. Az illúziókba menekülés pedig veszélyes, mert a reális társadalmi cselekvés és felelősségvállalás hiányát leplezi.

VII. Közösség az individualizmus helyett

A tanulmánynak ezen a pontján már megválaszolható a kérdés: megváltás, de mitől? A következő idézet erről szól. Ne tévessze meg az olvasót, hogy parancs formájában van megfogalmazva az, ami a legnagyobb előnyt jelenti a csoport tagjai számára.

„Az Istennel való egység előfeltétele az egymással való egység. Ha nincs egység, nincs nép, nincs örökség (örökségen itt az „áldásokat”, azaz a kölcsönös előnyök rendszerét érti a prédikátor – K.J.), mert azokat Isten népnek adja, nem csöcseléknek. Be kell illeszkedni a már meglévő népbe. Az újaknak kell megtalálniuk az egységet Isten népével. Nincs Isten népében individualizmus! Ha nem tud beépülni Krisztus testébe, nincs helye; a legjobb, ha vegetálni tud, de a legvalószínűbb, hogy visszaesik a bűnbe, és mélyebb problémákba kerül, mint volt. Kapcsolódnod kell az apostolokhoz, a pásztorokhoz, az evangélistákhoz. Nekik az a feladatuk, hogy tovább vigyenek. El kell fogadnod a szolgálatukat, mert ha elutasítod, az épülést utasítod el. Kapcsolódnod kell a szolgálati ajándékokhoz és a személyekhez, akik szolgálnak, mert ez határozza meg a fejlődésedet a keresztény életben. Az intés, a dorgálás, a vigasztalás, az ígéretek szolgálatát el kell tudni fogadni. Ezekhez igazodni kell, ezeknek engedelmeskedni kell! Az egységet emberekön keresztül hajtja végre a Szentlélek. Ha te feladod az önálló véleményedet és az igényedet, hogy ezt állandóan kifejezd, akkor a legjobbat teszed, mert megnyitod az utat a Szentléleknek. Az egység önmagunk feladása. Akivel azonosulunk, azzá változunk. Azokkal kell azonosulni, akiket Isten helyez eléink. Az egység jó dolog, és egy gyönyörűség. Nincs különvélemény, nincs különlátások. Egy értelem, egy akarat!” (kiv.)

Tehát az individualitástól kell megszabadulni. De ezt másképp is lehet fogalmazni: meg lehet szabadulni az individualitástól, a szabad választás kényszerétől. Ez a legnagyobb élmény mind a közösségi extázisban, mind az autoritásnak való alárendelődésben.

A csoport világa sajátos módon leképezi a mindennapok jelenségvilágát. Amit kiszűr belőle, az a diszfunkció, ugyanis csak az neurotizál. Csakhogy azokon a pontokon, ahol megjelennek a régi keretek felbomlásának tünetei, a dezintegráció jelenségei, ott jelennek meg az új formák kialakulásának lehetőségei is. A mindennapi élet szereplőit sújtó hiányjelenségek egyben az individualitás kialakulásának előfeltételei. A társadalom dezintegrációja persze nem kellemes dolog, és veszélyes is, mind a társadalmakra, mind az egyénekre nézve. Hiszen míg az egyik oldalon a diszfunkcionális jelenségek túlszaporodását és ezzel az erőszak eluralkodásának lehetőségét hordozza, addig a másik oldalon az egyéni széthullás veszélyével terhes.

Az egyének mindig közösségeiken keresztül integrálódtak a társadalom egészébe. A közösségek eltűnése a dezintegráció legfőbb tünete, hiszen az összes többi csak ennek egyes aspektusait fejezi ki. A mindennapi élet egyéne atomizálódik, ugyanakkor tömeglénnyé válik, ugyanis csak, mint a tömeg egy egyede kerül kapcsolatba a társadalmi folyamat egészével. Mitől akar szabadulni a hívő? Mindenekelőtt a világnak való kiszolgáltatottságtól. Erre a célra, mióta ember létezik, mindig közösségeket hozott létre, mint az otthonosság szféráit. Ezek tették védetté az egyént. Persze nem teljesen, hiszen mindig ismert volt a sors fogalma, és a történelem hatalmának beavatkozása az emberi életbe mindig veszélyt jelentett. De ha a dolgok a szokásos mederben folytak, úgy látszott, az ember élete nem a véletlenek alá vetett: értékek, normák, szokások, magatartási minták szabályozták életét, megszabták helyét a világban, feladatait és tisztességét. Ez az ismert és áttekinthető világa volt szemben az ismeretlennel. A döntések sztemperdiszizációja, más szóval a szokások hatalma persze lassította a fejlődést, de biztosította a fennmaradást, mivel megvédett a túlzott kockázatvállalástól, és

növelte a cselekvő egyének biztonságérzetét. A fal tehát, amit a hívő maga és a világ közé emel, hogy fenntartsa közösségét, védelemül szolgál. De mi a védelem ára?

Akinek belső irányítója van, az nincs kiszolgáltatva a világ heterogenitásának, az értékek és normák eróziójának és ezzel önnön elértéktelenedése rémképének. Csakhogy, amit az értékek eróziójának nevezünk, az nem más, mint a többféle értékrend egymás mellett élése, mely a világ ellentmondásos természetének kifejeződése. A világ ellentmondásos természetét elfogadva élni nem kényelmes dolog, hiszen minden egyes döntésnél külön kell vizsgálni, hogy mi a kisebbik rossz, és vállalni kell, hogy minden döntés egyben valami ellen szóló döntés is. Veszteségek nélkül nem lehet a nyereségeket akarni. Az ellentmondásoktól való meneküléssel a világ teljessége vesz el, és marad a „mi” szűkös lehatároltsága. A hívő kiszolgáltatódik immár nem a külvilágnak, hanem a közösségnek, melynek alá kell rendelődnie, méghozzá teljesen, fenntartások nélkül, mert különben a külvilág azonnal megkérdőjelezi, hogy az általuk felépített Isten országa valóban az egyedül üdvözítő megoldás. Föl kell adnia önrendelkezési jogát, más szóval szabadságát, hiszen a heterogén világ, melyben a személyes döntés lehetséges, a szabadság világa, annak minden ellentmondásosságával együtt. Föl kell adnia valóságos cselekvési lehetőségeit, mert a társadalmi gyakorlat a legjobb ellenszere az illúzióknak, és vissza kell vonulnia az álmok világába. Csakhogy, amikor a hívő áthárítja önnön társadalmi felelősségét a mennyei atyára, és elfogadja annak szörnyű „igazságtévését”, akár az atomháború formájában megnyilvánulót is, akkor ez tett, melynek felelősségét csak illuzórikusan lehet Istenre hárítani. És ezen a ponton végső soron az erkölcstelenség lesz normává, mely az erkölcsösség álarcával leplezi magát.

A mindennapi élet egyéne szenved a bővülő elvárások forradalmától, hiszen az a tárgyi világ súlyának hatalmasra növekedését, önnön leértékelődését, a cél-eszköz viszony megfordulását jelenti. Csakhogy a tárgyak viszonyokat közvetítenek, a világgal való intenzív, sokrétű viszony hordozói. A „ne legyen!” tehát egyben a világhoz való intenzív, sokrétű viszony elutasítása. Normává lesz itt a testi és lelki szegénység, mint láttuk, nem a jézusi értelemben. Persze rémisztő szembe nézni a vesztes lehetőségével. De normává tenni és győzelemnek kikiáltani a veszteségeket!?

A heterogén világ információ- és eseményáradatában, törekvéseink szorításában nehéz elérni és megőrizni integritásunkat. Nem marad időnk arra, hogy visszavonuljunk önmagunkért a csendbe. De félünk is a csend tükrétől, mert vajon ki néz vissza? Jó, hát alkossunk egy homogén világot, és zárjuk ki az információ- és eseményáradatot. Törekvéseinket szorítsuk korlátok közé. És állítsunk fel egy embereszményt, mely nagyszerűségünk mértéke. De lehetőleg olyat, melyet mindenki könnyen el tud érni, mert különben lesznek, akik vesztesnek fogják magukat érezni. Az emberi érték mércéje, így az eszmei „közép” lesz, az emberi kreativitás vesz el, és szentesül a defektállapot.

A társadalomban való mozgásunkat nehezíti, hogy hivatalos kapcsolatainkban is mindig személyiségekkel lépünk kapcsolatba és nem egy-egy kategória képviselőivel. Ezen a túlszabályozottság – mely tán pont ezt a problémát akarja megoldani – sem segít. Viszont hihetetlenül nagyra nő a szakértők, a kiskapuk ismerőinek hatalma. De az emberi kapcsolatok intim formái is kiszámíthatatlanok. A körülmények, életfeltételek változása és magának az embernek a változása mindig megkérdőjelezi ezek szilárdságát. Számolni kell az egyedül maradás rémével is. Jó, hát szabályozzuk a legmesszebbmenőkig az emberi kapcsolatokat, hogy mindig mindenki tudja, hogy mit várhat el a másiktól, és ne kelljen félni a holnaptól. Eltűnik az emberi kapcsolatok játéktere, ezzel maga az emberi kapcsolat, és szentesül a társas magány.

A táguló világ bizonytalanságunkat növeli, mert növeli a szakadékot a dolgokról való tudásunk és a cselekvési lehetőségeink között. Az információáradatban rendet teremtő és a

közös cselekvés lehetőségét megteremtő ideológiák hiányában a világ kaotikusnak, az ember pedig tehetetlennek tűnik. Alkossunk tehát egy olyan ideológiát, melyet mindenki megért, hiszen azt mindenki tudja, hogy számára mi kellemes, és mi nem az. Ami pedig ezen túl vagy, az a Sától vagy, és szükségtelen megismerni. Felszentelődik itt a tudatlanság.

A teljességet nem lehet elérni. Végül be kell látni, hogy ennyi adatott. A nyereségek és veszteségek egyenlege alkotja a végső mérleget. Hogy ez se fájjon, alkossunk egy olyan világot, ahol már nem is cél a „mindenség”, elég a mindennapok mindenki számára elérhető tartalma, és szenteljük fel azt, kiáltjuk ki a teljesség mértékéül, hogy nyugodtan tudjunk szembenézni a halállal. Az élet hiánya szentelődik itt föl.

És amikor már mindez megvan, akkor keressük meg a megfelelő fájdalomcsillapítót, és kiáltjuk ki az élet középpontjává és lényegévé a közösségi extázist, mert az az „Isten jelenléte”, ahol át lehet élni mindazt, amit az életben nem.

Hát ez a beteljesedés, a világgal való harmónia illuzórikus megvalósulásának ára. „Bornírt beteljesedés” – mondja Marx. A megszokott keretek felbomlásával biztonságát elvesztett, de integritásának új formáit még el nem ért ember exodusa egy valamikor volt, aranykornak kikiáltott őshazába, a természetadta közösségek világába, ahol a „természetességek” uralkodtak és teremtetek (már akkor is látszat-) biztonságot. De értékörzés is, mert mélyen emberi vágyakat fejez ki. Hiszen az ember nem akar vak hatalmak kiszolgáltatott áldozata lenni, harmóniában kíván lenni világával, és a maga igényei szerint akarja berendezni azt, emberarcú világot kíván magának; kompetensnek és hatóképességűnek kívánja látni magát; társaiban akar gyökerezni, és minden dolgok mértéke kíván lenni. A megoldási formákat és mintákat a múltban keresi, ott, ahol a jövő gyökerei rejlenek. Aki több évezred emberi bölcsességének összefoglaló művét tartja a kezében, az nem keres rossz helyen. De, hogy mit olvas ki belőle, az a világhoz való viszonyának függvénye, mert a múltba lehet menekülni és lehet leszállni a jövő gyökereinek megkereséséért is. A csoport kísérlete a menekülési kísérlet prototípusa: a mindennapi élet egyénének tehetetlenségérzetét tükrözi, hogy a számára adott világon belül vívja ki legmélyebb emberi igényeinek teljesülését. Erich Fromm szavaival (1969) élve menekülés ez a szabadság elől az illúziók világába.

Irodalom

- Allport, Gordon W. (1960): *The Individual and His Religion. A psychological Interpretation.* Macmillan Publishing Co., Inc. New York.
- Ancsel Éva (1983): *Három tanulmány.* Bp., Kossuth K.
- Ancsel Éva (1980): *Történelem és alternatívák.* Bp., Kossuth K.
- Argyle, Michael – Beit-Hallami, Benjamin (1975): *The Social Psychology of Religion.* London, Routledge and Kegan Paul.
- Aronson, Eliot (1978): *A társas lény.* Bp., KJK
- Balogh József (1987): *A karizmák a II. Vatikáni Zsinat tanításában és korunk egyházának életében.* Teológia, 1987. 2. 176-181. o.
- Barker, Eileen (1983): *New Religious Movements in Britain: The Context and the Membership.* Social Compass. 1983. 1. 33-48. o.
- Bartha Tibor (1980): *Az egyház megújulása és a karizmák.* Teológiai Szemle, 1980. 5. 257-264. o.
- Beckford, James A. (1963): *Young People and New Religious Movements.* Social Compass. 1963. 1. 5-12. o.
- Berger, Peter Ludvig (1973): *The Social Reality of Religion.* Penguin books. Harmondsworth.
- Berne, Erich (1984): *Emberi játszmák.* Bp., Gondolat K.
- Bíró Dávid (1987): *Ellenkultúra Amerikában. Tények – Szociológiai értelmezések.* Bp., Gondolat K.
- Boros Géza (1987): *Karizmatikus mozgalmak.* Teológiai Szemle. 1987. 5-6. 152-157. o.
- Congar, Ives (1982): *A karizmatikus megújulás és a Szentlélek teológiája.* Teológia. 1982. 1. 12-15. o.
- Cooley, Charles Horton (1902): *Human Nature and the Social Order.* New York, Scribner's.
- Csepeli György: *Szociálpszichológia (kézirat)*
- Csoportjelenségek pszichológiája. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény. Szerk.: Pataki Ferenc és Solymosi Zsuzsanna. Bp., 1972. Tankönyvkiadó.
- Csoportlélektan. Vál. és szerk.: Pataki Ferenc. Bp., 1969. Gondolat K.
- Csoportlélektan. Vál. és szerk.: Pataki Ferenc. Bp., 1980. Gondolat K.
- A csoport-pszichoterápia elméleti és gyakorlati kérdései.* Bp., 1984. Akadémiai K.
- Dulles, Avery (1987): *A nyolcvanas évek egyháza.* Vigilia. 1987. 9. 242-249. o.
- Edwards, Scott (1977): *Új evangelizáció és az „amerikaiság”.* Világosság, 1977. 8-9. 162-164. o.
- Együttérzés, önzetlenség, felelősség. A proszociális magatartás vizsgálata. Bp., 1980. Tankönyvkiadó.
- Erikson, Erik H. (1980): *Az emberi fejlődés nyolc szakasza.* In: Személyiséglélektani szöveggyűjtemény. II. Elméleti irányzatok. Szerk: Szakács Ferenc és Kulcsár Zsuzsanna. Bp., Tankönyvkiadó.

- Fahlbusch, Erwin (1980): A keresztyén közösségek alapvető adatai és típusai. Teológiai Szemle. 1980. 4. 208-213. o.
- Fars, Sidney S. (1979): A miszticizmus pszichológiája. Világosság, 1979. 1. 64-65. o.
- Freud, Sigmund (1946): Mózes és az egyistenhit. Bp., Bibliotheca
- Freud, Sigmund (1918): Totem és tabu. A vad népek és a neurotikusok lelki életének néhány megegyezéséről. Bp., Dick.
- Fromm, Erich (1969): Escape from Freedom. New York, Holt Reinhart and Winston, Inc.
- Fromm, Erich (1967): Psychoanalysis and Religion. New York, Bantam Books.
- Gerevich József (1983): Terápiák társadalma – társadalmak terápiája. Bp., Magvető K.
- Goffmann, Erving (1981): A hétköznapi élet szociálpszichológiája. Bp., Gondolat K.
- Hankiss Ágnes (1978): A bizalom anatómiája. Bp., Magvető K.
- Hankiss Elemér (1982): Diagnózisok. Bp., Magvető K.
- Heller Ágnes (1970): A mindennapi élet. Bp., Akadémiai K.
- Hunter, James Davison (1985): Conservative protestantism on the American Scene. Social Compass. 1985. 2-3. 233-244.
- Johnson, Harry M.(1979): Religion in Social Change and Evolution. In: Religious Change and Continuity. ed. Harry M. Johnson. San Francisco 1979., Jossey-Bass Publishers. 313-339. o.
- Johnston, Ronald L. (1975): Religion and Society in Interaction. The Sociology of Religion. Englewood Cliffs/NJ. Prentice-Hall.
- Jung, Carl Gustav (1948): Bevezetés a tudattalan pszichológiába. Bp., Bibliotheca
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (1983): Értérendszerünk. Bp., Kossuth K.
- Kardos László (1969): Egyház és vallásos élet egy mai faluban. Bp., Kossuth K.
- Kerényi Károly (1984): Halhatatlanság és Apollón-vallás. Bp., Magvető K.
- Klempa, William (1979): Az extázis és a Szentlélek megtapasztalása. Teológiai Szemle. 1979. 3. 149-152. o.
- Klostermann, Ferdinand (1986): A Lélek – Az egyház életelve. Teológia. 1986. 3. 135-140. o.
- Le Bon, Gustave (1913): A tömegek lélektana. Bp., Franklin-T.
- Levada, Jurij (1969): A vallás társadalmi természete. Bp., Kossuth K.
- Lukács György (1969): Az esztétikum sajátossága. I-II. Bp., Akadémiai K.
- Lukács József (1980): A „tertium datur”. A katolikus hagyományörzés dilemmái a II. Vatikáni Zsinat után. Világosság, 1980. 8-9. 510-519. o.
- Lukács József (1979): Történelem, filozófia, vallásosság. Bp., Gondolat K.
- Lukács József (1987): Vallás és vallásosság a mai Magyarországon. Bp., Kossuth K.
- Lukács József (1970): Vallási elidegenülés és vallási szerkezet. Bp., 1970. Világosság, 1976. 7. (melléklet)
- Lukács László (1987): Megújulási mozgalmak az egyházban. Vigilia. 1987. 6. 462-465. o.
- Maróti Lajos (1971): Tanulmány a hitről. In: A múlt jövő nyomában. Bp., Magvető.

- Mead, George Herbert (1973): A pszichikum, az én és a társadalom. Bp., 1973. Gondolat K.
- Meletyinszkij, Jeleazar (1985): A mítosz poétikája. Bp., Gondolat K.
- Mérei Ferenc (1971): Községek rejtett hálózata. A szociometriai értelmezés. Bp., KJK.
- Murányi Mihály (1974): Vallás és illúziók. Bp., Kossuth K.
- Murányi Mihály (1977): A vallásosság struktúrájának és funkciójának változásai. Világosság. Melléklet. 1977. 1. 21-32. o.
- Nelson, Geoffrey K. (1984): Cults and New Religions: Towards a Sociology of Religious Creativity. Sociology and Social Research, 1984. 3. 300-325. o.
- Nyíri Tamás (1980): Község és vallásosság: Teológia 1980. 1. 2-6. o.
- O'Dea, Thomas F. – O'Dea-Aviad, Janet (1983): The Sociology of Religion. Englewood Cliffs/N.J. Prentice-Hall.
- Pataki Ferenc (1982): Az én és a társadalmi azonosságtudat. Bp., Kossuth K.
- Platonov, Konstantin Konstantinovics (1968): A vallás lélektana. Bp., 1968. Kossuth K.
- Popper Péter (1981): Belső utak könyve. Bp., Magvető K.
- A pszicholanalízis és modern irányzatai. Bp., 1971. Gondolat K.
- Rahner, Karl (1981): Bázisközösségek. Teológia. 1981. 3. 188-190. o.
- Richardson, James T. (1983): New Religious Movements in United States: A Review Social Compass. 1983. 1. 85-110. o.
- Riesmann, David (1973): A magányos tömeg. Bp., KJK.
- Rogers, Carl (1984): Encounter-csoportok. Bp., OPI
- Schutz, William (1966): The Interpersonal Underworld. Science & Behavior Books, Palo Alto, Calif., p. 18.
- Secord, Paul F. – Backman, Carl W. (1972): Szociálpszichológia. Bp., Kossuth K.
- Somogyi János – Blasszauer Éva (1972): A szekták új hulláma az Egyesült Államokban. I-II. Világosság, 1979. 5. 311-315. o., Világosság 1979. 7. 398-405. o.
- Stark, Werner (1967): The Sociology of Religion I-IV. London, Routledge and Kegan Paul
- Szigeti Jenő (1984): A pünkösdi mozgalom kialakulásáról és ökumenikus kapcsolatairól. Teológiai Szemle. 1984. 4. 224-229. o.
- Sztyebelin-Kamenszkij, Mihail Ivanovics (1985): A mítosz. Kozmosz Könyvek 1985. Bp.
- Tipton, Steven M. (1979): New Religious Movements and the Problem of a Modern Ethic. In: Religious Change and Continuity. ed.: Harry M. Johnson. San Francisco, 1979. Jossey-Bass Publishers. 286-312. o.
- Tomka Miklós (1983): Társadalmi változás – Vallási változás (A mai magyar katolicizmus szerkezeti transzformációi) Szociológia, 1983. 3. 253-271. o.
- Tomka Miklós (1985a): A vallás szerepe a mi társadalmunkban. Kritika, 1985. 1. 4-5. o.
- Tomka Miklós (1986): Vallási változás Magyarországon. In: „Mert ezt Isten hagyta...” Tanulmányok a népi vallásosság köréből. Bp., 1986. Magvető K. 572-600. o.
- Tomka Miklós (1985b): A vallásosság változása egy és több dimenzióban. Kultúra és Község. 1985. 5. 3-16. o.

A vallás szerepe társadalmunkban (vita). Kritika. 1985. 1., 5., 9., 1986. 3., 4., 9., 10., 11., 12., 1987. 2.

Vető Miklós (1987): A karizmatikus megújulás. Vigilia. 1987. 6. 438-441. o.

Vikár György (1984): Gyógyítás és öngyógyítás. Bp., Magvető K.

Walker, Andrew (1985): From Revival to Restoration: the Emergence of Britain's New Classical Pentecostalism. Social Compass. 1985. 2-3. 267-271. o.

Wallis, Roy (1984): The Elementary Forms of the New Religious Life. London, Routledge and Kegan Paul